1998 ژىل 5 - دېكابىر شەنبە №25 (4112)

يېڭى ھايات

Йеңи һаят

جۇمھۇرىيەتلىك ئىجتىمائىي - سىياسىي «ئۇيغۇر ئاۋازى» گېزىتىنىڭ قوشۇمچىسى 1970 - ژىلى 1 - يانۋاردىن باشلاپ چىقىۋاتىدۇ.

قازاقىستان جۇمھۇرىيىتىنىڭ پرېزىدېنتلىقىغا نامزاتلارنى رويخەتكە ئېلىش ئاياقلاشتى

قازاقىستان جۇمھۇرىيىتى مەركىزىي سايلام كومىسسىيەسىنىڭ خەۋەر قىلىشىغا قارىغاندا، 1998 - ژىلى 30 - نويابىر كۈنى جۇمھۇرىيەت پرېزىدېنتىنىڭ «قازاقىستان جۇمھۇرىيىتىدىكى سايلام توغرىلىق «كونستىتۇتسىيەلىك قانۇن كۈچىگە ئىگە پەرمانىنىڭ 12 - ماددىسىنىڭ 8 - تارماقچىسىغا، 59 - ماددىغا بىنائەن، 1950 - ژىلى تۇغۇلغان، قازاق، ئاستانا شەھىرىدە تۇرىدىغان، قازاقىستان جۇمھۇرىيىتى دۆلەت كىرىم مىنىسترلىگى تاموژنا كومىتېتىنىڭ رەئىسى غەنى ئېبىنېگىلدى ئوغلى قاسىموۋنى، 1937 - ژىلى تۇغۇلغان، قازاق، ئالمۇتا شەھىرىدە تۇرىدىغان، قازاقىستان جۇمھۇرىيىتى كوممۇنىستىك پارتىيەسىنىڭ رەئىسى سېرىكبولسىن ئەبدىلدا ئوغلى ئەبدىلدىنىنى، 1937 - ژىلى تۇغۇلغان، قازاق، ئاستانا شەھىرىدە تۇرىدىغان، قازاقىستان جۇمھۇرىيىتى پارلامېنتى سېناتىنىڭ دېپۇتاتى ئېنگېلس غاباس ئوغلى غابباسوۋنى قازاقىستان جۇمھۇرىيىتىنىڭ پرېزىدېنتلىقىغا نامزات سۈپىتىدە رويخەتكە ئېلىپ مەركىزىي سايلام كومىسسىيەسى ئۇلارغا قازاقىستان جۇمھۇرىيىتىنىڭ پرېزىدېنتلىقىغا نامزاتلىق كۈۋاھنامىسىنى بەردى. ئەندى بۇنىڭدىن ئىلگىرى 1940 - ژىلى تۇغۇلغان، قازاقىستان جۇمھۇرىيىتىنىڭ پرېزىدېنتى، ئاستانا شەھىرىدە تۇرىدىغان نۇرسۇلتان ئەبىش ئوغلى نازاربايېۋ جۇمھۇرىيەت پرېزىدېنتلىقىغا نامزات بولۇپ رويخەتكە ئېلىنغان ئىدى.

ئەندى جۇمھۇرىيەت ئالىي سوتى مەتبۇئات خىزمىتىنىڭ خەۋەر قىلىشىغا قارىغاندا، 27 - نويابىر كۈنى ئالىي سوتتا ئالدى-مىزدا بولىدىغان پرېزىدېنت سايلىمىغا باغلىق بىر قاتار سوت ئىشلىرىنى قاراش ئاياقلاشتى.

مەتبۇئات خىزمىتىنىڭ تەكىتلىشىچە، سايلام توغرىلىق قانۇنغا مۇۋاپىق، جۇمھۇرىيەت پرېزىدېنتلىقىغا، پارلامېنت دېپۇتاتلىقىغا، مەسلىھەتلەرنىڭ دېپۇتاتلىقىغا نامزاتلارغا، شۇنداقلا ئۆزىنى ئۆزى باشقۇرۇش ئورگانلىرىنىڭ ئەزالىقىغا نامزاتلارغا رويخەتتىن ئۆتۈش ئالدىدىكى بىر ژىل داۋامىدا قەستەن ھوقۇق - تەرتىپكە خىلاپلىق قىلغانلىقى ئۈچۈن سوت تەرتىۋىدە مەمۇرىي جازا قوللىنىلغان بولسا، ئۇلار رويخەتكە ئېلىنمىدى.

مەزكۇر قائىدىگە مۇۋاپىق قازاقىستان جۇمھۇرىيىتىنىڭ مەركىزىي سايلام كومىسسىيەسى ئەگەر ئۇلار ماقۇل ئوغلى قاتىشىلىس بىلەن ئاماناتاي ھاجى ئاسىلبېكنىڭ دۆلەت كونستىتۇتسىيەسى ۋە دۆلەت رەھبىرىنىڭ «قازاقىستان جۇمھۇرىيىتىدىكى سايلام توغرىلىق» پەرمانى تەرىپىدىن جۇمھۇرىيەت پرېزىدېنتلىقىغا نامزاتلارغا ئىنبەتەن قويۇلىدىغان تەلەپلەرگە ماس كەلمەيدۇ، دەپ ئېتىراپ قىلغان. بۇنىڭغا ئۇلارنى مەمۇرىي جاۋابكارلىققا تارتىش توغرىلىق سوتلارنىڭ ئوختامىلىرى ئاساس بولغان.

شۇ نەرسە ئېنىقلاندىكى، دەپ خەۋەر قىلىدۇ ئالىي سوت، ئاماناتاي ھاجى ئاسىلبېك 1998 - ژىلى 20 - فېۋرال كۈنى ئالمۇتا شەھىرى ئالمالى ناھىيەلىك سوتىنىڭ ئوختامىغا مۇۋاپىق ئالمۇتا ۋىلايىتى ھاكىمىيىتى بىناسى ئالدىدا رۇخسەت قىلىنمىغان ئاممىۋىي يىغىن ئۆتكۈزگەنلىكى ئۈچۈن ئۈچ سۆتكىلىك مۇددەتكە مەمۇرىي قاماققا ھۆكۈم قىلىنغان ئىدى. ئەندى «قانۇنغا مۇۋاپىق، مەمۇرىي ھوقۇق - تەرتىپكە خىلاپلىق قىلغانلىق توغرىلىق ئىش بويىچە سوت ئوختامىغا ئون كۈن ئىچىدە قارشى ئەرىزە بېرىش مۇمكىن. بۇ كۆرسەتكەن ۋاقىتتا، شۇنداقلا كېيىنمۇ ئاماناتاي ئاسىلبېك تەرىپىدىن سوت قارارىغا قارشى ئەرىزە بېرىلمىگەن ۋە شۇنىڭ ئۈچۈن ئۇ قارار كۈچكە ئىگە.

ئەگەر تاۋىيبېك ئاتىلىپنىڭ جۇمھۇرىيەت مەركىزىي سايلام كومىسسىيەسىنىڭ توختامىغا قارشى شىكايىتىگە كەلسەك، ئۇ قانائەتلەندۈرۈلمىدى. مەركىزىي سايلام كومىسسىيەسىنىڭ قارارى قانۇنغا مۇۋاپىق ھالدا ۋە قانۇن تەرىپىدىن بېرىلگەن ۋاكالەتلەر دائىرىسىدە چىقىرىلغان، ئۇنىڭ ھوقۇقلىرىغا زىيان يەتكۈزۈلمىدى، دەپ ئېتىراپ قىلىندى.

ئە. ئاتىلىپبېك ئەرىزىسى ئالىي سوتتا قارالغاندا شۇنداقلا ئالمۇتا شەھىرى ... ناھىيەلىك سوتىنىڭ رويخەتتىن ئۆتمىگەن جامائەتچىلىك ھەرىكىتىنىڭ ئىشىغا ئىشتىراك قىلغانلىقى ئۈچۈن ئۇنى مەمۇرىي جاۋابكارلىققا تارتىش توغرىلىق توختامىنىڭ ئاساسلىق ۋە قانۇنىي ئىكەنلىكى ئېنىقلاندى.

يېقىندا قازاقىستان پرېزىدېنتلىقىغا نامزاتلاردىن بىرى ۋاقىسباي بازىلبايېۋ ئۆزىنىڭ ئۇزلا نامزاتلىق ئۈچۈن ھەرىكىتىنى توختاتتى. 17 - نويابىر كۈنى ئۇ مەتبۇئات كونفېرېنسىيەسى ئۆتكۈزۈپ، ژۇرنالىستلارغا ئۆز نامزاتلىقىنى ئېلىۋېتىدىغانلىقىنى بىلدۈردى. سابىق سپورتچى، ئەندى ھازىر بولسا دېموكراتىيە ئۆيىدىكى ئەرباپنىڭ ئۆزىنى پرېزىدېنتلىققا نامزات قىلىپ كۆرسەتكەنلىكى بەزىلەرنى ھەيران قالدۇرغان ئىدى. ئەندى ئۇنىڭ نامزاتلىقتىن ۋاز كېچىشى سايلىغۇچىلارنى ئانچە ئۇ قىزىقتۇرغىنى يوق. ۋ. بازىلبايېۋ ئۆزىنىڭ نامزاتلىقىنى ئېلىۋەتكەنلىگىنىڭ ئاساسى سەۋەبلىرىنىڭ بىرى مەبلەغ يېتىشمەسلىگىنى ئاتاپ كۆرسەتكەن. مەلۇمكى پرېزىدېنتلىققا نامزاتلىققا رويخەتكە ئېلىنىدىغان ئادەملەر مەركىزىي سايلام كومىسسىيەسىگە 30 مىڭ دوللار مىقداردا بەدەل تۆلىشى كېرەك. نامزاتنىڭ پرېزىدېنتلىققا سايلىنىش، سايلانماسلىقىدىن قەتئىي نەزەر بۇ ئاخچا قايتۇرۇلمايدۇ. نامزات سايلىغۇچىلارنىڭ ئۆزىگە ئاۋاز بېرىشىغا تەشۋىقات - تەرغىبات ئىشلىرىنى ئېلىپ بېرىشى ئۈچۈنمۇ نۇرغۇن مەبلەغ تەلەپ قىلىنىدۇ. ۋاقىسباي بازىلبايېۋنىڭ تەكىتلىشىچە، مۇنداق چارە - تەدبىرلەر ئۈچۈن كامىدىگەندە 90 - 100 مىڭ دوللار تەلەپ قىلىنىدۇ.

جۇمھۇرىيەت مەركىزىي سايلام كومىسسىيەسىنىڭ خەۋەر قىلىشىغا قارىغاندا، قازاقىستان خەلىق بانكىسى ئاقمولا ۋىلايىتىنىڭ شوبىسىنىڭ ئاستانا شەھىرى «مولودىيوژنىي» مىكرورايونى، 31/1 ئادرېسى بويىچە مەملىكەت پرېزىدېنتلىقىغا نامزات نۇرسۇلتان ئەبىش ئوغلى نازاربايېۋنىڭ سايلام فوندىنى قۇرۇش ئۈچۈن مەخسۇس ۋاقىتلىق سچېت ئېچىلغان.

ھېساب سچېتى 100701101، م ف ئو 195301603.

شۇنداق قىلىپ، پرېزىدېنتلىققا نامزاتلارنىڭ ئىسىملىرى مەلۇم بولدى. ئەندى كېلەر ژىلى 10 - يانۋاردىن كېيىن دۆلەت رەھبىرىنىڭ كىم بولىدىغانلىقى مەلۇم بولىدۇ.

يادىكار سابىتىي.

رەسمىي خەۋەرلەر

موشۇ ژىلنىڭ سېنتەبىر ئېيىنىڭ ئاخىرىدا ئاستانا شەھىرىنىڭ يېڭى مەركىزىنى تەرەققىي ئەتكۈزۈشنىڭ باش پىلانىنى ئىشلەپ چىققان ئەڭ ياخشى ئۈلگە، ئېسكىز - ئىدېيەسىگە خەلىق ئارا كونكۇرس ئېلان قىلىنغان ئىدى. يېقىندا ئۇنىڭ يەكۈنى چىقىرىلدى ۋە ئۇنىڭدا غالىپ چىققانلارنىڭ ئىسمى ئاتالدى. كونكۇرسقا دۇنيانىڭ 40 مەملىكىتىدىن ئۈلگىلىك مېمارلار قاتناشتى. 30 - نويابىر كۈنى ئالمۇتىدا پرېزىدېنت نۇرسۇلتان نازاربايېۋ كونكۇرس لائۇرېاتلىرىغا دىپلوملارنى تاپشۇردى.

كونكۇرستا بىرىنچى ئورۇننى ئاتاقلىق ياپون مېمارى كىسبى كۇروكاۋا، ئىككىنچى ئورۇننى قازاقىستاننىڭ «ئاق ئوردا» لايىھە - قۇرۇلۇش شىركىتى ۋە ئۈچىنچى ئورۇننى روسسىيە مېمارچىلىق ۋە قۇرۇلۇش ئاكادېمىيەسىنىڭ يېڭى شەھەر قۇرۇلۇشىنى سىناش ئىنستىتۇتى ئىگىلىدى.

***

يېقىندا قىزىلئوردا ستانسىيەسىدىن ۋىلايەت تېررىتورىيەسىگە مەملىكەت پرېزىدېنتى نۇرسۇلتان نازاربايېۋنىڭ نامىدىكى قوللاپ قۇۋۋەتلەش تەشۋىقات پويىزى يول ئالدى. مەلۇمكى بۇ چارە - تەدبىر «قازاقىستاننىڭ كېلەچىكى ئۈچۈن» ياشلار ھەرىكىتىنىڭ تەشەببۇسى بويىچە «بىز كىمنى سايلايدىغانلىقىمىزنى بىلىمىز» شارى ئاستىدا ئۆتۈۋاتىدۇ. ستۇدېنت ئاسقار دۇيسېنوۋ رەھبەرلىك قىلغان بۇ تەشۋىقات بىرگادىسىنىڭ تەركىۋىدە 22 ئادەم بار. ئۇلار دېكابىرنىڭ بىرىنچى ھەپتىسىدە ۋىلايەتلىك بارلىق ناھىيەلىرىدە بولىدۇ. ئەندى 16 چوڭ ئاھالىلىق پۇنكىتلاردا ياشلار بىلەن ئۇچرىشىشلارنى ئۆتكۈزىدۇ. كونسېرتلارنى ۋە دىسكوتېكىلارنى ئۇيۇشتۇرىدۇ.

***

28 - نويابىر كۈنى قازاقىستان جۇمھۇرىيىتىنىڭ پرېمېر مىنىسترى نۇرلان بالغىمبايېۋ روسسىيە فېدېراتسىيەسى ئاستراخان ۋىلايىتىنىڭ گۇبېرناتورى ئاناتولىي گۇژۋىن بىلەن ئۇچراشتى. ئۇچرىشىشتا نېفت ساھاسىدىكى ئۆز ئارا پايدىلىق ھەمكارلىقنى ئورنىتىشقا باغلىق مەسىلىلەر مۇھاكىمە قىلىندى. ئا. گۇژۋىن ۋىلايەتنىڭ ئىختىسادىي قۇۋۋىتى ھەققىدە سۆزلەپ بەردى. ۋىلايەت قازاقىستان نېفتىنى باشقا دۆلەتلەرگە دېڭىز ئارقىلىق يەتكۈزۈشكە ۋە كاسپىي ئارقىلىق نېفت مەھسۇلاتلىرىنى باشقا دۆلەتلەرگە ئەۋەتىشكە قابىلىيەتلىك. ئۇچرىشىشتا ئاستراخاننىڭ زاۋۇتلىرىدا قازاقىستاننىڭ بۇيرۇتمىسى بويىچە تانكېرلارنى ئىشلەپ چىقىش توغرىلىق گەپ بولدى. ئۇچرىشىشقا قازاقىستان جۇمھۇرىيىتىنىڭ بىلىم، مەدەنىيەت ۋە سالامەتلىك ساقلاش مىنىسترى ق. كوشېربايېۋ ۋە ئاتىراۋ ۋىلايىتىنىڭ ھاكىمى ر. چېردابايېۋلار قاتناشتى.

***

پرېمېر مىنىستر نۇرلان بالغىمبايېۋ 1 - دېكابىر كۈنى ئىختىسادىي سىياسەت بويىچە كېڭەشنىڭ نۆۋەتتىكى مەجلىسىنى ئۆتكۈزدى. ئۇنىڭدا مالىيە سىياسىتىنىڭ مۇھىم مەسىلىلىرى مۇھاكىمە قىلىندى.

***

30 - نويابىر كۈنى پارلامېنت سېناتىنىڭ ئىختىسات، مالىيە ۋە بيۇدژېت بويىچە كومىتېتىنىڭ كەڭەيتىلگەن مەجلىسىدە دېپۇتاتلار «1998 - ژىلىدا جۇمھۇرىيەت بيۇدژېتىنىڭ ئورۇنلىنىشى توغرىلىق» ۋە «1999 - ژىلىغا جۇمھۇرىيەت بيۇدژېتى توغرىلىق» قانۇن لايىھەلىرىگە ئالاھىدە دىققەت ئاغدۇردى.

***

پارلامېنت مەجلىسىنىڭ ئىجتىمائىي - مەدەنىي تەرەققىيات بويىچە كومىتېتىنىڭ كەڭەيتىلگەن مەجلىسىدە ئەمگەك ۋە ئاھالىنى ئىجتىمائىي جەھەتتىن ھىمايە قىلىش مىنىسترىنىڭ ئورۇنباسارى م. ئائۇئاتوۋ «ئاھالىنى ئىش بىلەن تەمىنلەش توغرىلىق» قانۇنىنىڭ لايىھەسى بويىچە دوكلاد قىلدى.

***

1 - دېكابىر كۈنى سېرىكبولسىن ئەبدىلدىن مەركىزىي سايلام كومىسسىيەسىدە قازاقىستان جۇمھۇرىيىتى پرېزىدېنتلىقىغا نامزات كۈۋاھنامىسىنى ئالدى ۋە ئاندىن مەتبۇئات كونفېرېنسىيەسىنى ئۆتكۈزدى. ژۇرنالىستلارغا نامزاتنىڭ سايلام ئالدىدىكى پلاتفورمىسى يېزىلغان قەغەزلەر تاپشۇرۇلدى.

مۇشتىرى توپلاش 15 - دېكابىرغىچە ئۇزارتىلدى

شۇنىڭ ئۈزىدە سىزنىڭ ئىختىيارىڭىزدا بارى - يوقى ئون كۈن بار. شۇڭلاشقا تېخى «ئۇيغۇر ئاۋازى» ۋە «يېڭى ھايات» گېزىتلىرىغا يېزىلىپ ئۈلگۈرەلمىگەن بولسىڭىز، پۇرسەتنى قولدىن بەرمەڭ. چۈنكى كېلەر ژىلى ئائىلىڭىزنىڭ گېزىتسىز قېلىش خوۋپى بارلىقىنى ئەستىن چىقارماڭ.

ئەندى رېداكسىيەنىڭ ئەڭ ئاكتىپ مۇشتىرى توپلىغۇچىلارغا ئاتىغان سوغىلىرى كۈندىن - كۈنگە كۆپەيمەكتە. يادىڭلاردا بولسا، بۇنىڭدىن ئىلگىرى بىزنىڭ ھامىيلىرىمىز «بېنەت» ئاكسىونېرلىق جەمئىيىتى (پرېزىدېنتى د. قوزىيېۋ)، ئازمەك «تېمىر بېتون» ئاكسىونېرلىق جەمئىيىتى (پرېزىدېنتى ئە. شاردىنوۋ)، «زائائىر» جاۋابكەرلىكى چەكلەنگەن يولداشلىق شىركىتى (ئا. زلاۋدىنوۋ)، «نازۇگۇم» خەيرىخاھلىق فوندى (د. ساماقوۋا)، «لەززەت» جاۋابكەرلىكى چەكلەنگەن يولداشلىق شىركىتى (ئى. ئەيسا)، «بېلبۇلاق» دەم ئېلىش ئۆيى (ھ. گۈلىيېۋ) بىر نەچچە تېلېۋىزور، ۋىدېوماگنىتوفون، ماگنىتوفون، دەم ئېلىش ئۆيىگە ئۈچ يوللانما ۋە باشقىمۇ ماددىي سوغىلارنى سىلەرگە - بىزنىڭ ئەڭ ئاكتىپ ئىختىيارىي مۇشتىرى توپلىغۇچىلىرىمىزغا ئاتىغان ئىدى. ئەندى يېقىندا بولسا «پانا» خەيرىخاھلىق فوندى (پرېزىدېنتى م. شەرىپوۋ)، جۇمھۇرىيەتلىك ئۇيغۇر تېئاترى (م. ئەخمەدىيېۋ) ۋە «قارىتورۇق» ئىشلەپ چىقىرىش كوئوپېراتىۋىمۇ (م. ھاسانوۋ) ئۆزلىرىنىڭ ئەينە شۇ ئاكتىۋىستلىرىغا سوغا تەييارلاۋاتقانلىقىنى رېداكسىيەگە خەۋەر قىلدى. بۇ مۇكاپاتلاردىن تاشقىرى گېزىتلىرىمىزنىڭ يېقىن دوستلىرى ۋە ئاكتىۋىستلىرىدىن ئوتتۇز ئادەمگە ئىككى مىڭ تەڭگىدىن ئىبارەت ئاخچىلىق سوغىلارنىڭ تاپشۇرۇلىدىغانلىقىنىمۇ يادىڭلارغا سالىمىز.

شۇنداق ئىكەن، بىز «ئۇيغۇر ئاۋازى» ۋە «يېڭى ھايات» گېزىتلىرىنىڭ ئەڭ ئاكتىپ مۇشتىرى توپلىغۇچىلىرى ئارىسىدا سىزنىڭمۇ بولۇشىڭىزنى خالايمىز. ئۇنىڭ ئۈچۈن سىزنىڭ ئىختىيارىڭىزدا يەنە ئون كۈن بار. ۋاقىتتىن غەنىمەت پايدىلىنىپ، گېزىتلىرىمىز رېداكسىيەسىنىڭ بۇ سوغىلىرىنى ئېلىشقا تىرىشىڭ.

ھۆرمەتلىك گېزىتخان! گېزىتلىرىمىزغا مۇشتىرى بولۇش قەرەلىنىڭ تۈگىشىگە بارى - يوقى 10 كۈن قالدى. قالغان ۋاقىتنى غەنىمەت بىلىپ، يېزىلىشقا ئالدىراڭ! «ئۇيغۇر ئاۋازىنىڭ» ئىندېكسى - 65357، ژىللىق يېزىلىش باھاسى - 1028 تەڭگە 16 تىيىن. «يېڭى ھاياتنىڭ» ئىندېكسى - 65359، ژىللىق يېزىلىش باھاسى - 901 تەڭگە 20 تىيىن.

1999 - ژىل 10 - يانۋار - قازاقستان پرېزىدېنتىنىڭ سايلىمى كۈنى

بىز ئىسلاھاتلارنى قوللاپ قۇۋۋەتلەيمىز

نۇرسۇلتان نازارباييۇ ئالدىمىزدا بولىدىغان پرېزىدېنت سايلىمىغا جۇمھۇرىيەتنىڭ ۋېتېرانلار كېڭىشىدىن نامزات بولۇپ قاتنىشىشقا رازىلىق بەردى. ھە، چوڭ ئەۋلات - ۋېتېرانلار كېلەچەكتە دولەت بېشىدا تەساددىپىي ئادەمنىڭ ئەمەس، بەلكى سالاھىيەتلىك، خەلق ئارا مەيداندا ئېتىراپ قىلىنغان ۋە ئەڭ مۇھىمى، ئىختىسات ۋە ئىجتىمائىي - سىياسىي ساھالاردا باشلانغان ئىسلاھاتنى دادىل داۋاملاشتۇرىدىغان ئادەمنىڭ بولۇشىنى خالايدۇ. نۇرسۇلتان نازارباييۇ ئەينە شۇنداق خۇسۇسىيەتلەرگە ئېگە ئەرباپتۇر. ئۇ بىزنىڭ كونستىتۇتسىيەدە بەلگۈلەنگەن ھوقۇقلىرىمىزنى كاپالەتلەندۈرگۈچى سۈپىتىدە ئېلىمىزدە ۋە چەت ئەللەردە مۇناسىپ ئابرويغا ئېگە. ن. نازارباييۇنىڭ بىۋاستە رەھبەرلىگى ئاستىدا ئىشلىنىپ چىققان «قازاقستان - 2030» ستراتېگىيەلىك پروگراممىسى جۇمھۇرىيەت تەرەققىياتىغا يېڭى تۈرتكە بەردى.

يېقىندا دولەت رەھبىرى نۇرسۇلتان نازارباييۇ قازاقستان خەلقىگە مەكتۇپ بىلەن مۇراجەت قىلدى. ئۇنىڭدا پرېزىدېنت دېموكراتىيەنى تېخىمۇ مۇستەھكەملەشكە ئالاھىدە كوڭۈل بولۇپ، سايلام سىستېمىسىنى ئىسلاھات قىلىشقا نەزەر ئاغدۇرغان. ھە، خەلق مەنپىيەتلىرىنى ئەمەلگە ئاشۇرۇش مېخانىزملىرىنىڭ بىرى - بۇ دېموكراتىك سايلام سىستېمىسى بولۇپ ھېسابلىنىدۇ. ئىسلاھاتلارنى تېخىمۇ رىۋاجلاندۇرۇش، ئۇنىڭ كەڭ خەلق ئاممىسىنى، شۇ جۈملىدىن، ھوكۈمەتتىن تاشقىرى تەشكىلاتلارنىڭ پائالىيىتى ئارقىلىق كوپچىلىكنى جەلىپ قىلىشنى تەلەپ قىلىدۇ. دولەت رەھبىرىنىڭ مەكتۇبىدە مۇنداق تەشكىلاتلارنىڭ رولىنى تېخىمۇ كېڭەيتىش كوزدە تۇتۇلغان. شۇنداق قىلىپ، مەملىكەت ھاياتىنى تېخىمۇ دېموكراتىيەلەشتۈرۈش ۋە ئىختىسات ساھاسىدىكى ئىسلاھاتلارنى داۋاملاشتۇرۇش ئاھالىنىڭ ھەر خىل قاتلاملىرى بىلەن توپلىرىنى، سىياسىي پارتىيەلەر بىلەن جەمىيەت تەشكىلاتلىرىنى جەلىپ قىلىشنى كوزدە تۇتىدۇ.

نۇرسۇلتان نازارباييۇ ئوز مەكتۇبىدە چوڭ ئەۋلات ئادەملىرىنىڭ مەئىشەتتىكى قىيىنچىلىقلارغا ئالاھىدە كوڭۈل بولىدۇ. «...ھەر بىر شەھەردە، ھەر بىر يېزىدا ھازىر ماددىي مۇھتاجلىقنىڭ ئازاۋىنى تارتىۋاتقانلارنىڭ ئاز ئەمەسلىگىنى، غەم - قايغۇ ۋە رەنجىشنىڭ ئاز ئەمەسلىگىنى بايقاۋاتىمەن. ئۇلار بىز ئويلاشتۇرغان ئۇزاق مۇددەتلىك پلانلارنىڭ ئوز مېۋىسىنى بېرىدىغان پەيتىنى كۈتۈپ ئولتۇرالمايدۇ.

موشۇ ئېغىر ۋاقىتتا مەملىكەت تۇرغۇنلىرى ھوكۈمەتنىڭ ياردىمىنى ھېس قىلىشى ئۈچۈن بىز قولىدىن كەلگەننىڭ ھەممىسىنى قىلىمىز،» - دەپ تەكىتلىدى دولەت رەھبىرى مەزكۇر مەكتۇبىدە. بۇ سوزلەر بىزنى ئۈمۈتلەندۈرىدۇ. بىز ۋېتېرانلار ئۇلۇغ ۋەتەن ئۇرۇشىنىڭ ناكالىرى ۋە ئىشتىراكچىلىرى ھەم ئۇلارغا تەڭلەشتۈرۈلگەن شەخسلەر ئۈچۈن بەلگۈلەنگەن ئىمتىيازلارنىڭ ساقلىنىشىنى ۋە كېڭەيتىلىشىنى خالىغان بولار ئېدۇق. بىز ۋېتېرانلار سىناقتىن ئوتكەن ۋە تەجرىبىلىك دولەت ئەرباۋى نۇرسۇلتان نازارباييۇنىڭ ئالدىمىزدىكى سايلامدا يېڭىپ چىقىشى ئۈچۈن ئاۋاز بېرىمىز.

پەردۇس ساقىيېۋ.
ئالمۇتا شەھىرى دورۇۋيا مەھەللىسى ئۇرۇش ۋە ئەمگەك ۋېتېرانلىرى كېڭىشىنىڭ رەئىسى.

بىزنىڭ سوھبەت

جاھانگىر مۇختەرەۋ: «ھەممە ئادەم پايدىنى ئويلايدۇ»

جاھانگىر مۇختەرەۋ كەسپى بويىچە ئۇيغۇر ناھىيەلىك يېزا ئىگىلىكى باشقارمىسىنىڭ باش ئاگرونومى. ئائىلىدە ئۈچ قىز، بىر ئوغۇلنىڭ ئاتىسى. رەپىقىسى، رەيھاگۈل ئامىنەم ئىككىسى پەرزەنتلىرىدىن ئۈچىنىڭ ئالىي، بىرىنىڭ ئوتتۇرا مەخسۇس بىلىم ئېلىشىغا شارائىت يارىتىپ بەرگەن، تەربىيىلەپ، ئۈستۈرگەن ئۆلگىلىك ئائىلە ئىگىسى.

— جاھانگىر، ئېيتىڭچۇ، ئەينى ۋاقىتتا ناھىيە قانچىلىك تېرىلغۇ مەيدانىغا ئېگە ۋە كېيىنكى ۋاقىتلاردا جارىي قىلىنىۋاتقان ئىسلاھاتلار دېخانچىلىق ئىشلىرىغا قانداق تەسىر كورسىتىۋاتىدۇ؟

— ناھىيەمىزنىڭ تېرىلغۇ مەيدانى 27 مىڭ گېكتار. ئوز ۋاقتىدا بۇ مەيداننىڭ بىر گېكتارىمۇ بوش قالدۇرۇلمايدىغان. ئىسلاھاتلار نەتىجىسىدە كىچىك دېخان ئىگىلىكلىرىنىڭ ۋۇجۇتقا كېلىشى، مەبلەغ يېتىشمەسلىكى تۈپەيلى يەردىن پايدىلىنىش دائىرىسى مەلۇم دەرىجىدە كامىيىپ كەتتى. بىرلا مىسال، شۇ ژىلنىڭ ئوزىدىلا ئارتىزان قۇدۇقلىرىنىڭ سۈيى بىلەن سۇغۇرۇلىدىغان 3 مىڭ گېكتار ئۈزۈملۈك يەر ئاق قالدى. بەزىلەرنىڭ زىرائەتلىرى ۋايىغا يەتمەي نابۇت بولۇشتەك ئەھۋاللارغا دوچ كەلدى.

— نابۇت بولغىنى نىمىسى؟

— يەر ئاستى سۇلىرىنى شورايدىغان ناسوسلارغا كېتىدىغان ئېلېكتىر ئېنېرگىيەسىگە تولەيدىغان پۇل يوق. ئېنېرگىيە ئىگىلىرى ئوز ھەقلىرىنى ئالىمۇ - ئالىي تولەلمىگەنلەرگە توك بېرىشنى توختىتىشتەك ئەھۋاللار روي بەردى...

— بۇنىڭغا قارشى ھېچقانداق چارە قوللىنالمىدىڭلارمۇ؟

— ئوزىڭىز بىلىسىز، ھازىرقى بازار ئىختىسادىي ھەممىنى «ئوزەڭ ئۈچۈن ئول ژىتىم» دەيدىغان قىلىپ قويىدى. بۇنداق شارائىتتا ئېنېرگېتىكلارنىمۇ توغرى چۈشىنىش كېرەك. شۇنىڭ ئۈچۈن ۋىلايەت رەھبەرلىرى ژۇقۇرقىدەك مەخسەتلەر ئۈچۈن سەرىپ قىلىنىدىغان ئېلېكتىر ئېنېرگىيەسىگە ئىگىلىكلەرنىڭ يېرىم باھادا ھەق تولىشىنى جارىي قىلىۋاتىدۇ. خۇدا خالىسا، ئەندى دېخانلار قەرزلىرىدىن قۇتۇلالايدۇ ۋە يەردىن تولۇق پايدىلىنىشقا ئىمكانىيەت تۇغۇلىدۇ، دەپ ئويلايمەن.

— گېپىڭىزگە قارىغاندا، كېيىنكى ژىللىرى يېزا ئىگىلىك مەھسۇلاتلىرىنى يېتىشتۈرۈش مىقدارى تۆۋەنلەپ كېتىپتۇدە؟

— راستىنى ئېيتقاندا، تەييارلىقسىز شەكىللەنگەن دېخان ئىگىلىكلىرى ئاخچىسىنىڭ يوقلىغىدىن دەسلەپكى ژىللىرى ئېگىدارچىلىغىدىكى يەرلەردىن پايدىلىنالماي قالدى. كولخوز ئورنىدا ۋۇجۇتقا كەلگەن كوئوپېراتىۋلارمۇ تۇرلۇك يېتىشمەسلىكلەرنىڭ سىرتىدا قالغىنى يوق. ئۇلار ۋاقىت ئوتۇشى بىلەن بازار ئىختىسادىغا ماسلىشىپ ئاستا - ئاستا ئاياققا تۇرۇۋاتىدۇ. بۇنىڭغا دەلىل، ئوتكەن ژىلى ناھىيەمىز بويىچە ئېلىنغان ئۈزۈمى ئاشلىق 17.300 تونىنا بولغان بولسا، بۇ ژىل 24 مىڭ تونىغا يەتتى.

— بۇ ناھىيە ئۈچۈن چوڭ كورسەتكۈچقۇ؟

— ئەگەر بىز 1988 - ژىلدىن بۇيان [illegible] يېزا ئىگىلىك تېخنىكىسى ئېلىنمىغانلىقى، [illegible] ئالىي سەمى تاشلىق، سۇنىڭ تەڭقىسلىغىنى، دولەت تەرىپىدىن بېرىلىدىغان ياردەمنىڭ كەسكىن قىسقىراپ كەتكەنلىكىنى نەزەردە تۇتىدىغان بولساق، ژۇقۇرقىدەك مەھسۇلات يېتىشتۈرۈش ھازىرقى شارائىت ئۈچۈن چوڭ كورسەتكۈچ، مېھنەتكەش خەلقىمىزنىڭ جاسارىتى دېيىشكە بولىدۇ.

— جاھانگىر، كېيىنكى ژىللىرى ناھىيەدە تاماكا ئۆستۈرۈش يولغا قويۇلغانلىقى مەلۇم. بۇ كىمنىڭ تەشەببۇسى بىلەن قولغا ئېلىنغان؟

— تەشەببۇسكارى «فىلىپ موررىس» كومپانىيەسى. ئوتكەن ژىلى ئۇنجا قېتىم دوۋۇن، شۇڭقار، غالجات، چونجا يېزىلىرىدا ھەممىسى بولۇپ 8 گېكتار يەرگە سىناق تېرىقىسىدە تاماكا تېرىلگەن ئېدى. نەتىجىسى يامان بولمىدى.

— مەسىلەن؟

— دوۋۇنلۇقلار 3 گېكتار يەرگە تاماكا تېرىپ، 13 مىڭ دوللارلىق مەھسۇلات ۋە مىڭ دوللار مۇكاپات ئالدى.

— دېمەك، ئۇيغۇر ناھىيەسىدە تاماكا ئۆستۈرۈشكە بولىدىكەندە؟

— بولغاندا قانداق؟ مەھسۇلات سۈپىتى چېلەكنىڭكىدىن ژۇقۇرى ئېكەن. شۇنىڭ ئۈچۈن بۇ ژىل كومپانىيە بىلەن تۈزۈلگەن شەرتنامە بويىچە 250 گېكتارغا تاماكا تېرىلىپ، 500 تونىنا مەھسۇلات ئالدۇق.

— شۇنىڭغا قارىغاندا، ئۇيغۇر ناھىيەسى كەلگۈسىدە «فىلىپ موررىس» كومپانىيەسىگە خام ئەشيا يېتىشتۈرۈپ بېرىدىغان ئاساسلىق ناھىيەلەرنىڭ بىرى بولۇپ قالىدىكەندە؟

— شۇنداق بولۇپ قېلىشى ئېھتىمالدىن يىراق ئەمەس. بۇ ژىل ئالمۇتا ۋىلايىتىنىڭ ئېنېرگېتىكچىسكى يېزىسىدا قۇرۇلۇشى باشلانغان ھەمدوستلۇق ئەللىرى بويىچە ئەڭ چوڭ تاماكا فابرىكىسى ئىشقا چۈشسە، تەبىيكى، خام ئەشياغا بولغان ئېھتىياجى ھازىرقىدىن تالاي ھەسسە ژۇقۇرى بولىدۇ. كومپانىيەنىڭ ناھىيەمىز دېخانلىرىغا تاماكا ئۆستۈرۈشنى تەشەببۇس قىلىشمۇ ئەينە شۇنىڭدىن دەپ ئېيتىشقا بولىدۇ.

— سوزىڭىزگە قارىغاندا، ئەندىكى ژىلى تاماكا يېتىشتۈرۈش يەنە كوپەيتىلىدىكەندە؟

— ھە، 500 گېكتارغا يەتكۈزۈلمەكچى.

— تاماكا ئۆستۈرۈش دېخانلار ئىختىسادى ئەھۋالىنىڭ ياخشىلىنىشىغا ئېلىپ كېلىشى مۇمكىنمۇ؟

— ئىككى ژىللىق ئەمەلىيەت بىر گېكتارغا 120 مىڭ تەڭگە سەرىپلەپ، 240 مىڭ تەڭگىلىك مەھسۇلات ئېلىش مۇمكىنلىكىنى كورسەتتى. دېمەك، تاماكا دېخانلارنىڭ تۇرمۇشىنىڭ ياخشىلىنىشىغا ئېلىپ كېلىدۇ، دېيىشكە بولىدۇ.

يوشۇرۇشنىڭ ھاجىتى يوق، بۇ ژىل بەزى ئىگىلىكلەر بىلەن كېلىشىپ تاماكا يېتىشتۈرگەن ئوزبەك، قىرغىز قېرىنداشلارنىڭ ئالدى ئالتە ئاي ئىچىدە 180 مىڭ تەڭگىدىن ئىش ھەققى ئېلىپ كەتتى.

— ناھىيە ئاھالىسى ئارىسىدا ئىشسىزلار بولغىنى ھالدا ئوزبەكستان، قىرغىزستان پۇخرالىرىنىڭ بۇ ئىشقا جەلىپ قىلىنىۋاتقانلىقىنى قانداق چۈشىنىشكە بولىدۇ؟

— بۇ بىرىنچىدىن، بىزنىڭ ئاھالىنىڭ تاماكا ئۆستۈرۈش تەجرىبىسىنىڭ، ئىككىنچىدىن، بەزى دېخان ئىگىلىكلىرىنىڭ يەردىن پايدىلىنىشقا سەرىپلەيدىغان مەبلىغىنىڭ يوقلىغىدىن بولۇۋاتقان ئوتكۈنچى ئەھۋال.

ناھىيەمىزگە ئوزبەك، قىرغىزلار قەرەللىك ئىشلەشكە كەلگەندىن بۇيان يەرنى ئىجارىغا بېرىپمۇ پۇل تېپىش مۇمكىنلىكىگە كوزى يەتكەن ئاچار ئائىلىلەرمۇ ئەندىلىكتە دېخان ئىگىلىكىنى قۇرۇشقا ئىنتىلىشقا باشلىدى. شۇ ژىلنىڭ ئوزىدىلا 128 كىچىك دېخان ئىگىلىگىنىڭ ۋۇجۇتقا كېلىشى بۇنىڭ يارقىن مىسالى بولىدى.

— ھازىر ناھىيەدە قانچە كىچىك دېخان ئىگىلىگى بار؟

— بۇ ژىلقىسى بولۇپ 374.

— ئەندى بۇلارنىڭ ھەممىسىلا تاماكا ئۆستۈرۈشكە ئوتسە كېرەك؟

— كىمنىڭ نىمە تېرىش ئوز ئىختىيارىدا. شۇندىمۇ كوپچىلىك تاماكا ئۆستۈرۈش ئېھتىمالدىن يىراق ئەمەس. سەۋەۋى، بۇ زىرائەتنىڭ دارامەتلىك ئېكەنلىگىگە ھەممىنىڭ كوزى يەتتى. ھازىرقى بازار ئىختىسادى شارائىتىدا ھەممە ئادەم پايدىنى ئويلايدۇ.

— كومپانىيە خام ئەشيانى چەكلەنمىگەن مىقداردا ئالىۋېرەمدىكەن؟

— كومپانىيە ئاساسەن شەرتنامە بويىچە ئىشلەيدىكەن ۋە ئۇلارغا مەھسۇلاتنى ژىغىش، تۇرۇپ ئالغىچە ئىختىسادىي ياردەم كورسىتىپ تۇرىدىكەن. ھازىر بىزنىڭ ئىگىلىكلەر ئەينە شۇنىڭدىن پايدىلىنىۋاتىدۇ.

— دېگەن بىلەن كومپانىيەنىڭ دېخانلارغا غەمخورلىغى ياخشى ئېكەندە؟

— ھازىرچە شۇنداق، ئاقىۋىتىنى ۋاقىت كورسىتەر.

— ئىلاھىم، دېخانلارنىڭ بەختىگە ئىشقىلار ئىلگىرى باستۇرسۇن.

— رەخمەت.

— مەزمۇنلۇق سوھبىتىڭىز ئۈچۈن سىزگىمۇ رەخمەت!

سوھبەتلەشكەن ئابدۇخالىق ماخمۇت.
ئۇيغۇر ناھىيەسى.

ناھىيەلىك ئۇيغۇر مەدەنىيەت مەركەزلىرىدە

يېڭى تەركىپ سايلاندى

يېقىندا تالغىر ناھىيەلىك ھاكىمىيەت بېناسىدا ناھىيەلىك ئۇيغۇر مەدەنىيەت مەركىزىنىڭ ھېيئەت سايلام ژىغىنى بولۇپ ئوتتى. مەزكۇر ژىغىنغا قازاقستان جۇمھۇرىيەتلىك ئۇيغۇر مەدەنىيەت مەركىزىنىڭ [illegible]

[illegible] مەركىزىنىڭ يېزىلاردىكى شوبىلىرىنىڭ رەئىسلىرى، جامائەت ۋەكىللىرى ناھىيەلىك ئۇيغۇر مەدەنىيەت مەركىزىنىڭ قىلغان ئىشلىرىغا ئىجابىي باھا بەردى ۋە ئوزلىرىنىڭمۇ ئۇنىڭغا ماسلىشىپ نۇرغۇن سوۋاپلىق ياخشى ئىشلارنى قىلغانلىقىنى ئىزھار قىلدى.

جۇمھۇرىيەتلىك ئۇيغۇر مەدەنىيەت مەركىزىنىڭ رەئىسى پەرھات ھاسانوۋ، يازغۇچى ئابدۇخالىق ماخمۇدوۋلار سوزگە چىقىپ [illegible] ناھىيەلىك ئۇيغۇر مەدەنىيەت مەركىزىنىڭ 11 كىشىدىن ئىبارەت يېڭى تەركىبى سايلاندى. [illegible] بولۇپ ھېبىبۇللام قاھھاروۋ، ئۇنىڭ مۇئاۋىنى بولۇپ ئابدۇخالىق ماخمۇدوۋ سايلاندى.

ئابدۇرىشىت قاسىمى.
تالغىر ناھىيەسى.

مۇشتىرى توپلاش — 99

پۇرسەتنى غېنىمەت بىلەيلى

«ئۇيغۇر ئاۋازى» ۋە ئۇنىڭ قوشۇمچىسى «يېڭى ھايات» گېزىتلىرىگە ئالدىمىزدىكى ژىلغا مۇشتىرى توپلاش باشلانغاندىن كېيىنكى ئەھۋاللارنى كورۇپ بىلىپ تۇرۇۋاتىمىز. گېزىت باھالىرىنىڭ قىممەت بولۇشى بەزىلەرنىڭ يېزىلماي باش تارتىشىغا سەۋەپ بولماقتا. لېكىن ئەزەلدىن ئانا تىلىمىزدا چىقىۋاتقان بۇ گېزىتلەرنى تىراقلىق ھالدا ئوقۇپ كېلىۋاتقانلار ھېچ قانداق سەۋەپ كورسەتمەي يېزىلىۋاتىدۇ. خېلىلا ھال - ئوقىتى ياخشىلار مۇشتىرى توپلاشنى ئۇيۇشتۇرۇۋاتقانلارنى كورگەندە ئېرى قاچىدىغان سەلبى ئەھۋاللارنىمۇ كورۇپ تۇرۇۋاتىمىز.

ئىككى گېزىت بىزنىڭ كوزىمىز ھەم تىلىمىز. بۇ گېزىتلەرنى ئوقۇمىغان كىشىنى تىلى كېكەش، كوزى ئوچۇق كور دېسىمۇ بولىدۇ. بۇنىڭ بىلەن ئۇ گېزىتتە ئېلان قىلىنىۋاتقان تارىخىمىزغا ئائىت ماتېرىياللاردىن، ئەللامە، مۇتەپەككۇر ئالىملىرىمىزنى، ئىنقىلاۋى قۇربان - شەخسلىرىمىزنى، مىللىي - مەدەنىيەت، ئەدەبىيات - سەنئىتىمىزنى تونۇشتۇرىدىغان نۇرغۇنلىغان ماقالىلاردىن مەھرۇم قالىدى دېگەن سوز.

ئەگەر ئوزگە مىللەت ۋەكىللىرىدىن بىرەرسى سىلەرنىڭ ئانا تىلىڭلاردا چىقىدىغان گېزىتىڭلار بارمۇ، بار بولسا يېزىلىپ ئوقۇپ تۇرامسىز؟ دېسە، شۇ يېزىلىشتىن باش تارتىپ ژۈرگەن كىشى نىمە دەپ جاۋاپ بېرەر ئېدى؟

يەنە بەزىلەر ئىختىسادىي مۇمكىنچىلىكى بار تۇرۇقلۇقمۇ گېزىتكە يېزىلىشنى تەشەببۇس قىلسىڭىز: «گېزىت ئوقۇغۇدەك ۋاقتىم يوق، ئوقۇشنى بىلمەيمەن» دەپ جاۋاپ بېرىدۇ. سەن دۇنيا تېپىشقىلا ھېرىس قىلماي ئىلىم - بىلىمگىمۇ قىزىققىن. ئوتتۇز ئىككى ھەرىپنى ئۈگەنمەك تەسمۇ؟ خىتايلار ئولتۇرسا، تۇرسا ئوز ھەرىپ - خەتلىرىنى ئۈگۈنۈپ، بەش مىڭ ھەرىپنى تولۇق ئۈگەنگەندىلا گېزىت ئوقۇش سەۋىيەسىگە ئېگە بولىدۇ. بىزدىكى تىرىشچانلىق قېنى؟

ھازىرقى ۋاقىتنىڭ ئوزىدە ئۇيغۇر مەكتەپلىرىدە ئىشلەۋاتقان مۇئەللىملەرنىڭ نۇرغۇنى ئالىي بىلىملىك. شۇلارنىڭ كوپچىلىگى «يېڭى ھايات» يېزىغىدىن مەھرۇم. ئۇلار نىمە ئۈچۈن بۇ يېزىقنى ئۈگەنمەيدۇ؟ ئاكىلىق زىيالىلار دېگەنلىرىمىز ئۈگىنىپ باشقىلارغا تەسىر كورسەتمىسە، كىم بۇ ئىشلارنىڭ باشلامچىسى بولىدۇ؟ بۇ ھەقتە بىر مىسال كەلتۈرۈشنى لايىق كوردۇق. بىيىل سېنتەبىردە بىساغاش مەھەللىسىدە تۇرىدىغان بۇرادىرىمىز غەينىدىنىڭ 70 ژىللىق مەرىكىسى بولۇپ ئوتتى. بۇ يەردە مەن كالىنىن مەكتىۋىنىڭ سابىق ئىلمىي مۇدىرى ھېبىبۇللام قاھھاروۋ بىلەن بىللە ئولتۇرۇپ سوھبەتلىشىپ قالدىم. ئۇنىڭ قولىدا ئەرەپچە گېزىتنى كورۇپ، «بۇنى سەن ئوقالمىساڭ كېرەك...» دېسەم ئۇ راۋان ئوقۇپ بەردى. شۇنىڭ بىلەن ئۇ بۇ ھەرىپلەرنى 15 كۈن ئىچىدە ئۈگىنىپ گېزىت ئوقۇش سەۋىيەسىگە يەتكەنلىكىنىمۇ يوشۇرمىدى. دېمەك ئۈگەنگىلى بولىدىكەنغۇ؟ دېمىسەممۇ مەلۇمكى، «يېڭى ھايات»نى ئوقۇيدىغانلار ژىللارنىڭ ئوتۇشى بىلەن ئازلاپ كېتىۋاتىدۇ. ياشلار بۇ ھەرىپنى ئۈگىنىپ، گېزىتنى ساقلاپ قېلىشقا ئالدىراشلىرى كېرەك.

توي - توكۈندە پۇلنى ئايىماي ئورۇم - چورۇمگە مەناسىز مەرتىلىك بىلەن تاشلايدىغانلار، مەنىۋىي بايلىغىمىز بولغان گېزىتىمىزگە يېزىلىشنىمۇ ئۇنتۇپ قالمايلى!

نۇرەخمەت ئابدۇلئەزىزى.
تالغىر ناھىيەسى.

شانلىق تارىخىمىز سەھىپىلىرىدىن

تازا ۋە چاققان كىينگەن، مەيدىسىگە سالىق شەرقىي تۈركستان جۇمھۇرىيىتىنىڭ «پىدائىيى» كۆمۈچ مېدالىنى تاقىغان، قولىدا گۈلدەستە تۇتقان يەتمىش ياشلار ئەتراپىدىكى ئاتونۇش ئايال «رۇخسەتمۇ؟» دەپ كابىنېتقا كىرىپ كەلدى. سالام - ئەلىكتىن كېيىن، تىنچلىق - ئامانلىق سوراشتۇق.

- ئۆزۈناغاچ يېزىسىدىن بۈگۈنكى بايرام بىلەن سىلەرنى تەبرىكلەش ئۈچۈن ئەتتەي كەلدىم. قارىسام، سىلەردە بايرامنىڭ ھېچ قانداق نىشانىمۇ بايقالمايدۇ... مەيلى، - ئاتونۇش ئايال گۈلدەستىنى ماڭا سۇندى. - بايرىمىڭىز مۇبارەك بولسۇن، ئوكام!

- رەخمەت، - دەپ گۈلدەستىنى ئالدىم، ئالدىمۇ ئويلىنىپ تۇرۇپ قالدىم. بۈگۈن قانداق بايرام؟

- بايرام دېگەن ئەسلى سىلەردىن - رېداكسىيەدىن باشلىنىشى كېرەك ئىدىغۇ، ئوكام، - ئاتونۇش ئايال مېنىڭ تىكىلىپ تۇرۇپ قالغانلىقىمنى سەزگەچ شۇنداق دەپ سوز باشلىدى، - ئۇنتۇپ قالمىغانسىلەر، بۈگۈنكى كۈن بىز ئۇيغۇرلار ئۈچۈن چوڭ بايرام كۈنىغۇ؟ ئەينە ئەشۇ ئاي يۇلتۇزلۇق كوك بايرىقىمىزنىڭ قادىلىپ، - دەپ تامدىكى بايراقنىڭ رەسىمىنى ئىشارە قىلدى، - شەرقىي تۈركستان جۇمھۇرىيىتى قۇرۇلغان كۈنىغۇ!..

توغرا بۈگۈن 12 - نويابر. بۇنىڭدىن ئەللىك تورت ژىل مۇقەددەم ئەشۇ ئاي يۇلتۇزلۇق كوك بايرىقىمىز ۋەتىنىمىز ئاسمىنىدا يەلپۈلدىگەن، شەرقىي تۈركستان جۇمھۇرىيىتى قۇرۇلغان كۈن! بىز نېمە بولۇۋاتىمىز، نەگە كېتىۋاتىمىز؟ ئۆزگە دولەتنىڭ، ئۆزگە مىللەتنىڭ بايراملىرىنى ئۇنتۇمايمىزۇ، ئۆزىمىزنىڭكىنى ئۇنتۇشقا ئوتتۇۋاتقىنىمىز قانداق؟ ئاخىر، ئۇنتۇشقا بىزنى زورلاۋاتقان ھېچ كىم يوققۇ! شارائىتقا بولا بۇ ئۇلۇق بايرامنى، ئۇلۇق كۈننى تار دائىرىدە ھەتتا ئۆز ئارا بولسىمۇ نىشانلاشقا بولاتتىغۇ؟.. ئاتونۇش ئايالنىڭ ئالدىدا بەك ئوسال بولدۇم.

- رەخمەت سىزگە، ھەدە، - دەپ ئۇ ئايالغا مىننەتدارلىق بىلدۈردۈم، - توغرا ئېيتتىڭىز، بۈگۈنكى كۈن بىز ئۈچۈن ئۇلۇق كۈن، ئۇلۇق بايرام. بۇ بايرامنى ئانا ۋەتىنىمىزدە ناھايىتى كەڭ دائىرىدە داغ - دۇغىلىق ھالدا نىشانلايدىغان كۈنلەرمۇ كېلىپ قالار...

مېنىڭ بۇ سوزۇم پىلدىرلاپ يېنىپ تۇرغان ئوتقا ماي چاچقاندەك بولدىمۇ، بىلمەيمەن، ئاتونۇش ئايال بىردىنلا ئىچكى دەرت ئەلەم، ھەسرەت - پۇغانلىرىنى توكۇپ تاشلىدى، ھاياجان بىلەن سوزلەپ كەتتى.

- ئەشۇ ئاي يۇلتۇزلۇق كوك بايرىقىمىز ۋەتىنىمىز ئاسمىنىدا يەلپۈلدەپ، شەرقىي تۈركستان جۇمھۇرىيىتىنىڭ قۇرۇلغانلىقى ئېلان قىلىنغىچە خەلقىمىزنىڭ قانلىرى دەريا - دەريا بولۇپ ئاقتى ئەمەسمۇ؟! ۋەتەن دەپ قانچە - قانچە قۇربانلارنى بەردۇق. ئىسىت، ئىسىت، توكۈلگەن قانلار بىكارغا كەتتىغۇ؟!.. - ئاتونۇش ئايال ئۆزىنى ئۇتالماي ژىغلاۋەتتى. مېنىڭمۇ ژۈرەك - باغرىم ئېزىلىپ، كوزلىرىم ياشقا تولدى...

خوش، ئەشۇنداق ھېسسىياتتىكى ياشانغان بۇ ئايال كىم؟ ئۇ ياركەنتلىك سابىر ئاخۇننىڭ ئوغلى ئەخمەت ھارۋۇكەشنىڭ قىزى زىنەت ئانا ئىكەن. ئۇنىڭ بوۋىسى سابىر ئاخۇن ئۆز دەۋرىنىڭ ئاگلىق، ساۋاتلىق، ھال ئوقەتتى ئوتتۇرا ھال تەرەققىيپەرۋەر كىشىلىرىدىن بولغان. بولشېۋىكلار پارتىيەسى سابىر ئاخۇننى «كۇلاك» دەپ ئاھەقتىن ئېيتىۋەتكەن، بار بىساتىنى مۇسادىرە قىلىۋەتكەن. شۇنىڭدىن كېيىن «كۇلاكنىڭ بالىسى» ئەخمەت ئاكىغا ئۆز يۇرتىدا ھايات كەچۈرۈش قىيىنلاشتى. ئەخمەت ئاكا بىلەن جانساخان ھەدىنىڭ ئائىلىسىدە ئۈچ قىزدىن كېيىن دۇنياغا كەلگەن زىنەت بىر ياشقا تولا - تولماي، ئۇلار شەرقىي تۈركستانغا ئوتۇپ، ئىلى ۋىلايىتىنىڭ كېپەكيۈزى يېزىسىغا بېرىپ ئورۇنلاشتى. ئەخمەت ئاكا ھارۋۇكەشلىك قىلىپ، ئېغىر تۇرمۇشتا ھايات كەچۈردى.

- مېنىڭ ژۈرىكىمگە مىقتەك ئورۇنلىشىپ كەتكەن بىر ۋاقىئە ھازىرغىچە كوز ئالدىمدىن كەتمەيدۇ، - دېدى زىنەت ھەدە بالىلىق دەۋرلىرىنى ئىچكى بىر ئەلەم بىلەن ئەسلەپ. يەتتە - سەككىز ياش ۋاقىتلىرىم ئىدى. چىلپەگزىدە تۇرىدىغان كىچىك ئانام بۇۋىمەريەمنى ئاغرىپ قاپتۇ دەپ ئاگلاپ، يوقلاپ كېلىش ئۈچۈن دادام، ئاپام ئۈچىيلەن ھارۋۇدا يولغا چىقتۇق. كۆرەدە چېرىكلەر يولنى توراپ پوست قىلىۋالغان ئىكەندە، بىزنى ئوتكۈزمەي قويدى. چېرىكلەر دادامنى سەيسەگە ئىشلەيسەن ياكى پۇل تولەيسەن دەپ تۇرىۋالدى. دادام تېخى بىر جۇمە ئىلگىرىلا ئۇن نەچچە كۈن ئەشۇ سەيسە دېگەن ئادەملەرنى زورلۇق بىلەن بىكارغا ئىشلىتىدىغان جايدا ئىشلەپ كەلگەنلىكىنى، ھازىر يانچۇقىدا ئۇلارغا بېرىدىغان سۇنۇق ئاقچىسىنىڭ يوقلىقىنى، چىلپەگزىدە سىگلىسى قاتتىق ئاغرىۋاتقانلىقىنى، شۇنى يوقلاپ كېتىۋاتقانلىقىنى ئېيتىۋىدى، چېرىكلەر: «سەن جەنتۇ بىزنىڭ ئېيتقىنىمىزنى ئورۇنلىماي، بىز بىلەن تاكاللىشامسەن» دەپ، دادامنى بىكاردىن بىكارغا تاياقنىڭ ئاستىغا ئالدى. ئاپام بىچارە:

ئۇلار سەككىز قىز ئىدى

سۈرەتتە: زىنەت ئەخمەت قىزى سابىروۋا.

«ۋاي، ئۇنداق قىلماڭلار، بىزگە رەھىم قىلىڭلار، بىز بىر كەمبەغەل ئادەملەر، سىلەرگە بېرىدىغان پۇل نەدىن بولسۇن بىزدە» دەپ يالۋۇرۇپ - ژىغلاشلىرىغا قۇلاق سالار ئەمەس. بىچارە دادامنى مىلتىقنىڭ پاينەكلىرى بىلەن توغرا كەلگەن يېرىگە ئۇرۇپ، تېپىپ دەسسەپ قانغا، توپىغا مىلەۋەتتى. مەن چىداپ تۇرالمىدىم. ھارۋۇدىن سەكرەپ چۈشتۇمدە، چېرىكلەرنىڭ پۇتىغا ئېسىلىۋالدىم. «ۋاي، جېنىم ئاكا، دادامنى ئۇرماڭلار، دادامنى ئۇرماڭلار» دەپ ژىغلاپ يالۋۇرۇشقا باشلىدىم. چېرىكلەردىن بىرسى «بار نېرى، چەنتۇنىڭ كۈچۈكى» دەپ مېنى بىرنى تېپىپ، ئوكدامغا ئۇچۇرۇۋەتتى. ھوشۇمدىن كېتىپ قاپتىمەن... بىر چاغدا كوزۇمنى ئېچىپ قارىسام، ھارۋۇدا ئوكدامغا يېتىپتىمەن. ئاپام خۇداغا نالە قىلىپ ژىغلاپ ئولتۇرۇپتۇ. دادام بىر نەرسىلەرنى دەپ ھارۋۇسىنى ھايداپ كېتىۋېتىپتۇ. دادامنىڭ ئۆز - كوزلىرىنىڭ ئىششىپ، كوكىرىپ، كىيىملىرىنىڭ ژىتىلىپ قان بولۇپ كەتكەنلىكىنى كورۇپ قورقۇپ كەتتىم. «جېنىم دادام!» دەپ ئۆزۈمنى دادامنىڭ قۇچىقىغا ئاتتىم ۋە ۋاقىراپ ژىغلاۋەتتىم.

- ژىغلىماڭ قىزىم، ژىغلىماڭ، - دەپ بىچارە دادام ئۇزلىرىمنى، چاچلىرىمنى سىيپاپ، پېشانەمدىن سويۈپ قويدى. - خۇداغا شۈكرى، ساق ئىكەنسىز. دەپ ئۇ يەر، بۇ يەرلىرىمنى ئوتقاندەك قىلدى ۋە ئاندىن، - بۇ ئەبلەخلەرنىڭ زوراۋانلىقىنى قارا. خەيىر، بۇ كۈنلەرمۇ ئوتۇپ كېتەر. موشۇ زومىگەرلىكى ئۈچۈن ھېساپلىشىدىغان كۈنلەر كېلەر تېخى! - دەپ ئۇلۇق - كىچىك نەپەس ئالدى. كېيىن مەن ئاپام، دادامدىن چېرىكلەرنىڭ قانداق قويۇپ بەرگەنلىكىنى سورىسام، ئاپام ياخشى - يامان كۈنلەرگە لازىم بولۇپ قالار دەپ ژۈرىكىدە دېگىدەك ساقلاپ ژۈرگەن بارى - يوقى بىر تال يامبۇسى بار ئىكەن، شۇنى چېرىكلەرگە بەرگىنىدىن كېيىن، دادامنى ئۇرۇشنى توختىتىپ قويۇپ بېرىپتۇ. كىچىك ئانامغا دەپ ئېلىۋالغان نان - توغاچ، يېرىم قويىنىڭ گوشى ۋە باشقا نەرسىلەرنىڭ ھەممىسىنى ئېلىۋاپتۇ...

ھە، ئەشۇ ۋاقىئەدىن كېيىن زىنەتنىڭ سەبىي ژۈرىكىگە، پۈتۈن ۋۇجۇدىغا خىتاي زوراۋانلىرىغا - چېرىكلىرىگە نىسبەتەن غەزەپ - نەپرەت ئۇچقۇنى ئۇتاشتىندە، ئۇ ژىللار ئوتۇشى بىلەن قىساس، ئىنتىقام يالقۇنىغا ئايلىنىشقا باشلىدى.

زىنەتنىڭ ئۇن تورت، ئۇن بەش ياش ۋاقىتلىرى ئىدى. شەرقىي تۈركستان زېمىنىدا باسقۇنچىلارغا قارشى مىللىي ئازاتلىق ئىنقىلاۋى پارتىلىدى. ئۇنىڭ ئاتىسى ئاددىي ھارۋۇكەش بولسىمۇ ساۋاتلىق، ئاگلىق كىشى ئىدى. بىر كۈنى ئەخمەت ئاكا غۇلجىدىن گېزىت ئېلىپ چىقىپتۇ. كەچكى تاماقتىن كېيىن ئۇلارنىڭ ئائىلىسىدە شۇنداق سوھبەت باشلاندى.

- مانا، گېزىتتە يازغان نەرسىلەرنى مەن سىلەرگە ئوقۇپ بېرەي، - دېدى ئەخمەت ئاكا بالىلىرىغا. - ئىنقىلاپ باشلىنىپتۇ. بۇ باسقۇنچىلاردىن، زومىگەرلەردىن قىساس، ئىنتىقام ئالىدىغان، ۋەتىنىمىزدە ئازاتلىق، مۇستەقىللىق ئورنىتىدىغان ئىنقىلاپ. رىزۋانگۈل ھاشىم قىزى باشلىق بىر توپ قىزلارمۇ پىدائىي بولۇپ ئۇرۇشقا كىرىشىۋېتىپتۇ. قىزىم زىنەت، سىز مېنىڭ ھەم قىزىم، ھەم ئوغلۇم. مەن سىزنى ۋەتەن ئازاتلىقى يولىدىكى بۇ ئۇلۇق ئىنقىلاپقا ئاتاپ قويدۇم. سىز بۇنىڭغا نېمە دەيسىز؟ - دەپ سورىدى.

ئاتىسىنىڭ بۇ سوزىدىن كېيىن ياش قىزنىڭ قەلبى يوپۇرماقتەك تىترىدى، كوزلىرى ئوت بولۇپ، ئىنتىقام ئۇچقۇنلىرى چاقنىدى، پۈتۈن ۋۇجۇدىنى دۈشمەنگە نىسبەتەن غەزەپ نەپرەت ئېگىلىدى.

- رىزۋانگۈل ھەدەملەرگە ئوخشاش ئۇرۇشقا كىرىشكە مەن تەييار، دادا. بۇ زومىگەر خىتايلارنىڭ قىلىۋاتقان زۇلۇملىرىنى ئۇنتۇغىنىم يوق، مەڭگۈ ئۇنتۇمايمەن. ئاخىرقى تامچە قېنىم قالغىچە كۆرىشىمەن! - دېدى قىز قەددىنى تىك تۇتۇپ.

ئەتىسى ئەتىگەندە ئاتا قىزنى باشلاپ سىلىگبۇغا - ھەربىي شتابقا كەلدى. ئۇلارنى ئىنقىلاپ رەھبەرلىرى قارشى ئالدى. ياشىنىپ قالغان ئاتا بىردىنلا مەخسىتىنى ئېيتتى.

- مىلتىق تۇتۇپ ئىنقىلاپقا قاتناشقىدەك مەندە ئوغۇل يوق. تورت قىزىم بار. ئۇلارنىڭ چوڭلىرى ياتلىق بولۇپ كەتكەن. ئەشۇ تورت قىزىمنىڭ بىرسى - موشۇ كەنجە قىزىمنى بۇ ئۇلۇق، ئازاتلىق ئىنقىلاۋىغا ئاتاپ قويدۇم. ياق دېمەي، موشۇ قىزىمنى پىدائىيلىققا قوبۇل قىلساڭلار؟ ئوزى كىچىك بولغىنى بىلەن ژۈرىكى چوڭ قىز بۇ...

ئۇلار قەددىنى رۇسلاپ تۇرغان قىزغا لاپ قىلىپ قاراشتى. چۇغى كىچىكرەك بولسىمۇ، پۈتۈن ۋۇجۇدىدىن جاسارەت، كوزلىرىدىن دۈشمەنگە نىسبەتەن غەزەپ - نەپرەت، ئىنتىقام ئۇچقۇنلىرى چاقناپ تۇرغان قىزنىڭ بۇ ئىرادىسى، ئاتىنىڭ ئەقىدىسى ئىنقىلاپ رەھبەرلىرىنى قاتتىق تەسىرلەندۈردى. ئەخمەت ئەپەندى ئۇلارنىڭ ئالدىغا كەلدى. ئاتىنىڭ قولىنى قاتتىق قىسىپ، تەشەككۈر بىلدۈردى، ئاندىن قىزنىڭ ئىككى غولىدىن تۇتۇپ: «سىز مىللىي ئازاتلىق ئىنقىلاۋىغا پىدائىي بولغان سەككىزىنچى قىز بولدىڭىز. ياشاڭ، قىزىم. سىلەرنىڭ جەڭگىۋارلىق روھىڭلار، قەھرىمانلىقىڭلار كېلەچەكتە شانلىق تارىخىمىزنىڭ سەھىپىلىرىگە يېزىلىدىغان بولىدۇ. سىزگە ئامەت تىلەيمەن» دېگەندەك گەپلەرنى قىلدى.

- شۇ يەردىلا مېنى پىدائىيلىققا قوبۇل قىلىشتى، - دەپ ئەسلەيدۇ زىنەت ھەدە. - بىز سەككىز قىز ئىدۇق. رىزۋانگۈل ھاشىم قىزى سەككىز قىزغا كوماندىر ئىدى، ئوزى بەك تېتىك، زېرەك بولىدىغان. سەككىز قىزنىڭ ئەڭ كىچىكى مەن ئىدىم. ئۇلار 18 - 22 ياش ئارىلىقىدىكى قىزلار ئىدى. بىز سەككىز قىز - رىزۋانگۈل ھاشىم، ھەدە - سىگىل رابىيەم ۋە ئايشەم غەنى، ئۇخان ئومەر، پەرىدە سەيدۇللا، سائادەت مەھەممەتنىياز، زەينەپ رەخمىتۇللا ۋە مەن ئىدىم.

ئەشۇ بىرىنچى كۈنىلا ماڭا ھەربىي كىيىملەرنى كىيگۈزدى. دەسلەپ دوختۇرخانىغا ئېلىپ باردى، ياردارلارنى كورسەتتى. ئاندىن مىلتىق ئېتىشنى ئۈگەتتى. بىر ھەپتىنىڭ ئىچىدە قۇرالنى پارچىلاپ قايتىدىن ژىغىشتۇرۇشنى ۋە ئېتىشنى ئۈگىنىۋالدىم، - دېدى زىنەت ھەدە ۋە چاقچاق ئارىلاش قوشۇمچە قىلدى. - ھازىرمۇ تاپانچا، مىلتىق، ئاۋتوماتلارنى ئاتالايمەن.

كېيىن بىز سەككىز قىزنى پولكلارغا بولدى. مەن قېيىمبەگ غوجىنىڭ پولكىغا تەخسىم قىلىندىم. شاۋقىيە غايباسوۋا ئىككىمىز بىللە بولدۇق. بىزنىڭ ۋەزىپىمىز ئۇرۇش مەيدانىدا ياردار بولغان جەڭچىلەرگە دەررۇ تىببىي ياردەم كورستىش ۋە سانچاستا ئۇلارنى داۋالاش ئىدى. مەن غۇلجىدىن باشلاپ شىخوغچە بولغان ئۇرۇشلارغا قاتناشقانمەن.

- زىنەت ھەدە، قۇرال تۇتۇپ ئۇرۇشقا بىۋاستە كىرگەن ۋاقىتلىرىڭىز بولغانمۇ؟ - دەپ سورىدىم سوھبەت ئارىسىدا.

- قىزىق ئىكەنسىز، ئوكام، - دېدى ئۇ قىزىپ سوزلەپ، - ئەلۋەتتە، بولدى. مىللىي ئىنقىلاپ ۋاقتىدا ھەممىلا ھەمشىرە قىزلارنىڭ بىر قولىدا دوختۇرنىڭ سومكىسى بولسا، بىر قولىدا قۇرال. ھەر بىر ئۇرۇشقا كىرگەن ۋاقىتلىرىمىزدا، مېنىڭ كوز ئالدىمغا بالىلىق ۋاقتىمدا دادامنى ناھەقتىن ئۇز توقماق قىلغان، مېنى تېپىپ ھوشۇمدىن كەتكۈزگەن خىتاي چېرىكلىرى كېلەتتىدە، ئوق تېگىپ ئولۇپ كېتەرمەنمۇ دەپمۇ ئويلىماتتىم. ماختانغىنىم يالغان ئېيتقىنىم ئەمەس، ئوز قولۇم بىلەن خېلە دۈشمەننى ئېتىپ ئولتۇرگەنمەن.

ھە، زىنەت ھەدەم يامغۇردەك يېغىپ تۇرغان ئوقلار ئىچىدە، كومبۇرلەپ يېرىلىۋاتقان بومبىلار ئارىسىدا ژۈرۈپ، ئورغۇلىنىغان شىددەتلىك جەڭ مەيدانلىرىدا بولغان. ئۇ غۇلجا ھەرەمباغ ئۇرۇشىدا كورسەتكەن قەھرىمانلىقى ئۈچۈن دەسلەپكى قېتىم «پىدائىي» مېدالى بىلەن تەغدىرلەنگەن.

- ھەرەمباغ ئۇرۇشىدا بىز تەرەپتىمۇ نۇرغۇن قۇربانلار بېرىلدى، - ئۇلۇق كىچىك نەپەس ئېلىپ سوزىنى داۋاملاشتۇردى زىنەت ھەدەم. - رىزۋانگۈل ئەشۇ ھەرەمباغ ئۇرۇشىدا قەھرىمانلارچە ۋاپات بولدى. ئۇنىڭ جەستىنى شتابقا ئېلىپ كەلدى. بىز يەتتە قىز مىللىي ئازاتلىق ئىنقىلاۋىنىڭ قەھرىمانى رىزۋانگۈلنىڭ جەستى ئالدىدا تىك تۇرۇپ، ئاخىرقى بىر تامچە قېنىمىز قالغىچە دۈشمەن بىلەن جەڭ قىلىشقا، رىزۋانگۈلنىڭ ۋە ئۇنىڭغا ئوخشىغان مىڭلىغان ۋەتەنداشلىرىمىزنىڭ قىساسىنى، ئىنتىقامىنى ئېلىشقا قەسەمىيات قىلغان ئىدۇق... - زىنەت ھەدەمنىڭ كوگلى قايتىدىن بۇزۇلدى...

ئۇرۇش توختاپ، ئون بىر بىتىم ئىمزالانغاندىن كېيىن، زىنەت ئەخمەت قىزى ماتارىپ ساھاسىدا ئىشلىدى. ھەرەمباغ مەكتىۋىدە باشلانغۇچ سىنىپلارغا دەرس بەردى. كېيىن ئۇرۇمچىگە بېرىپ، «باشلانغۇچ گرۇپپا نەزەرىيە ئۈگىنىش» كۇرسىدا ئوقۇپ كەلدى. ئاندىن يەر ئىسلاھاتىغا قاتنىشىپ خىزمەت ئاتقۇردى. 1956 - ژىلى ۋەتىنىنى تەرك ئېتىپ، ئاتا - ئانىسى بىلەن بۇ ئەلگە كوچۈپ چىقتى. ئاردىن ئون ژىل ئوتۇپ، ئەخمەت ئاكا ئالەمدىن ئوتتى. ئاتىنىڭ مەزگىلسىز ئولۈمى ياش ۋاقتىدا چېرىكلەردىن يېگەن تاياقنىڭ زەربىسىدىن بولدى.

- مىللىي ئازاتلىق ئىنقىلاۋىدا دەسلەپكىلەردىن بولۇپ قاتناشقان سەككىز قىزدىن ھازىر (بىزدىن باشقىمۇ نۇرغۇن قىزلار قاتناشقان) ئوزبېكىستاندا ياشاۋاتقان ئايشەم غەنى ئىككىمىزلا قاپتىمىز، - دەپ ئېغىر خۇرسىندى زىنەت ھەدەم. - مېنىڭمۇ يېشىم بىر يەرگە بېرىپ قالدى، قېرىۋاتىمەن. موشۇنىڭدىن ئەللىك تورت ژىل ئىلگىرى يەلپۈلدىگەن ئەشۇ ئاي يۇلتۇزلۇق كوك بايرىقىمىزنىڭ ۋەتىنىم ئاسمىنىدا قايتىدىن يەلپۈلدىگەنلىكىنى كورۇپلا ئولۇپ كەتسەم ئارمىنىم يوق ئىدى.

بىزنىڭ بۇ خەلقىمىز نېمانچە شور پېشانە خەلقتۇر، ھە؟ ئۇيغۇرلار موشۇ 20 - ئەسىردە بىر نەچچە قېتىم قوراللىق كوتۈرەلىشلەرنى، ئىنقىلاپلارنى قىلىپمۇ باسقۇنچى خىتاي ھاكىمىيىتىنىڭ زۇلۇمىدىن بىرلا تولا قۇتۇلۇپ، ئوز يېرىگە، ئوز زېمىنىگە ئىگە بولالماي كېلىۋاتىدۇ؟ توكۈلگەن ۋە ھېلىمۇ توكۈلۈۋاتقان قانلار بىكار كېتىۋاتىدىغۇ؟! بەزى كۈنلىرى يېرىم كېچىلەردە ئويغىنىپ كېتىمەندە، تاڭ ئاپپاق ئاتقىچە كىرپىك قاقماي ئويلاپ چىقىمەن. نېمىنى ئويلايدۇ دەيسىز، ئويلايدىغىنىم شۇ ۋەتەن! بۈگۈنكى كۈندە ۋەتىنىمدە بولۇۋاتقان ئىشلارنى ئويلىسام، ژۈرەك، باغرىم ئېزىلىپ كېتىدۇ، ئوكام. «ئېھ خۇدا، - دەپ ياراتقان ئىگەمگە نالە قىلىمەن، - مېنىڭ خەلقىمنى نېمىگە بۇنچە بەختسىز ياراتقانسەن؟ بۈگۈنكى كۈندە ۋەتىنىمىزدە ماڭا ئوخشاش مىڭلىغان ئانىلارنىڭ بىر كوزى ياش، بىر كوزى ژىرىڭغا تولغان. ئۇلارنىڭ مىڭلىغان، ئون مىڭلىغان بېگۇناھ پەرزەنتلىرى تۈرمىلەردە ئازاپ چەكمەكتە، ئولتۈرۈلمەكتە، كېرەكسىز ھالغا كەلتۈرۈلمەكتە. ياش ئاتا - ئانىلار بىر - ئىككىدىن ئارتۇق پەرزەنت كورۇشتىن مەھرۇم قىلىنماقتا، ياش جۇگانىلار ئاتا قىلىنماقتا. قوساقتىكى تورەلمىلەر ھەر خىل ئۇسۇللار بىلەن ئولتۈرۈلمەكتە. شەرقىي تۈركستان زېمىنىدا ئۇرۇگۇزۇلىۋاتقان ئاتوم سىناقلىرىدىن خەلقىم بىداۋا كېسەللەرگە گىرىپتار بولماقتا. ئانىلار چىرايلىق بوۋاقلارنى ئەمەس، مەخلۇقلارنى تۇغماقتا. ئۆز يېرىگە ئۆزى ئىگە بولالمىغان، خورلانغان، دەپسەندە قىلىنىۋاتقان، ھوقۇقسىز قالغان، بىر پارچە ناننىڭ زارى بولۇپ نامراتلىقتا ياشاۋاتقان خەلقىمنىڭ ئاھۇزارى نېمىشكە ساڭا يەتمەيدىغاندۇ؟!..

زىنەت ھەدەمنىڭ ئىچىگە ئولتۇرۇشقان كوزلىرىدىن ژىپى ئۈزۈلگەن مونچاقتەك توكۈلگەن ئاچچىق ئەلەملىك ياشلىرى قورۇق باسقان ئۇزلىرى ئارقىلىق ئېقىپ چۈشتى...

- مەن ئېيتمىساممۇ سىلەر ياخشى بىلىسىلەر، ئوكام، - دەپ زىنەت ھەدەم بىر نەچچە دەقىقە جىم - جىتلىقتىن كېيىن ئۇھ دەپ نەپەس ئالدىدە، سوزىنى داۋاملاشتۇردى. - بىزنىڭ ئەجداتلىرىمىز يۇزلىگەن، مىڭلىغان ژىللار ئىلگىرى قۇدرەتلىك دولەتلەرنى قۇرغان، شەرەپ - سورىغان جەڭگىۋار خەلق ئىدى. مېنىڭ ئەپسۇسلىنىدىغان بىر يېرىم، ئەشۇ ئەجداتلىرىمىزنىڭ بويىدىكى، قېنىدىكى جەڭگىۋارلىق كېيىنكى ئەۋلاتلاردا، بولۇپمۇ ئۆزىنى مەن ئۇيغۇر دەپ قورۇق سوز بىلەن مەيدىسىگە ئۇرۇپ ژۈرگەن ئايرىم ئادەملەردە يوق دېسەمۇ بولىدۇ. ئۇنداق ئادەملەر قوسىقىنىڭ تويغىنىغا، بايلىقىغا، چوڭ - كىچىك ئەمەل - ئاتاغلىرىغا بولۇپ ۋەتىنىنىڭ، خەلقىنىڭ تەغدىرىنى ئۇنتۇپ قېلىۋاتىدۇ. ئەشۇنداق ئادەملەر پەيغەمبىرىمىزنىڭ «ھۆببۇل ۋەتەن مىنەل ئىمان»، (ۋەتەننى سويۈش ئىماندىن) دېگەن سوزىنى ئۇنتۇمىسىكەن دېمەكچىمەن...

يېشى يەتمىشلەرگە تاقاپ قالغان بۇ ئانىنىڭ ئېيتىۋاتقان شۇ خىل سوزلىرىگە قاراپ ھەيران قالدىم. ژۈرىكى ۋەتەن ئىشقىدا يېنىۋاتقان ئەشۇنداق ئانىلىرىمىزنىڭ ئىرادىسى، غەيرەت - شىجائىتى، دۈشمەنگە بولغان غەزەپ - نەپرىتى، ۋەتىنىگە، خەلقىگە دېگەن ساداقىتى ھەر بىر ئۇيغۇر ئۈچۈن ئۈلگە - ئىبرەت بولغۇسىدۇر، ئەلۋەتتە.

ئالىمجان باۋدىنوۋ.

خەلقى ئۈچۈن قىلغان خىزمەت - ئۇنتۇلمايدۇ تائەبەت

ئۇچۇق ئۇستدات، ماھىر تەشكىلاتچى ئىدى

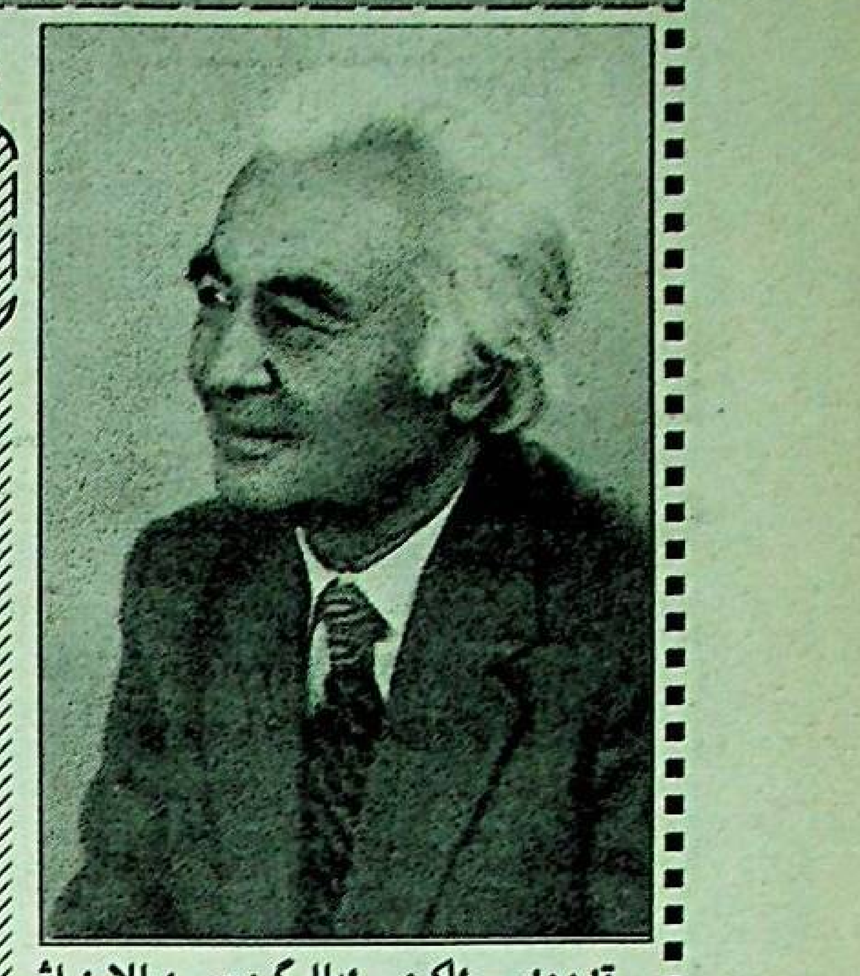

قۇددۇس ئاكىنى ئەللىكىنچى يىللارنىڭ باشلىرىدا «قازاق ئېلى» ژۇرنىلى سەھىپىلىرىدە ئۇ ھەققىدە بېسىلغان ماتېرىياللارنى ئوقۇپ، غايىبانە تونىغان ئىدىم. ئۇنىڭ پەقەت قازاقىستان تەۋەسىدىلا ئەمەس، شۇنداقلا سابىق س س س ردا نامى چىققان كومپوزىتورلارنىڭ بىرى ئىكەنلىكىنى بىلىپ خۇرسەن بولغانلىقىم ھازىرغىچە يادىمدا. ئۇ چاغدا مەن بۇ مەشھۇر ئىجاتكار بىلەن كېيىنىرەك يېقىن تونۇشۇپ ھەمسۆھبەتتە بولىدىغانلىقىم ھەققىدە ئويلاپمۇ باقمىغان.

ھايات كۈتۈلمىگەن ۋاقەلەرگە، تەسادىپلارغا باي. بىراق ھەر قانداق تەسادىپتىمۇ قانۇنىي تەبىيلىك مەۋجۇت ئىكەن. بۇنداق دېيىشىمدىكى سەۋەپ بىزنىڭ كېيىنكى تونۇشلىقىمىز ئاددىلا كورۇشۇش، ئۈچرىشىش ۋە پىكىرلىشىش دائىرىسىدىن چىقىپ ئىجاتكارلار ئارىسىدىكى دوستلۇققا ئايلىنىپ كەتتى.

1973 - يىلى مۇرات ھەمرايېۋ مېنى بۇ كىشى بىلەن تونۇشتۇرۇپ قويدى. ئەسلىدە ئىجات ئادەملىرىدە بىر - بىرىگە بېگانىلىق يوق. شۇنىڭ ئۈچۈن بولسا كېرەك ئەتىمالىم، بىزنىڭ ئادەتتىكى تونۇشلىغىمىز ئاز ۋاقىت ئۆتمەيلا ئىجادىيەتنىڭ ئۈزۈلمەس ژىپلىرى بىلەن باغلانغان ۋە چوڭنىڭ كىچىككە غەمخورلۇغى بىلەن سۇغۇرۇلغان دوستلۇققا ئايلاندى. قۇددۇس ئاكىدىكى خەلققە بولغان كويۇمچانلىق ھەممىدىن ئاۋۋال ئىجادىيەت خادىملىرىغا كويۇنۇشتە، غەمخورلۇق قىلىشتا ۋە جىددى، سەمىمىي مۇناسىۋەتتە بايقىلىدىغانلىغىنى ئۇنىڭ بىلەن يېقىنلاشقانسىرى تولۇق ھىس قىلىپ باردىم. ئۇ ھېمىشەم بىز شائىر، يازغۇچىلاردىن ئويۇن - تاماشىلارنى قويۇپ تۇرۇپ، ئىجات قىلىشنى تەلەپ قىلاتتى. «ياشلىق پەيتىڭلار زايە كەتمىسۇن. شائىر، يازغۇچى ئۈچۈن ھەر بىر دەقىقە قىممەتلىك، موشۇ ۋاقىتتا يېزىۋالغىنىڭلار غېنىمەت» دەتتى ئۇ ھېمىشەم. ئۆزىمۇ بىزنىڭ خەلقىمىزنىڭ ئىچىدىن چىققان ھەم ئەجايىپ ئۇستداتلىق ھەم مېھنەتچان، ۋاقىتنىڭ قەدرىنى بىلىدىغان سىما سۈپىتىدە ئۈلگە بولاتتى. بىر كىشىنىڭ «نازۇگۇم»، «ئابدۇللا روزىباقىيېۋ»، «چىن تومۇر باتۇر» ئوخشاش مۇزىكا سەنئىتىنىڭ ژىرىك ۋە خىلمۇ - خىل ژانىرلىرىدا بىر قاتار ئەسەرلەرنى يېزىپ قازاقىستان سەنئەت ئەھلىنىلا ئەمەس، بەلكى شۇنداقلا سابىق س س س ردىكى مەشھۇر كومپوزىتورلارنى قايىل كەلتۈرۈشى ئاسان ئىش ئەمەس ئەلۋەتتە.

قۇددۇس ئاكا ئۇيغۇرلارنىڭ ئىچىدىن چىققان دەسلەپكى كەسپىي كومپوزىتور، خەلقىمىزنىڭ باي سەنئەت مىراسىنى تەرەققىي ئەتتۈرۈپ ئۇنى زامانىۋى ژانىرلار بىلەن بېيىتقان چوڭ ئۇستدات ئىكەنلىكى، ماھىر تەشكىلاتچى ئىدى. ئۇ ئۆزى ئۆمۈر بويى كەشىپ قىلىش بىلەن بەنت بولۇشقا قارىماي، ئۆمۈمىي مەدەنىيىتىمىزنىڭ رىۋاجلىنىشىغا تەشكىلاتچى سۈپىتىدىمۇ ھەسسە قوشقان نامايەندە ئىدى. ياراتقۇچىلىقىنىڭ بۇنداق ئاز ئۇچرايدىغان پەزىلەتلىرى ئۇنىڭ پائالىيەتلىرىنى تېخىمۇ بېيىتىپ، كومپوزىتورنى دولەت ۋە جامائەت ئەربابى دەرىجىسىگە كوتەردى.

مەن بۇ يەردە بىر ۋاقىئەنى ئەسلەپ ئۆتۈشنى ئورۇنلۇق دەپ ھېساپلايمەن. 1983 - يىلى بولسا كېرەك، قازاقىستان يازغۇچىلار ئىتتىپاقى باشقارمىسىنىڭ بىرىنچى كاتىۋى ژۇبان مولداغالىيېۋ ئۇيغۇر يازغۇچىلىرىنى تەكلىپ قىلىپ قالدى. بىز ئۇنىڭ كابىنېتىغا كىرگىنىمىزدە شائىرنىڭ يېنىدا قۇددۇس ئاكا ئولتارغان ئىكەن. بىز بۇ يەردە نېمە توغرىلىق گەپ بولىدىغانلىغىنى بىلمەيتتۇق. مولداغالىيېۋ بىزنىڭ كوڭلىمىزدىكى سوئالنى سەزگەندەك: «يازغۇچىلارنىڭ ژىغىنىدا نېمە ئۈچۈن قۇددۇسنىڭ ئىشتىراك قىلىۋاتقانلىغىغا ھەيران قالماڭلار. ئۇنىڭ موشۇ ئىجات دەرگاھىدا سىلەر بىلەن سەمىمىي سوزلىشىش نىيىتى بار ئىكەن» دېيىدە، كومپوزىتورغا زوق ۋە ئىلتىپات بىلەن قارىدى. شۇ چاغدا قۇددۇس ئاكا سوز ئېلىپ، «قەدىرلىك قېرىنداشلىرىم، مەن ئەتەي جىددىي سوزلىشەيلى دەپ سىلەرنى بۇ يەرگە تەكلىپ قىلغۇزدىم. مېنىڭ يېشىم سىلەرنىڭكىگە قارىغاندا چوڭراق. شۇڭلاشقا قاتتىغراق پاراڭ قىلىپ قويسام رەنجىمەيسىلەر. كەپ ئىجادىيەت توغرىلىق بولىدۇ. بىز ئۇيغۇرلار قېدىمىي باي مەدەنىيەتكە ئېگە خەلق. ماخمۇت قەشقەرىي، يۈسۈپ خاس ھاجىپقا ئوخشاش مۇتەپەككۇرلىرىمىز بىلەن «ئون ئىككى مۇقامدەك» مۇزىكا دۇردانىلىرىمىز بىلەن ماختىنىشنى ياخشى كورىمىز. بىراق بىز ئۆزىمىز قانچىلىك ئىجات قىلىۋاتىمىز؟ شائىر، يازغۇچىلىرىمىزنىڭ ئارىسىدا ئالتۇندىن قىممەت ۋاقىتنى ئويۇن - تاماشىغا زايە قىلىۋاتقانلار ئاز ئەمەسقۇ. مەن سىلەرنى ھەممىمىزگە بېرىلگەن قىسقا ھاياتنىڭ قەدرى قىممىتىگە يېتىپ، ۋاقىتنى بوشقا ئوتكۇزمەستىن ئىجات قىلىشقا ئاگاھلار سۈپىتىدە دەۋەت قىلىش ئۈچۈن موشۇ سوھبەتنى ئۇيۇشتۇرۇشنى مۇۋاپىق تاپتىم»، دېيىدە، ھەممىمىزگە رەنجىش ۋە ئۈمۈت بىلەن باقتى. بۇ گۈڭكى سوھبەت ئەينە شۇ روھتا خېلە ۋاقىتقىچە داۋام قىلدى.

باشقىلارنى بىلمەيمەن، مېنى ئۇستداتلىق كومپوزىتورىمىزنىڭ سوزلىرى چوڭقۇر تەسىرلەندۈردى. قولۇمغا قەلەم ئېلىپ بىر قەدەر ئەسەرلەرنى يېزىشىمغا تۈرتكە بولدى. ئىجادىيەتكە، جۈملىدىن، كەشىپ قىلىشنىڭ بۇنداق قىيىن ساھالىرىغا چىن ژۈرەكتىن بۇ دەرىجىدە كويۇنۇش ئاز ئۇچرايدىغان ھادىسە. مانا موشۇ ھادىسە قۇددۇس ئاكا تەبىئىتىدە مۇقىملاشقان پەزىلەتلەرنىڭ بىرى ئىدى.

90 - يىللارنىڭ باشلىرىدا ئاتاقلىق كومپوزىتورىمىز ئانا ۋەتىنىمىز شەرقىي تۈركىستاندىكى كەسىپداشلىرى بىلەن مۇناسىۋەتنى چوڭ ھەۋەس ۋە مەسئۇلىيەتچانلىق بىلەن كۈچەيتىشكە تىرىشتى. ئۇ دەسلەپ خەت ئالاقىسى قىلىپ ئۇ ياقتىكى كومپوزىتورلار بىلەن پىكىر ئالماشتۇرغان بولسا، كېيىنىرەك ئۆزى ئۈرۈمچىدىكى سەنئەت ئىنستىتۇتىغا بېرىپ ئۇ يەردە ياشلارغا بىۋاستە دەرىس ئوتۇپ بىر قاتار ئىز باسارلارنى تەييارلىدى. ۋەتەندىن قايتىپ كەلگەندىن كېيىن قۇددۇس ئاكىنىڭ شەرقىي تۈركىستاندا يېتىشىپ چىققان ياش كومپوزىتورلار ئىجادىيىتىدىن ئىنتايىن مەمنۇن بولۇپ ھاياجانغا چومگەنلىكى ھېلىغىچە كوز ئالدىمدىن كەتمەيدۇ. بۇ چوڭ ئىجاتكارنىڭ ياشلار مۇۋاپپەقىيەتلىرى بىلەن پەخىرلىنىش تۇيغۇسى قۇددۇس ئاكىنىڭ ئۈرۈمچىدىكى ئىنىلىرىغا يازغان خەتلىرىدىمۇ ئىپادە قىلىناتتى. (قۇددۇس ئاكا ئەرەپ يېزىغىنى بىلمىگەچكە ئەينە شۇنداق خەتلەرنىڭ بىر قانچىسىنى مەن يېزىپ بەرگەن ئىدىم.)

جامائەت ۋە دولەت ئەربابىي بولۇش مېنىڭ چۈشىنىشىمچە ئادەمنىڭ خۇسۇسىي رامكىسىدىن چىقىش، ئۇمۇمىلىققا يۈزلىنىش دېمەكتۇر. يەنى شەخسىي ئىجادىيەتتىن خەلق غېمىنى يېگۈچى كەڭ پائالىيەت دائىرىسىگە كوتىرىلىش دېمەكتۇر. قۇددۇس ئاكا ئۇيغۇرلارنىڭ ئىچىدىكى ئەينە شۇنداق سىمالارنىڭ بىرى ئىدى. شۇڭلاشقا خەلقىمىزنىڭ تەغدىرىگە، مائارىپىغا، مەدەنىيىتىگە، تۇرمۇشىغا ئائىت مۇئەممالارنىڭ كوپچىلىگى ئۇنىڭ ئىشتىراكى بىلەن ھەل قىلىنىپ كەلگەن. ئۇيغۇر گېزىتىمۇ، تىياترىمۇ، ئۇيغۇرشۇناسلىق ئىنستىتۇتىمۇ ئۆز مەسىلىلىرىنى قۇددۇس ئاكىنىڭ ياردىمى، يار يولەكتە بولۇشى ۋە مەسلىھەتى بىلەن ھەل قىلاتتى.

ئىجادىيەت ئەسلىدە بىر خەلققە مەنسۇپ بولسىمۇ ئۇزىنىڭ گوزەللىكى مەنەۋىيەتتىكى قەدىر - قىممىتى بىلەن پۈتكۈل ئىنسانىيەت بايلىغىغا تەئەللۇق. قۇددۇس ئاكىنىڭ ئىجادىيىتىمۇ ئەينە شۇنداق كەشپىيات كەڭلىكلىرىنى رام ئەتكەن ئىجادىيەتتۇر. شۇڭلاشقا ئۇ بۈگۈن ئۇيغۇر خەلقىنىڭلا ئەمەس، بەلكى شۇنداقلا كوپ مىللەتلىك قازاقىستان خەلقلىرىنىڭ دۇنياغا مەشھۇر كومپوزىتورى سۈپىتىدە مەدەنىيەت ژىل نامىسىدىن مۇناسىپ ئورۇن ئالدى. 20 - ئەسىرنىڭ دەرتلىك ۋە مۇڭلۇق قوڭغۇرىغىنى چالغان ئۇنىڭ ئەسەرلىرى 21 - ئەسىرنىڭ تەشۈشلىك دەرۋازىسىنى ئۈمۈت بىلەن چەكمەكتە.

دولقۇن ياسىن.

خەلقىنىڭ سويۇملۇك پەرزەندى

خەلقىنىڭ ئارزۇ - ئارمانلىرىغا ھەمنەپەس ھالدا ئۇنىڭ ئوتمۇش شانلىق كۈرەش تارىخىنى، كەلگۈسىگە بولغان ئىنتىلىشلىرىنى بەدىئىي ۋاسىتىلاردا ئىپادە قىلىپ بېرىش ئىقتىدارىغا ئېگە بولغان ئىجاتكارلارنىڭ خاتىرىسى ئەۋلاتلىرى قەلبىدە مەڭگۈ ساقلىنىدىغان بولىدۇ. ئەينە شۇنداق بۈيۈك نامايەندىلىرىمىزنىڭ بىرى بولغان كومپوزىتور قۇددۇس غوجامىياروۋ تۇنجا ژىرىك ئەسەرى «رىزۋانگۈل» سىمفونىيەسىنى خەلقىمىزنىڭ قەھرىمان قىزى رىزۋانگۈلنىڭ جاسارىتىگە بېغىشلىغان ئىدى. ئۇنىڭ تېخى ستۇدېنت ۋاقتىدا يېزىلغان بۇ ئەسەرى بىردىن يۈكسەك تالانتىدىن دېرەك بېرىپ، ستالىن (كېيىن ئۇ دولەت مۇكاپاتى دەپ ئاتالغان) مۇكاپاتىنى ئېلىشقا سازاۋەر بولغان.

قۇددۇس غوجامىياروۋنىڭ ستۇدېنتلىق دەۋرى ئۇرۇش يىللىرىغا توغرا كەلگەنلىكتىن بىر مەزگىل ئۇنىڭغا ئارمىيە سېپىگە چاقىرىلىپ، ئوقۇشىدىن قول ئۈزۈشكە توغرا كېلىدۇ. ئۇرۇشتىن قايتىپ كەلگەندىن كېيىن ئوقۇشنى داۋاملاشتۇرۇشقا كىرىشكەن كەلگۈسى كومپوزىتورغا جەڭ مەيدانىنىڭ شىددەتلىك كورۇنۇشلىرى، قەھرىمانلىقنىڭ قانداق يارىتىلىدىغانلىغى كوز ئالدىدىن ئوتكەن ئىدى. شۇڭلاشقا ئەينە شۇ باللىققا ئۇيغۇنلاشتۇرۇلۇپ يېزىلغان ئۇنىڭ «رىزۋانگۈل» سىمفونىيەسى ھەر قانداق تىڭشىغۇچىسىنى ئۆزىگە قايىل قىلىپ ئېلىش قۇدرىتىگە ئېگە بولالىدى. ئۇنىڭدىكى ئاھاڭلارنىڭ مىللىي ھارارەت بىلەن جاراڭلىغانلىغى باشقىلارغا كۈتۈلمىگەن يېڭى دۇنيا بولۇپ بىلىندى. موسكۋا كونسېرۋاتورىيەسىنىڭ چوڭ زالىدا ئۇنى تىڭشاپ ئولتارغانلار ئۈچۈن سىمفونىيەگە ژۇغۇرۇلغان ئۇيغۇر خەلق ئاھاڭلىرى بىرمۇجىزىدەك تۇيۇلدى. شۇنىڭ ئۈچۈنمۇ سىمفونىيە ئاتاقلىق كەسپىي مۇتەخەسسىلەر تەرىپىدىن ژۇقۇرى باھالىنىدۇ. شۇنىڭدىن ئېتىۋارەن ق. غوجامىياروۋ دەسلەپكى شۇ ژىرىك ئەسىرىدىن باشلاپ ئۆزى تاللاپ ئالغان خەلقىنىڭ ئازاتلىق كۈرىشىنى كويلەش ئارقىلىق مىللىي ئەركىنلىك روھىنى ئىپادىلەش ماۋزۇسىغا ئومرىنىڭ ئاخىرىغىچە سادىق بولۇپ قالدى. ئۇنىڭ ئەسەرلىرىدە كەۋدىلەندۈرۈلگەن سادىر پالۋان، نازۇگۇم، چىن تومۇر باتۇر ۋە باشقىمۇ يارقىن سىمالارنىڭ ھەر بىرى ئۇيغۇر پەرزەنتلىرىنىڭ ئاغزىغا ئانا سۈتى بىلەن كىرىپ، ئۇلارنىڭ قان تومۇرلىرىغا سىڭىپ كەتكەن نامىلاردۇر.

بىر مۇقەررەر ھەقىقەت شۇكى، ھەر قانداق ئىجاتكار مەيلى ئۇ يازغۇچى - شائىر، ياكى رەسسام، سەنئەتكار بولسۇن، ئۇلار ئىجادىيىتىدىكى مىللىيلىق ھارارىتىنىڭ مولچەرى بىلەن باھالىنىدۇ. شۇ تۇرغىدىن بىز قۇددۇس غوجامىياروۋنى ئۇ ياراتقان مىللىي روھتىكى سىمفونىيە، بالېت، ئوپېرىلىرىغا قاراپ مەشھۇر ئۇيغۇر كومپوزىتورى، خەلقىنىڭ سويۇملۇك پەرزەندى دەپ تونۇيمىز. زامانىۋى مۇزىكا سەنئىتىنىڭ پىرى بولغان ئۇ ئۆز ئەسەرلىرىنىڭ مەنبەسىنى خەلق ئاھاڭلىرىدىن ۋە مىللىي مۇزىكىمىز دۇردانىسى ھېساپلىنىدىغان ئون ئىككى مۇقامدىن ئالغان. ئۇ يۈكسەك ئىقتىدار ۋە تالانتى ئارقىلىق ئۆزىنى ئۇستداتلىق كومپوزىتور سۈپىتىدىلا ئەمەس، بەلكى ئۇنى ياراتقان خەلقىنىڭ شوھرىتىنى تونۇتتى.

قۇددۇس ئاكا غوجامىياروۋ ئەللىكىنچى يىللاردىن باشلاپ تا ھاياتىنىڭ ئاخىرىغىچە قازاقىستاننىڭ مەدەنىي ھاياتىدا، بولۇپمۇ ئۇنىڭ مۇزىكا سەنئىتىدە مەشھۇر ئەرباپلارنىڭ بىرى بولۇپ كەلدى. شۇ يىللار ئىچىدە ئۇ قازاقىستان كومپوزىتورلار ئىتتىپاقىنى باشقۇردى ۋە كونسېرۋاتورىيەنىڭ رېكتورى ۋەزىپىسىنى ئاتقۇردى. قازاقىستان ۋە س س س ر خەلق ئارتىستى ناملىرىنى ئېلىشقا مۇيەسسەر بولدى. س س س ر دولەت مۇكاپىتىنىڭ لائۇرېئاتى بولدى. ئۇنىڭغا كېڭەش ھوكۇمىتى دەۋرىدىكى ئەڭ ژۇقۇرى مۇكاپات - لېنىن ئوردېنى تاپشۇرۇلدى. شۇ سەۋەپتىن ئۇنىڭ نامى جۇمھۇرىيەت مۇزىكا سەنئىتىنىڭ ئەڭ مەشھۇر ۋەكىللىرى: مۇقان تولىبايېۋ، يېۋگېنىي بروسسىلوۋسكىي، ئاخمېت جۇبانوۋ، لەتىپ خەمدىيەلەرنىڭ قاتارىدا ئاتىلىدۇ.

ئۇرۇشتىن كېيىنكى كوپ ۋاقىت داۋامىدا ئۇيغۇر مەدەنىيىتىگە قۇددۇس غوجامىياروۋ يالغۇز ئۆزى ۋاكالەتلىك قىلىپ كەلدى. شۇنىڭغا قارىماستىن ئۇ كوپ ئىشلاردا ئۆزىنى خەلقىنىڭ ئىشەشلىك پەرزەندى رېتىدە كورسەتتى. ئۇ ئۇيغۇرلارنىڭ سىياسىي، ئىجتىمائىي ھاياتىدا كادىرلارنىڭ يېتىشمەيۋاتقانلىغىنى مۇۋاپىق ھىس قىلىپ بۇ يولدا غەمخورلۇق بىلەن ئىش ئېلىپ بېرىشى بىلەن بىر قاتاردا جۈملىدىن، مۇزىكا سەنئىتىمىزدە كەسپىي كومپوزىتورلىرىمىزنىڭ يېتىلىپ چىقىشىغا يار يولەكلىك قىلدى. ئەندى كەسپىي تىياترىمىزنىڭ تەغدىرى 50 - يىللاردىن باشلاپ ئۇنىڭ دىققەت مەركىزىدە بولۇپ كەلدى. ئانا تىلىمىزدىكى گېزىتلىرىمىزنىڭ ئېچىلىشى، نەشرىياتلار ئىشى، ئالىي ئوقۇش ئورۇنلىرىدا ئۇيغۇر بولۇملىرىنى ئېچىش قاتارلىق ئىشلاردا ئۇ ھەل قىلغۇچى رول ئويناپ كەلدى. ئۆز خەلقى، ئۆز مىللىتى مەنپىئىتىگە ئالاقىدار مەسىلىلەردە ئۇ مۇناسىۋەتلىك ژۇقۇرى ئورۇنلاردىكى كىم بىلەن قانداق سوزلىشىشنى بىلىدىغانلىقتىن كويلىگەن مەسىلىلىرىمىز ھەل قىلىنىپ كەلگەن ئىدى.

قۇددۇس غوجامىياروۋتەك كورنەكلىك مەدەنىيەت ئەربابىنىڭ پائالىيىتىنى ئۇنىڭ ئۆز خەلقىگە قىلغان خىزمىتى بىلەنلا چەكلەپ قويساق بىر تەرەپلىمىلىككە بېرىلگەن بولۇمىز. ئۇ قازاقىستان دىيارىدا قازاق، رۇس ۋە باشقا مىللەتلەر ۋەكىللىرىنىڭ دوستانە ئائىلىسىدە ئۆزى ئوخشاش زىيالىلار بىلەن ئىناق، ئىجىل مۇناسىۋەتتە ئىشلەپ ژۇرۇپ يېتىلدى. ئۇيغۇر كومپوزىتورى ئۇ قازاق خەلق مۇزىكىسىنىمۇ ياخشى ئۆزلەشتۈرگەن. شۇڭلاشقا ئۇنى كوپلىگەن قازاق كومپوزىتورلىرىمۇ ئۆزلىرىنىڭ ئۇستازى دەپ ئېتىراپ قىلىدۇ.

ھايات بولسا بۇ يىلى 80 ياشقا تولىدىغان ئاتاقلىق كومپوزىتور كىشىلەر بىلەن بولغان مۇناسىۋىتىدىكى سەمىمىيلىكى، ئىچكى مەدەنىيىتى بىلەنمۇ ئالاھىدە پەرىقلىنىپ تۇراتتى. ئۇنىڭ شۇ يارقىن سىماسى كوز ئالدىمىزدا تۇرىدۇ.

پاتىگۈل سابىتوۋا.
فىلولوگىيە پەنلىرىنىڭ نامزاتى.

باشقا نەشرلەر سەھىپىلىرىدىن

ئاق ش پرېزىدېنتى كلىنتون ئاق سارايدا تىبەتنىڭ روھانىي لىدېرى دالاي لاما بىلەن ئۇچراشتى

جوناتان رايت

تىبەتنىڭ مۇھاجىرەتتىكى روھانىي لىدېرى دالاي لاما تىبەتنىڭ كېلەچىكى توغرىلىق مۇزاكىرىلىشىشكە قارىتىلغان خىتاي تەشەببۇسىغا ئۇزىنىڭ رەسمىي تۈردە ئۇچۇق جاۋاپ بېرىشنى كېيىنكە قالدۇرغانلىقىنى تەكىتلىگەن. 10-نويابىر كۈنى ئاق سارايدا پرېزىدېنت كلىنتون بىلەن ئۇچراشقان دالاي لاما،خىتاي ھاكىمىيەت ئورۇنلىرىنىڭ خائىشلىرىغا قارىماي ژۇرنالىستلارغا، چۈشەنمەسلىكلەرگە يول قويماسلىق ئۈچۈن ئۇزىنىڭ ھە دېگەندە غەيرى-رەسمىي يوللار ئارقىلىق خىتاي ھوكۇمىتى بىلەن پىكىرلىشىدىغانلىقىنى توغرىلىق ئېيتقان.

دالاي لاما ئۇزىنىڭ ئاق ش قا قىلغان سەپىرىنى بېيىل ئېيۇندا ئا ق ش پرېزىدېنتى كلىنتوننىڭ خىتايغا قىلغان سەپىرى ۋاقتىدا خىتاي پرېزىدېنتى جياڭ زېمىننىڭ مۇزاكىرە ئوتكۇزۇش تەكلىۋىگە جاۋاپ بېرىش ئۈچۈن پايدىلىنىشنى نىيەت قىلماقتا. جياڭ زېمىن ئىككى شەرت قويغان: دالاي لاما تىبەتنى خىتاينىڭ ئايرىلماس قىسمى ۋە تەيۋەننى خىتاينىڭ بىر ئولكىسى سۈپىتىدە ئېتىراپ قىلىشى لازىم. مەلۇمكى، ئىلگىرى دالاي لاما تىبەتنىڭ مۇستەقىللىقىنى مۇزاكىرىلەرنىڭ ماۋزۇسى سۈپىتىدە مۇھاكىمە قىلىشتىن ۋاز كەچكەن ئىدى، لېكىن ھېچ قاچان تەيۋەنگە نىسبەتەن ئۇزىنىڭ ئېنىق مەۋقەسىنى بىلدۈرمىگەن.

ئۇ 10 - نويابىر كۈنى ئاق سارايدا كلىنتون بىلەن بولغان ئۇچرىشىشتىن كېيىن ئۇزىنىڭ تىبەتكە نىسبەتەن بىلدۈرۈشىنى تەكرارلىدى: «مەن تىبەت ئۈچۈن مۇستەقىللىق تەلەپ قىلىۋاتقىنىم يوق ۋە مېنىڭ ھەرىكەتلىرىم خىتاي خەلق جۇمھۇرىيىتىدىن ئايرىلىشقا قارىتىلمىغان. مەن تىبەت خەلقىنىڭ ئاۋتونومىيەسى ئۈچۈن،ئۇنىڭ ئۇز ئالاھىدىلىكىگە ئىگە خۇسۇسىيەتلىرىنى ۋە تۇرمۇش تەرزىنى ساخلاپ قېلىش ئۈچۈن ھەرىكەت قىلىۋاتىمەن.»

لېكىن شۇنىڭغا قارىماي خىتاي ھوكۇمىتى بۇددىستلار لىدېرىنى خىتاي بىلەن ئۇز- ئارا مۇناسىۋەتلەرنىڭ مۇناسىپ ئۇسۇلىدىن باش تارتىۋاتقانلىقىدا ئەيىپلەپ،ئۇنى سەممىي ئەمەس تەرغىباتچى دەپ ئاتىماقتا. «دالاي لاما ئۇزاق ژىللار داۋامىدا ۋەتەننىڭ بىرلىكىنى پارچىلاشقا قارىتىلغان ھەرىكەتلەرگە ئارىلاشقان ۋە تىبەتنىڭ مۇستەقىللىقى ئۈچۈن چاقىرغان، دەپ بىلدۈردى 10 - نويابىر كۈنى خ خ ج تاشقى ئىشلار مىنىستىرلىكىنىڭ ۋەكىلى زۇ بانگزائو. - بىز خىتاي بىلەن ئاق ش ئوتتۇرىسىدىكى مۇناسىۋەتلەرنىڭ ناچارلىشىپ كېتىشىنىڭ ئالدىنى ئېلىش ئۈچۈن ئامېرىكا لىدېرلىرىنىڭ دالاي لاما بىلەن ئۇچراشماسلىغىنى ئىلتىماس قىلىمىز»، - دەپ قوشۇمچە قىلدى ئۇ.

بۇددىستلار لىدېرى ئۇزىگە قىلىنىۋاتقان ھۇجۇملارغا سەۋىرچانلىق بىلەن مۇناسىۋەت قىلغان ھالدا، ئۇ مەن پەقەت ئېھتىياتچان بولۇشنى خالىغان بولار ئىدىم، چۈنكى خىتايلار قاچانلا بولسا كىچىككىنە بىر توقۇنۇشنى «غايەت چوڭ ئەيىپلەشكە» ئايلاندۇرۇشقا ماھىر، دەپ بىلدۈردى.

تىبەت ھوكۇمىتىگە يېقىن مەنبەلەر، دالاي لاما خىتايلارنىڭ ئۆزىدىن ھەقىقەتەنمۇ نېمە- [illegible] لاي لامانىڭ خىتاي ھوكۇمىتى بىلەن نېمە توغرىلىق مۇزاكىرە قىلىدىغانلىقىنى بىلمەيدۇ. مۇنداق مۇزاكىرىلەرنىڭ ماھىيىتى بىلەن ئۇسۇللىرىنى پەقەت دالاي لاما بىلەن خىتاي [illegible]

[illegible] ژۇقۇرىدىكى تەنقىتنى رەت قىلماقتا.

(«نوۋويې پوكولېنىيې» گېزىتىنىڭ 25 - ساندىن)

قازاقستان - مېنىڭ مۇھەببىتىم

ئېرلان ئاقمۇرزىن
«ئازامات تايمس»

- ۋلادىمىر ۋولفوۋىچ ژىرىنوۋسكىي، سىزئوز ئىنتېرۋيۇلىرىڭىزنىڭ بىرىدە يېلتسىننىڭ ئۈچىنچى مۇددەتكە پرېزىدېنتلىققا سايلىنىشىغا ھېچ قانداق ئىمكانىيىتى يوق دېگەن ئىدىڭىز. نېمە ئۈچۈن؟ موشۇ مۇناسىۋەتتە سىز نۇرسۇلتان نازارباييېۋنىڭ شەخسىگە قانداق قارايسىز؟

- يېلتسىن قېرىپ قالغان ۋە ئاغرىقچان ئادەم. ئەلۋەتتە، دورا ئۈچۈن بىر ملليارد دوللار ژىغىپ ئۇنى پۇتقا تۇرغۇزۇش مۇمكىن، لېكىن بۇنىڭدىن روسسىيەگە پايدا بولمايدۇ. ئەندى قازاقستان پرېزىدېنتىنىڭ بولسا ئەھۋالى ياخشى. نازارباييېۋ- قازاقستاننىڭ ھەقىقىي لىدېرى. ئۇنىڭ بىلەن مۇئەمىلە قىلىشقا بولىدۇ.ئۇنىڭ نېمىنى كوزلەۋاتقانلىقىنى سېزىۋېلىش تەس ئەمەس ۋە ئۇ تەمكىن ئادەم.مەن قازاقستان پرېزىدېنتىنىڭ پايتەختنى ئاستانىغا كوچۈرۈش توغرىلىق قارارىنى قوللاپ قۇۋۋەتلەيمەن. بۇ، مەن بۇ توغرىلىق ئىلگىرى ئېيتقىنىمدەك، قازاقستان رەھبەرلىگىنىڭ روسسىيەگە يېقىنراق بولۇشقا ئىنتىلىۋاتقانلىقى توغرىلىق دالالەت بېرىدۇ.

مەن قازاقستاندا تۇغۇلغان. ئۇ مېنىڭ يۇرتۇم. تا ھازىرغىچە ئېسىمدا... ئالمۇتا، ماسانچى كوچىسى... مېنىڭ ئويىم، مېنىڭ بېغىم،سىرىن كۆل، ئامبار، ئۇ يەردە مېنىڭ كەپتەرلىرىم بولىدىغان - ئۇلارنىڭ ھەممىسى ياشلىغىمنىڭ ئەبەدىي خاتىرىسى.

مەن پات - پاتلا تاققا چىقاتتىم. ئۇ يەردە گورېلنىڭ دېگەن جاي بار. مېدېۋچۇ...

ئالمۇتا - مېنىڭ مۇھەببىتىم. قازاقستانمۇ مېنىڭ مۇھەببىتىم. مەن ئالمۇتىدىكى ئەڭ ياخشى 25- مەكتەپنى پۈتەردىم. قازاقستاندا ئەھۋال تۇراقلىق ۋە خاتىرجەم. بۇ رۇسلارنى كالتەكلەر بىلەن ئۇرغان ۋە ئاز سانلىق مىللەتلەر ئىككىنچى سورتلۇق دەرىجىگە چۈشۈرۈلگەن لاتۋىيە ئەمەس. قازاقستاندا ئۇنداق مۇئەممالار يوق.ئۇ يەردە ئۇيغۇرلار، كورېيلار، ئۇزبەكلەر، نېمىسلار، يەھۇدىيلار ياشايدۇ. ئىنسانىي مۇناسىۋەتلەرنىڭ ئالدىغا مىللەتنى قويۇشقا بولمايدۇ. ئۇ ياۋايىلىققا ئېلىپ كېلىدۇ. ئۇ دەۋىر ئاللىقاچان كەتكەن. ئەڭ مۇھىمى - بۇ پۇخرا. روسسىيە پۇخراسى، قازاقستان پۇخراسى، لاتۋىيە پۇخراسى. كىشىلەرنىڭ تاللاۋېلىش ھوقۇقى بولۇشى كېرەك: مەرھەمەت - رۇس مەكتىۋى، مەرھەمەت - قازاق مەكتىۋى، رۇس، قازاق تىياتىرى. ھېچ قانداق مەخسەتچانلىق سىياسىي جەھەتتىن كامىستىش بولۇشى مۇمكىن ئەمەس... كادىرلار سىياسىتىدىمۇ ئەينە شۇ پرىنسىپ بولۇشى لازىم.

قازاقستاندا ئىشلار يامان ئەمەس. مېنى پەقەت رۇسلارنىڭ كوچۇپ كېتىشى ۋە قازاقستاننىڭ خىتايغا نىسبەتەن بىر قەدەر يېقىنلىشىشى بىارام قىلماقتا. بايلىقنى ياتلارغا بېرىشقا بولمايدۇ. قازاقستان ناھايىتى جىددىي گېوسىياسىي ۋەزىيەتتە تۇرۇۋاتقانلىغىنى چۈشىنىش كېرەك. خىتاي قازاقستاننى ھېچ قاچان تىنچ قويمايدۇ.روسسىيە بىلەن قازاقستان بىللە بولۇشى كېرەك. ئەگەر بىز بۇ ۋەسىيەتنى ئۇنتۇپ قالىدىغان بولساق،قازاقستانغا خىتايلار تولۇپ كېتىدۇ. ئەگەر خىتايلار قازاقستانغا ئەڭ بولمىغاندا بىر مىللىون ئەسكىرىنى تاشلايدىغان بولسا،قازاقستاندىن ھېچ نەرسە قالمايدۇ. سىلەرنىڭ خوشنىڭلار ئەڭ خوۋۇپلۇقتۇر. ئۇ بىز ئۈچۈنمۇ خوۋۇپلۇق. بىز بۇنىڭدىن ناھايىتى قورقىمىز. لېكىن ژىراق شەرىقتە توقۇنۇش بولۇشى تولۇق رېالدۇر. مېنىڭ مەلۇماتلىرىمغا قارىغاندا، ئۇلار 2008- ژىلى پرىمورىيېنى بېسىۋېلىشقا ئاتلىنىدۇ. ئەگەر خىتايلار قازاقستانغا كېلىدىغان بولسا، ئۇلار سىلەرنى ئىككى كېچىدە خەيلىرى بىلەن چەيلەپ تاشلايدۇ. خەيلىرى بىلەن، راكېتىلارسىز.

مەن ئالمۇتىدا ياشىغانلىغىمدىن خىتايلارنى بىلىمەن. بېيجىندا رۇسلارنىڭ قازاقستاندىن كېتىدىغانلىغىنى بىلىشى بىلەنلا، ئۇلار ھەرىكەت قىلىشقا باشلايدۇ. ئۇزبەكىستانغا ئوخشاي، ئۇ يەرگە ئۇلار بارمايدۇ. بىرىنچى قۇربان بولىدىغان قازاقستان. ئۇلار (خىتايلار دېمەكچى - تەرجىمان ئىزاھىتى) بىر ملليارد 200مىللىون. ئەگەر 10 مىللىونلۇق مۇنتەزىم ئارمىيە ئىشقا سېلىنىدىغان بولسا، ئەگەر ئۇلار خەيلىرى بىلەن چېگارىدىن ئوتسە، سىلەر ھېچ نەرسە قىلالمايسىلەر.

- سىز روسسىيە ئوتتۇرا ئاسىيە ئەللىرى ۋە قازاقستانغا نىسبەتەن سىياستى ئىزچىل ئەمەس دەپ تەكىتلىدىڭىز...

- بۇ روسسىيە سىياسەتچىلىرىنىڭ چوڭ كامچىلىغى، ئۇ ياۋروپىدىكى مۇھىم مەۋقەلەرنى قولدىن چىقىرىشقا ئېلىپ كەلدى. ئارقىغا سىلجىش يۈز بەردى. لېكىن كېيىن ئەكسى دولقۇن يۈز بېرىدۇ. قازاقستان، تۈركمەنستان ۋە ئۇزبەكستان غەرىپكە مۇستەملىكە سۈپىتىدە، نېفتنى، گازنى ئېلىۋېلىش ۋە ئەرزەن ئىشچى كۈچىدىن پايدىلىنىش ئۈچۈن كېرەك. ئەندى ۋېنگرىيە بىلەن پولشا بولسا، غەرىپكە ئۇزىنىڭ ئەخلەتنى تاشلاش ئۈچۈن تېررىتورىيە سۈپىتىدە كېرەك. غەرىپ پراۋوسلاۋ دىنىدىكى روسسىيەنىڭ ئىسلام دۇنياسى بىلەن توقۇنۇشى، مۇسۇلمانلار بىلەن ئارازلىشىشنى، ئاندىن بۇددىستلارنىڭ ئەدىۋىنى بېرىشنى ئارزۇ قىلماقتا. بۇ ھالاكەتلىك جەرياننى پەقەت روسسىيەلا توختىتىشى مۇمكىن. ئۇنىڭ تارىخىي بورچى ئەينە شۇنىڭدىن ئىبارەتتۇر.

- بىزنىڭ دوستلىغىمىزنىڭ تومۇرى چوڭقۇر ئېكەنلىگىنى قانائەتلىنىش بىلەن تەكىتلەشنى خالىغان بولار ئىدىم. قازاقستان ئاھالىسىنىڭ بېسىم كوپچىلىگىنىڭ رۇس تىلىدا سوزلىشىدىغانلىغىنى ئېيتىشىنىڭ ئۇزى كۇپايە قىلىدۇ. بىز رۇس تىلى ئارقىلىق دۇنيانى بىلگەن...

- ئىنتايىن توغرا ئېيتىسىز. دۇنيا مەدەنىيىتىنى قازاق تىلى ئارقىلىق ئۆزلەشتۈرۈش ئۈچۈن كوپلىگەن ژىللار تەلەپ قىلىنىدۇ. ھەتتا بىز، روسسىيەلىكلەر، دۇنيا سىۋىلىزاتسىيەسى توپلىغان نەرسىلەرنى تولۇق دەرىجىدە ئۆزلەشتۈرۈش ئىشىدا ئارقىدا قېلىۋاتىمىز. روسسىيە ھەر قاچان قازاقلارغا ياردەم قولىنى سۇنۇپ كەلگەن. قاراڭا، سىلەرنىڭ نېمە دېگەن چىرايلىق شەھەرلىرىڭلار، مېھمانخانىلىرىڭلار، كوسمودروم،قاراغاندا كومۇر كانلىرى، ئېكىباستۇز خاڭلىرى، غايەت زور سانائەت كارخانىلىرىڭلار بار.بۇ روسسىيەنىڭ ياردەم بېرىشى نەتىجىسىدە قولغا كەلدى، ئەگەر جۇڭغار باسقۇنچىلىرى تەرىپىدىن مەملىكىتىڭلار بېسىۋېلىنغان بولسا، بۇلارنىڭ ھەممىسى بولمىغان بولار ئىدى. سىلەرنىڭ ژىراقنى كورەلەيدىغان داھىلىرىڭلار روسسىيەگە مۇراجەت قىلدى. ئۇلار ئوزلىرىنى كىمنىڭ قۇتۇلدۇرىدىغانلىغىنى چۈشەنگەن ئىدى. قازاق خەلقى كوممۇنىستلار دەۋرىدە ئامان قالدى ۋە گۈللەندى. شۇنداق سەلبىي ھادىسىلەرمۇ بولدى.مېنىڭ ئاپام زوئوۋېتېرىنارىيە ئىنستىتۇتىنىڭ ئاشخانىسىدا ئىشلىگەن ئىدى.ئۇ ئوقۇتقۇچىلارنى ياخشى بىلەتتى.رۇس ستۇدېنتى جاۋاپ بەرسە «ئىككى»، قازاق ستۇدېنتى جاۋاپ بەرسە«بەش» باھا قويۇلغان ھادىسىلەرمۇ بولغان. بۇ ساختا ۋەتەنپەرۋەرلىكنىڭ ئوز ئالاھىدىلىكىگە ئىگە سەلبىي كورۇنۇشلىرىنىڭ بىرىدۇر.

- بىز، قازاقلار، سىزنىڭ ئىسلام دىنىغا نىسبەتەن ھورمەت بىلەن قارايدىغانلىغىڭىزغا ھەيران قالغان ئىدۇق...

- مەن ھەر دايىم بۇنى تەكىتلەپ تۇرىمەن. مەن بۇ قېتىم باغداتنىڭ بومبىلانمىغانلىغى بىلەن پەخىرلىنىمەن. پىرىماكوۋ بىزنىڭ بېسىممىز ئارقىسىدا باغداتقا باردى. بىز ئوتكەن ژىلى دېكابىردا مۇھاسىرىنى بۇزدۇق. بىز ب م ت باش كاتىبى كوفى ئاناننى ئۇ يەرگە بېرىشقا مەجبۇرلىدۇق.ئىراق - ئىسلام دولىتى، ئىرانمۇ ئىسلام دولىتى. بىزنىڭ خرىستىيان ۋە ئىسلام دىنلىرىمىز ئوز ئارا بىر بىرىنى تولۇقلايدۇ. ماڭا خرىستىيان دىنىدىكى قارىغاندا، ئىسلام دىنىدىكى بەزى قائىدىلەر كوپىرەك ياقىدۇ. مەسىلەن، ئىسلامنىڭ ئاياللارغا نىسبەتەن مۇناسىۋەت قىلىش قائىدىلىرى ياكى ھاراق - شاراپقا نىسبەتەن سەلبىي كوز قارىشى،چوڭلارغا نىسبەتەن ھورمەت بىلەن مۇناسىۋەت قىلىش قائىدىلىرى بەك ياقىدۇ. بۇ ئەللەرنىڭ مەدەنىيەتلىرىدە، خۇددىي دىنغا ئوخشاش، ئەجايىپ نەرسىلەر كوپ، ھە، خرىستىيانلار ئۇلاردىن بەزى نەرسىلەرنى قوبۇل قىلسا يامان بولمىغان بولار ئىدى. بۇ ئىشتا ھەمكارلىشىش لازىم.

(«نوۋويې پوكولېنىيې» گېزىتىنىڭ 25- ساندىن ئېلىندى»)

خىتايلار ئېرتىش دەرياسىنى ئۆزلىرىگە بۇراپ كېتەمدۇ؟

يېقىنقى كۈنلەر ئىچىدە قازاقستان بىلەن خ خ ج نىڭ مەخسۇس ۋەكىللىرى قارا ئېرتىش دەرياسىنىڭ كېلەچىكى توغرىلىق مۇرەككەپ مۇزاكىرىلەرنى باشلايدۇ. قازاقستاننىڭ زايسان كولىگە قۇيۇلىدىغان ۋە ئاندىن ئۇنىڭدىن «ئادەتتىكى ئېرتىش»بولۇپ روسسىيەنىڭ خانتى مانسى ئوكرۇگىغىچە ئېقىپ چىقىدىغان بۇ دەريانىڭ خىتاي تەرەپتىكى قىسمىدا،ھازىر سۇنى بۇراپ كېتىدىغان چوڭ كانال قۇرۇلۇشى جىددىي كېتىپ بارماقتا. خىتايلار سۇنىڭ 20پائىزىنى بۇراپ كەتكەندىن كېيىن، قارا ئېرتىشنىڭ سۇيى بىر قاتار رېگىونلار ئۈچۈن ئاقمۇيتىنى بىلىپ بولمايدىغان دەرىجىدە ئازلاپ كېتىشى مۇمكىن...

خىتايلار شىنجاڭدا ئېرتىش سۇيىنى ئورۇمچىنىڭ جەنۇبىي تەرىپىگە جايلاشقان چوڭ نېفت كانى تەرەپكە بۇراپ كېتىشى ئۈچۈن كانال قۇرۇش نىيىتىنى ھېچ قاچان ئالاھىدە سىر ساقلاپمۇ كەتمىگەن ئىدى. ئەمەلىيەتتە قازاقستان ئوز ئىستىقلالىيىتىنى قولغا ئالغان دەسلەپكى كۈنلىرىدىن باشلاپ ئوز مەنپىيەتلىرىنى ھېساپقا ئالغان ھالدا،بۇ مۇئەمما بويىچە بىرلەشكەن مۇزاكىرىلەرنى ژۈرگۈزۈش توغرىلىق مەسىلىنى ئېھتىياتلىق بىلەن ئوتتۇرىغا قويۇشقا ئورۇنۇپ كەلدى. لېكىن تېخى يېقىندا قازاقستان جۇمھۇرىيىتىنىڭ تاشقى ئىشلار مىنىستىرى قاسىمژومارت توقايېۋنىڭ تەكىتلىشىچە، شۇنداق قۇدرەتلىك ۋە شۇنچىلىك جوشقۇن تەرەققىي ئېتىۋاتقان مەملىكەت بىلەن مۇزاكىرىلەرنى ئېلىپ بېرىش ناھايىتى قىيىن...

بىيىل يازدا چېگارا توغرىلىق خ خ ج بىلەن كېلىشىمنى ئۈزۈل - كېسىل ئىمزالاپ، بېيجىن بىلەن چېگارىدىكى ئىككى تالاش ئۇچاستكىنى ئادالەتلىك بىلەن بولۇپ،ئاستانا، ئەتىمالىم، ئەندى بۇ مەسىلىنى كېچىكتۇرۇشكە بولمايدۇ،دېگەن قارارغا كەلگەن بولسا كېرەك.كەڭلىكى ژىگىرمە مېترلىق كانال خىتايدا ھازىر ئەمەلىيەتتا پايدىلىنىشقا تەييار. ئەگەر ئۇ لايىھەدىكى تولۇق قۇۋۋىتىدە پايدىلىنىدىغان بولسا، قارا ئېرتىشنىڭ سۇ بېتى ئازلاپ كېتىش بىلەنلا چەكلەنمەيدۇ. ناھايىتى نادىر بېلىق زاپاسلىرىغا ئىگە زايسان كولىنىڭ سۇيى دەرھال ئازلاپ كېتىدۇ. ئىنتايىن چوڭ رېگىوننىڭ ئېكولوگىيەسى ئوزگىرىپ كېتىدۇ.ھازىر قازاقستاندا ئۇست كامېنوگورسكىدىن ۋە شەمەيدىن تۆۋەندىكى ئېرتىش قىسمىدا نېمە يۈز بېرىدىغانلىغىنى ئوچۇق ئېيتىشقا جۇرئەت قىلىۋاتقانلار ئانچە كوپ ئەمەس. لېكىن «ئىككىنچى ئارال» بولىدۇ... دېگەن كوز قاراشلار بار.

مۇزاكىرىلەرنىڭ قانداق ئاياقلىشىدىغانلىغىنى ئېيتىپ بېرىش قىيىن. خوشنا تەرەپتە. خىتايدىن باشلىنىپ ئاندىن قازاقستان ئارقىلىق ئوتىدىغان دەريالارغا نىسبەتەن، ئاللىقاچان خىتايغا مۇۋاپىق كېلىدىغان ۋە خىتاي مىقياسى ئوختىسىدىن ياندىشماقتا. بۇ بىرىنچى نوۋەتتە سۇيى چاپسان ئازلاپ كېتىۋاتقان بالقاش كولىگە قۇيۇلىدىغان ئىلى دەرياسىغا تەئەللۇق.چېگارىغا يېقىن ياركەنت شەھىرى رايونىدا قورغاس دەرياسىنىڭ ئىزى يوقىلىش ئەھۋالىدا تۇرىدۇ. خىتايلار تەرىپىدىن قۇرۇلغان بىر نەچچە كانال ئەمەلىيەتتا ياركەنت ۋادىسىنىڭ دېخانلىرى ئۈچۈن ئىنتايىن مۇھىم ئەھمىيەتكە ئىگە بۇ سۇنى «بۇراپ» ئېلىپ كەتتى.

قازاقستاندا قارا ئېرتىشنىڭ مۇھىتقا زىيان يەتكۈزمىگەن ھالدا ئالتە پائىزغا يېقىن سۇنى بېرىشكە بولىدۇ، دەپ ھېساپلىماقتا. خىتايلار ئۇ يەردە 20 پائىز سۇنى ئېلىشنى نىيەت قىلماقتىدۇ. بولغۇسى مۇزاكىرىلەردە مۇراسىگە كېلىش ئېرتىش دەرياسى ئۈچۈنلا ئەمەس، بەلكى شۇنداقلا ئۇنىڭ ئەتراپىدا ياشاۋاتقان قازاقستاندىكى، روسسىيەدىكى مىللىونلىغان ئادەملەر ئۈچۈنمۇ ھاياتىي مۇھىمدۇر.

«ئازىيا پرېس»

مىڭ ژىلدىن كېيىن كولاپ ئالدىغانلار قالارمۇ؟

ھازىر دۇنيا يېڭى مىڭىنچى ژىل ھارپىسىدا تۇرىدۇ. ئەندى نوۋەتتىكى مىڭىنچى ژىلغىچە يەنە 1002 ژىل كۈتۈش كېرەك، بۇ دەۋىر ئىچىدە ئىنسانىيەت تارىخىدا، شۇبھىسىز، غايەت چوڭ ئوزگىرىشلەر يۈز بېرىدۇ. بۇ ھال خېنرىك ئېمونس رەھبەرلىگىدىكى خەلق ئارا ئالىملار تويىغا كەلگۈسى ئەۋلاتلارغا ھازىرقى دەۋىر توغرىلىق توڭلىتىلغان«خاتىرىنى» قالدۇرۇش ئىدىيەسىنى بەردى. مەخسۇس مېتالل قاچىغا ئادەم كلېتكىلىرىنى (ھوجەيرىلىرى)، ئانا سۈتىنى، سۇ ۋە ھاۋانى، شۇنداقلا ئوسۇملۇكلەر ئۇرۇقلىرىنى قاچىلاپ، ئۇلارنىڭ ھەممىسنى توڭلاتقۇچقا سېلىپ قويىدى.

ئۇلار توڭلاتقۇچقا پەقەت ۋاقىتلىق قويۇلدى، چۈنكى مېتالل قاچا پات ئارىدا ئۇزىنىڭ ئاساسىي ساقلىنىدىغان ئورنىغا -جەنۇبىي قۇتۇپ مۇزلىغىدىكى 20مېتر چوڭقۇرلۇققا كوچۈرىلىدۇ. 60 گرادۇسلۇق سوغدا، تەبىي ۋە ئىنسانىي ھالاكەتلەردىن خالىي بولغان بۇ يەردە مېتالل قاچا 3000- ژىلغىچە ساقلىنىدۇ، ئەندى ئۇنى بىزنىڭ بولغۇسى ئەۋلاتلىرىمىز ئاچىدۇ. گۇمانخورلار: ئۇ چاغدا ئۇنى كولاپ ئالىدىغانلار تېپىلارمۇ... - دەپ تەكىتلىمەكتە.

«ئېكسترا - پرېس بې»

ئۇيلار ۋە ئادەملەر

يۇرتىمىز موتىۋەرى - ئابدۇرېھىم سېخى

تارىخي ۋەتىنىمىز شەرقىي تۈركىستاندىكى يۇرتىمىز قورغاس مازار (تۇغلۇق تومۇرخان) ئىلى تەۋەسىدە گۈلستانلىق تەلكە تاغلىرىنىڭ كۈنگەي باغرىغا جايلاشقان يېرى مۇنبەت، سۈيى شەربەت، ئادەملىرى ئەزەلدىن بىر- بىرىگە قەدىر- قىممەتلىك، مول بەرىكەتلىك ئاتالغانلىقى بىلەن داڭقى چىققان يېزىلارنىڭ بىرى ئىدى. شۇنداقلا بۇ يېزا يەنە دىنى جەھەتتىن ئۇلۇق مۇقەددەس جايلارنىڭ بىرسى ھېساپلانغانلىقتىن، بۇندىن ئالتە يۈز يىل ئىلگىرى ھەشەمەتلىك قىلىپ سېلىنغان تۇغلۇق تومۇرخان گۈمبىزىگە كىشىلەر كېلىپ تاۋاپ قىلىپ تۇراتتى.

بىز تەرىپىنى قىلماقچى بولۇۋاتقان ئابدۇرېھىم سېخى ئەينە شۇ خاسىيەتلىك تۇپراقتا تۇغۇلۇپ ئوسكەن. ئۇنىڭ ئاتا- بوۋىلىرىدىن تارتىپ ياشاپ كەلگەن ئەينە شۇ ئىسسىق ماكانىنى ئامالسىز تاشلاپ بۇ تەۋەگە ئوتۇپ ياشاپ كېلىۋاتقىنىغا 36 يىلدىن ئاشتى. 80دىن ھالقىغان بۇ موتىۋەر زاتقا يۇرتداشلىرى چوڭ ھورمەت بىلەن قارايدۇ.

مەن ئۇنى كوپتىن بېرى بىلمەن. يەنە كېلىپ ئۇنىڭ بىلەن تەغدىرداش بولدۇق. قورغاس مازار دېخانلىرىنىڭ بىر قىسمى ئەشۇ تارىخي 1962- يىلى چېگارىدىن ئوتكەندە، موشۇ چېلەك تەۋەسىنىڭ تەشكەنسۇ يېزىسىغا كېلىپ ئورۇنلاشقان. ئەينە شۇ يىللاردا مازارنىڭ ئاتاقلىق دىنى زاتلىرىدىن غارايىپ ئىمامغا ئوخشاش موتىۋەر كىشىلىرىمىزمۇ بولغان ئىدى. «دەرەخ بىر جايدا كوكلەيدۇ» دېگەندەك، ئابدۇرېھىم ئاكاملارمۇ ئوزلىرى كېلىپ چۈشكەن يېرىدىن قوزغالماي ئولتۇرۇپ شاخاراپ، بەش ئائىلە بولۇپ كوپەيدى. ئۇنىڭ 15كە يېقىن نەۋرە، چەۋرىلىرى خۇددى مېۋىلىك باغنىڭ باش كوچىلىرىگە ئوخشاتتى.

ۋىللارنىڭ ئوتتۇرىسى بىلەن چوگلارنىڭ سىپى شالاگلاپ، ئۇلارنىڭ ئىچىدە بىرلا ئابدۇرېھىم ئاكام قالغانلىقىنى كورۇندۇ ماڭا. ئاتام بولسا موشۇ خوش چىراي قاي... سانىلاتتى. ھەر قېتىم ئاتامنى يوقلاپ كەل-

گەندە، ئابدۇرېھىم ئاكامنىڭ ئۇغۇللىرىنىڭ ئاتامنىڭ ئەرمەغىنى يىغىن قىلىپ ئوتتۇن- ياغاچلىرىنى سەرەمجانلاپ بىرئۇۋاتقانلىقىنى كورگەندىم. ئابدۇرېھىم ئاكام ئۇنى ئوز ئاتىسىدەك كوروپ، ئۇنىڭ ھال - ئەھۋالىنى سوراپ تۇراتتى. ئەندى بولسا، ئۇ بۇ يۇرتنىڭ ئەڭ چوڭ موتىۋەرلىرىدىن بولۇپ قالدى. مەن ئۇ ئادەم بىلەن ھەر قاچان پاراڭلاشقىنىمنى ياخشى كورىمەن. ئۇنىڭ ھازىرمۇ سالامەتلىكى ياخشى. ئۇ توت مۇشتە ياشقان دەۋر. يوغۇزلۇق دەۋ-

رى بولسىمۇ ئۇ ئاغىنە، بۇرادەرلىرى بىلەن مەشرەپ ئويناپ، يۇرت ئارىلاپ كۆڭلى كوتۈرگەن ئادەم.

يېقىندا ئۇنى يوقلاپ ئويىگە بارغان ئىدىم. ئۇمۇ بىر تويدىن خوش چىراي قايتىپ كەلدى. سالام سائەتتىن كېيىن ھوي-

لىمدىكى ئىغىۋىلىنغان ھەر خىل كوكتاتلارغا قاراپ:

- ئابدۇرېھىم ئاكا، بىيىل دېخانچىلىقتىن مول مەھسۇلات ئالغان ئوخشايسىز-غۇ؟- دېدىم.

- ئاتا، بۇۋىلىرىمىز: «ئوزەڭنى خار قىلغىچە كوچىڭنى خار قىل» دېگەنىقۇ، دېدى ئۇ، - موماي ئىككىمىز قېرىپ قالساقمۇ بالىلارغا ئېغىرچىلىقىمىزنى سالمايلى دەپ، ئوتۇگەنكى ئادەتىمىز بويىچە ياز بويى يەر ئاتلاپ قوللىمىزنى كەتمەن، ئۇ... ئىشلىگەن ئىدۇق. مانا بۇ كۈز...

راۋانلىرىنىڭ زۇلمى تۈپەيلى يەيدىغان، كىيىدىغانغا زار بولۇپ ۋەتەننى تەرك ئېتىشكە مەجبۇر بولغان ئىدۇق. بۈگۈن مۇستەقىل قازاقستاندا ياخشى ياشاۋاتىمىز. موماي ئىككىمىز پېنسىيە پۇلىمىزنى ئوز ۋاقتىدا ئېلىپ تۇرىمىز. بالىلىرىمىزنىڭ ئىش - ئوقەتلىرىمۇ ياخشى. بۇنداق دېسەم غەم - تەشۋىشى يوق ئېكەن، دەپ ئويلاپ قالما، - دېگەندەك كوزۇمگە قارىدى ئابدۇرېھىم ئاكام ۋە چوڭقۇر بىر پەس ئويلىنىۋالغاندىن كېيىن سوزىنى داۋاملاشتۇردى.

- ياقا يۇرتلاردا بىرەۋلەرنىڭ قولىغا قاراپ تەلمۇرۇپ ياشاشتىن ئارتۇق پاجە بولمىسا كېرەك. ياشلىق شىر غوراندەك چاغلىرىمىزنى ئادانلىق بىلەن ئوتكۈزۈپ قويۇپتىمىز. تۇۋۋى ئوزەڭنىڭ دولىتىڭ، ھوكۇمىتىڭ بولمىغۇچە قىلغان ئەتكەنلىرىڭنىڭ ھەممىسى بېكار ئېكەن. ئوزەڭ بىلسەن، مەن ئوچ ۋىلايەت مىللىي ئازاتلىق ئىنقىلاۋى دەۋرىدە جىڭ، شىخو تەرەپلەردە ئورۇشقا قاتناشتىم. ئىككى- ئوچ ئادەم ماناس تاغلىرى بىلەن چوڭ داللىرىنى ئارىلاپ رازۋېدكىدا بولدۇق. بىراق قىلغان ئەجىر، توككەن قانلار بېكار كەتتى. مەن بۇ ئەھۋاللارنى بالىلارغا ھېكايە قىلىپمۇ بېرىمەن.

ئابدۇرېھىم ئاكا يەنە ھازىر ئوزى ئىستىقامەت قىلىۋاتقان يۇرت توغرىلىقمۇ سوزلەپ بەردى.

- تەشكەنسۇ ھازىر ماڭا ئوز يۇرتۇمدەك بولۇپ قالدى، دېسەم ئارتۇق ئېيتقان بولمايمەن، - دېدۇ ئابدۇرېھىم ئاكام. - مەن بۇ يەرگە دەسلەپ كەلگەندە قىرىق ئالتە ياشتا ئىدىم. مانا شۇندىن بېرى ئوتتۇز ئالتە يىل ئوتتى. بىز قىرىق ئىككى ئائىلە مازارلىقلار ئىدۇق. بەزىلەر كوچۇپ كەتكەن بولسىمۇ، ئوتتۇز ئىككى ئويلۇك موشۇ يەردە قالدۇق. بىر- بىرىمىز بىلەن ئىناق ياشاۋاتىمىز. كوپ ۋاقتىم سوۋخوز ئېتىزلىرىدا سۇ تۇتۇش بىلەن ئوتتى.

مەن ئابدۇرېھىم ئاكامدىن «سېخى» لەقىمىنىڭ ئوزىگە قانداق قويۇلغانلىقى توغرىلىق سورىدىم.

- ئۇكا، مېنىڭ «سېخى» دەپ ئاتىلىشىمنىڭ ساڭا ئېيتقىدەك ئالاھىدە چوڭ تەرىپى يوق. باشقىلاردىن پەرقلىنىپ تۇرىدىغان، قولۇمنىڭ ئوچۇقلۇق تەرىپىگە قاراپ، بۇ، كوپچىلىكنىڭ ماڭا قويۇپ قويغان لەقىمى. بىزنىڭ مازارلىقلار بۇنداق لەقەم قويۇشقا ئۇستا كېلىدۇ. مەسىلەن، يۇرت ئىچىدە ئوسمان دېگەن ئات كوپ. ئوسمان پاختا دېسە ئۇنىڭ قايسى ئوسمان ئېكەنلىكىنى لەقىمىگە قاراپلا دەرھال بىلىۋالىدۇ. مېنىڭ ئابدۇرېھىم سېخى دەپ ئاتىلىشىمنىڭ يەنە بىر تەرىپى، دادام رەھمىتىنىڭ قولىدا ئانچە دۇنياسى بولمىسىمۇ بارنەرسىنى ئايىماي خەخنىڭ ھاجىتىدىن چىقاتتى. بۇ ئادەت ماڭا ئوتكەن ئېكەن. بۇ لەقەم باشقا ئىنىلىرىمدە يوق. مەن دادامغا ئوخشاش قولۇمدىن كەلسە باشقىلارغا ياخشىلىق قىلىشنى ئويلايمەن. ئاغىنە - ئوكگۈلىرىمنى مېھمان قىلىشنى ياخشى كورىمەن.

ئاخىرىدا ئابدۇرېھىم ئاكام مەنىۋىي بايلىقىمىز بولغان «ئۇيغۇر ئاۋازى» ۋە ئۇنىڭ قوشۇمچىسى «يېڭى ھايات» گېزىتلىرىنى ئوقۇپ تۇرىدىغانلىقىنى ھاياجان بىلەن سوزلەپ مۇنداق دېدى:

- يېقىندا بىزنىڭ تەشكەنسۇنىڭ ۋىكىت بېشى تۇرغان ساتتاروۋ ژىغىندا كوپچىلىككە: «ئۇيغۇر ئاۋازى» بىلەن «يېڭى ھايات» گېزىتلىرىگە يېزىلماي قالماڭلار...» دەپ قايتا- قايتا ئۇختۇردى. ھەقىقەتەنمۇ گېزىتكە يېزىلماي بولمايدۇ. ئۇن مانتا كالۋىنىڭ پۇلىغا «يېڭى ھايات» نىڭ بىر يىلىغا يېزىلالايدىكەنمىز. ئۇنىڭدا چىقىۋاتقان ماقالىلارنى ئوقۇساڭ، دۇنيانىڭ ھەر قايسى جايلىرىدا نېمە بولۇۋاتقانلىقىنى بىلىپ تۇرىسەن. ئۇنىڭ ئۇستىگە بۇ گېزىتنىڭ چوڭ بىر ئالاھىدىلىكى، ۋەتەن توغرىلىق چوڭ ھەجىملىك ماقالىلارنى جۇرئەتلىك بېرىپ كېلىۋاتىدۇ. مەسىلەن، ھازىر ئامېرىكىدا تۇرۇۋاتقان سىدىق ھاجى روزى دېگەن ئەدىبنىڭ «مەن نېمە ئويىدا، سەن نېمە كويىدا» سەرلەۋھىلىك ماقالىسى ۋە ئۇندىن كېيىنكى ماقالىلىرى مەندە چوڭ تەسىرات قوزغىدى. رېداكسىيە خادىملىرىدىن خوشال بولدۇم.

ئىبراھىم بارات.
ئالمۇتا شەھرى.

تارىخ سەھىپىلىرى

تاتا تۇڭانىڭ موڭغۇل مەدەنىيىتىگە قوشقان تۆھپىسى

تاتا تۇڭا موڭغۇللارغا بىرىنچى بولۇپ ئۇيغۇر يېزىغىنى تونۇشتۇرغان شەخس. ئۇ نايمان قەبىلىسى ھوكۇمرانىنىڭ موھۇردارى ئىدى. چىڭگىزخان نايمان قەبىلىسىنى بىرىسۇندۇرغاندا، ئۇ موھۇرى بىلەن بىللە ئەسىرگە ئېلىنغان.

«يۈەن سۇلاسى تارىخىنىڭ» 124- جىلدىدا مۇنداق خاتىرىلەنگەن: «تاتاتۇڭا ئۇيغۇر بولۇپ، زېرەك، سوزمەن ۋە ئوز دولىتىنىڭ تىل- يېزىغىغا پىششىق ئىدى. شۇڭا نايمان خانى تايانغان ئۇنى ئۇستاز تۇتقان ھەمدە ئۇنىڭغا ئالتۇن تامغا تۇتۇش ۋە پۇل، ئاشلىق باشقۇرۇش ۋەزىپىسىنى تاپشۇرغان، تەيزۇ (چىڭگىزخان) نايمانلارغا قارشى قوشۇن تارتىپ، نايمانلارنى مۇنقەرز قىلغاندا، تاتاتۇڭا تامغىنى ئېلىپ قاچقان. ئۇ تۇتۇۋېلىنغاندا چىڭگىزخان ئۇنىڭدىن: «تايانغاننىڭ پۇخرالىرى ھەم زېمىنى ماڭا مەنسۇپ بولدى، تامغىنى ئېلىپ قېچىپ نېمە قىلماقچى ئىدىڭ؟» - دەپ سورىغاندا، ئۇ: «بۇ مېنىڭ خىزمىتىم، مەن ئۇنىڭغا ئولگىچە سادىق بولىمەن. مەن غوجايىنىمنى تېپىپ، تامغىنى ئۇنىڭ ئوزىگە قايتۇرماقچى ئىدىم، بۇنىڭدىن ئوزگە غەرىزىم يوق» دەپ جاۋاپ بەرگەن. چىڭگىزخان: «دىيانەتلىك، ۋاپادار ئادەم ئېكەنسەن» - دېگەن ۋە يەنە: «تامغا نېمىگە ئىشلىتىلىدۇ؟» دەپ سورىغان. تاتاتۇڭا: «پۇل، ئاشلىقنى چىقىم قىلغاندا، كىشىلەرنى خىزمەتكە تايىنلىغاندا ھەم باشقا ھەممە ئىشتا ئىناۋەت بەلگۈسى سۈپىتىدە ئىشلىتىلىدۇ» - دەپ جاۋاپ بەرگەن. ئۇ چىڭگىزخاننىڭ كوڭلىگە يېقىپ قالغانلىقتىن، چىڭگىزخان ئۇنى ئوز يېنىدا ئېلىپ قالغان. شۇنىڭدىن ئېتىۋارەن پەرمان ۋە يارلىقلارغا تامغا ئىشلىتىش باشلانغان. تامغا يەنىلا ئۇنىڭ ئوزىگە تۇتقۇزۇلغان. چىڭگىزخان ئۇنىڭدىن يەنە: «دولىتىڭلارنىڭ خېتىنى ئۇبدان بىلەمسەن؟» - دەپ سورىغان. تاتاتۇڭا ئۇيدان بىلىدىغانلىقىنى ئېيتقاندىن كېيىن، چىڭگىزخان پەرمان چىقىرىپ ئۇنى شاھزادە، ۋاڭلارغا دولەت تىلى (موڭغۇل تىلىنى) ئۇيغۇر يېزىغى بىلەن يېزىشنى ئوگىتىشكە بۇيرىغان. (يۈەن سۇلالىسى تارىخى. تاتاتۇڭا تەزكىرىسى، 124- بەت).

بۇنىڭدىن ئۇيغۇر يېزىغىنىڭ موڭغۇل خانلىقىدا ئىشلىتىلىش دائىرىسىنىڭ ناھايىتى كەڭلىكى ۋە ناھايىتى چوڭقۇر يىلتىز تارتقانلىقىنى كورۇۋېلىش تەس ئەمەس.

موڭغۇل ئىمپېرىيەسىنىڭ قۇدرەت تېپىشىغا ئەگىشىپ، ئۇيغۇر يېزىغىنىڭ دائىرىسى تېخىمۇ كېڭەيدى. مەسىلەن، 1254- يىلى مۇڭكىنىڭ فرانسىيە كىنەزى لۇئىس 9غا يازغان خېتى ئۇيغۇر يېزىغى بىلەن يېزىلغان. «ئەلنى ئىدارە قىلىشقا پايدىلىق ئومۇمىي ئورنەكلەر» ناملىق كىتاپ ئۇيغۇر يېزىغى ئارقىلىق موڭغۇل تىلىغا تەرجىمە قىلىنغان.

تاتاتۇڭانىڭ موڭغۇل مەدەنىيىتىگە قوشقان يەنە بىر توھپىسى ئەمەل - مەنسەپ تەسىس قىلىش بولدى. موڭغۇللارنىڭ باشقۇرۇش ئورگانلىرى دەسلەپتە ئاددىي ئىدى. مۇنداق ئاددىي باشقۇرۇش ئورگانلىرى پەقەت كوچمەن چارۋىچى خەلقلەرنىڭ ئاددىي ئىجتىمائىي تۇرمۇشىغىلا مۇۋاپىق كېلەتتى. شۇڭا تاتاتۇڭا بۇ ھەقتە زور كۈچ سەرىپ قىلىپ، موڭغۇل ئىمپېرىيەسىنىڭ باشقۇرۇش ئورگانلىرىنى تېخىمۇ مۇكەممەللەشتۇردى ۋە كۈچەيتتى.

دېمەك، تاتاتۇڭانىڭ ئۇيغۇر يېزىغىنى موڭغۇللارغا ئوگىتىپ، ئۇلارنىڭ يېزىقتىن ئىبارەت بۇ قۇرالنى ئىگىلىشىگە ياردەم بەرگەنلىكى مىللەتلەر ئارا مەدەنىيەت ئالماشتۇرۇشنىڭ ئوچمەس نامايەندىسى بولۇپ قالدى.

ئالىيە ئەنۋەر.
(«شىنجاڭ تەزكىرىسى» ژۇرنالىدىن ئېلىندى.)

خاتىرە يادىكارلىق ئورنىتىلدى

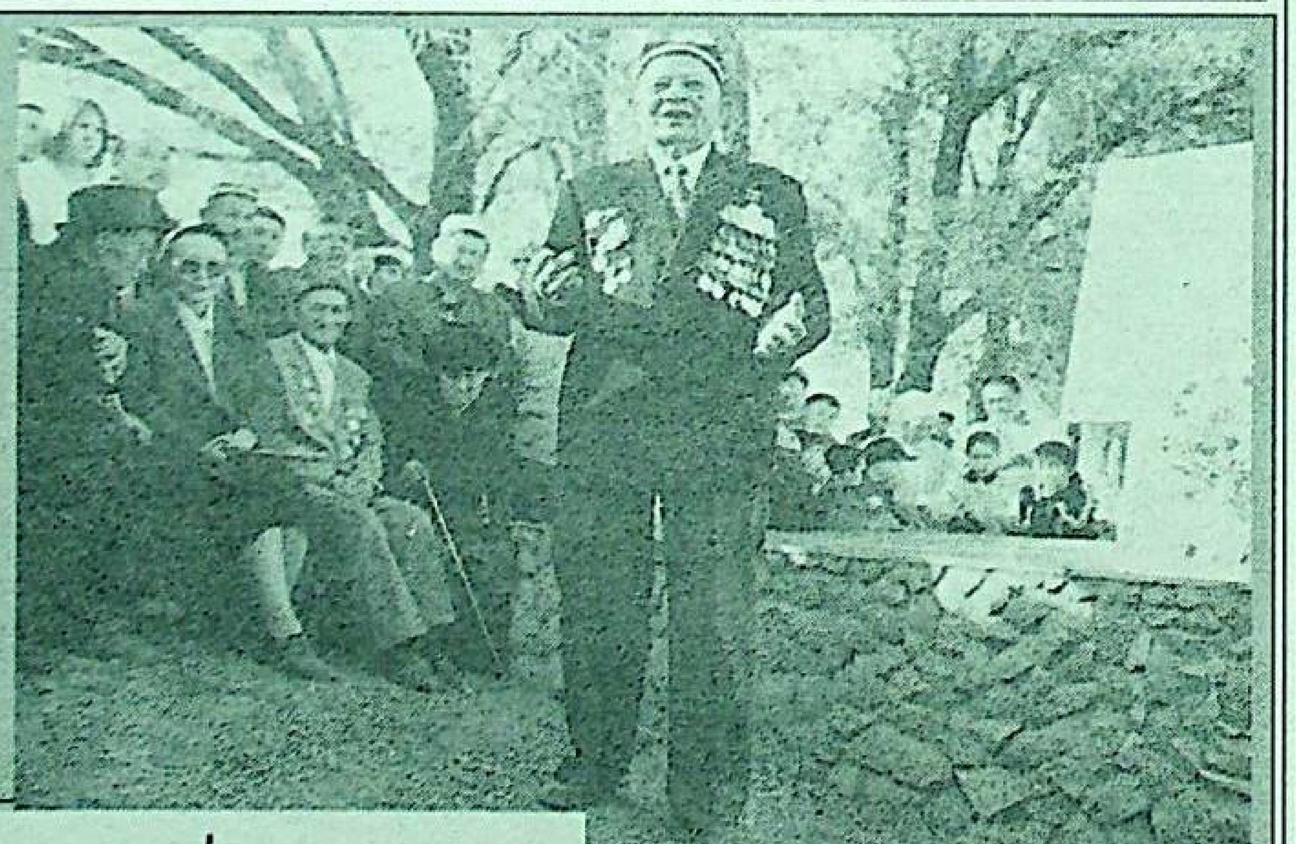

كىشىلەر كۈندىلىك تۇرمۇش ھەلەكچىلىكىگە چۈشۈپ قالغان بۈگۈنكى تۇرمۇش شارائىتىدىمۇ ئوزلىرىنىڭ ئىنسانىي بورچىنى يوقاتماي بەجىرۋاتقان ئىشلىرىنىڭ بىرى يېقىندا ئالمۇتا شەھىرى زارە - ۋوستوكا مەھەللىسىدە يۈز بەردى. ئۇ يەردە مەھەللە جامائەتچىلىكى ۋە ژېتىسۇ ناھىيەلىك مەمۇرىيىتىنىڭ ۋەكىللىرى، ژىراق - يېقىندىن كەلگەن ئەمگەك، ئۇرۇش ۋېتېرانلىرىنىڭ قاتنىشىشى بىلەن ئۇرۇش قۇربانلىرىغا خاتىرە يادىكارلىق ئورنىتىلدى.

ئوتتۇزىنچى يىللارنىڭ بېشىدا ئالمۇتا شەھرىدىن كوچۇپ چىققان تۇڭگان ئاھالىسى بىلەن بۇ مەھەللىدە ھازىر ئولىنغان مىللەت ۋەكىللىرى ياشايدۇ. كېيىنكى يىللاردا جاي- لاردىن كوچۇپ كېلىپ ئورۇنلاشقانلار بىلەن ئاھالىسى ئون مىڭغا يېتىپ قالغان مەھەللە تۇرغۇنلىرىنىڭ يېرىمىنى دېگىدەك ئۇيغۇرلار تەشكىل قىلىدۇ.

ئۇلۇق ۋەتەن ئۇرۇشىغا بۇ يۇرتتىن 200گە يېقىن ئادەم ئاتلانغان ئېكەن. ئۇلارنىڭ كوپى جەڭ مەيدانىدا قازا بولۇپ، ئاز قىسمىلا ئاكا، مەجرۇھ بولۇپ ئوز يۇرتىغا قايتىپ كەلگەن. ئوتكەن يىللار ئىچىدە ئۇلاردىن تورت - بەشىلا قېلىپ، قالغانلىرى دۇنيادىن ئوتتى. بارا - بارا جەڭ مەيدانىدا قۇربان بولغانلارنىڭ ناملىرى ئۇنتۇلۇشقا باشلىدى.

مەسىلىنىڭ موشۇ تەرىپىنى ئويلاشتۇرغان يۇرت موتىۋەرلىرى خەيرىلىك ئىشقا تەشەببۇس كوتىرىپ، ژېتىسۇ ناھىيەلىك مەمۇرىيىتىنىڭ مەسلىھەتى بىلەن ئاساسى جەھەتتىن خىراجىتىنى ئاھالى ئوز ئۇستىگە ئالغان ھالدا ئۇلۇق ۋەتەن ئۇرۇشىدا قازا بولغان يۇرتداشلىرىنىڭ خاتىرىسىنى ئەبەدىيلەشتۇرۇش ئۇچۇن ئۇلارغا خاتىرە ھەيكەل ئورنىتىشنى قولغا ئالدى. يېزا موتىۋەرلىرى: ئەخمەتجان مەمەتياروۋ، كەلېن قىربىقبايېۋلار ئويمۇ- ئوي ئارىلاپ، خەلققە مەخسەتنى چۈشەندۈرۈپ، ماددىي ياردەم ژىغىشقا كىرىشتى. بۇ خەيرىلىك ئىشقا يۇرتداشلار ئىچ يۇرتلىرى... (قولداپ) بەردى. نوۋەتتە ئۇرۇش ۋېتېرانلىرى تۇرسۇن ئىسمايىلوۋ، ساۋۇر لوما، كەلېن قىربىقبايېۋ ۋە باشقىلار سوزگە چىقىپ، مەيداندىكى يۇرتداشلىرىنى خاتىرلەپ ئوتتى ۋە بۇ ئىزگۈ ئىشقا كۈچ چىقارغان مەھەللە جامائەتچىلىكى، ناھىيە مەمۇرىيىتىگە ئوز مىننەتدارلىقلىرىنى بىلدۇردى. تەنتەنىدىن كېيىن ئۇرۇش قۇربانلىرى روھىغا بېغىشلاپ نەزىر بېرىلدى.

لىرى قولىدىن كېلىشچە ئىئانە بەردى.

خاتىرە يادىكارلىقنى تەنتەنىلىك ئېچىش مەراسىمى مەھەللە ئىمامى ئابدۇشۇكۇر ھاجىمنىڭ قۇرئان ئوقۇشى بىلەن باشلاندى. مەراسىمغا رىياسەتچىلىك قىلغان ژېتىسۇ ناھىيىسى ھاكىمىنىڭ ئورۇنباسارى ئايسىكى ماقۇلبېكوۋا بۈگۈنكى ۋاقەنىڭ تارىخىي ئەھمىيەتكە ئىگە ئىكەنلىكى، ئۇنىڭ كىشىلەرنى، بولۇپمۇ ياش ئەۋلاتنى ئاتىلار ئىشىغا ساداقەتلىك، ۋەتەنپەرۋەرلىك روھتا تەربىيەلەشتىكى رولىنى ئالاھىدە تەكىتلەپ ئوتتى. ئاندىن يادىكارلىق ئۇستى ئېچىلىپ، ئۇ ئادەملەر ئالدىدا قەد كوتەردى. خارسان تاش پىلىتىسىغا ئورۇشتىن قايتمىغان 87 يۇرتداشنىڭ ئىسىم فامىلىيەسى ئويۇلۇپ يېزىلغان. مەراسىم قاتناشچىلىرى بىر مىنۇت سۈكۈت ساقلاپ، مەرھۇملارنى ئەسكە چۈشەردى.

ئىلاخۇن جەلىلوۋ.

سۈرەتلەردە: 1. ئۇلۇق ۋەتەن ئۇرۇشىنىڭ ۋېتېرانى تۇرسۇن ئىسمائىلوۋ.
2. ئۇلۇق ۋەتەن ئۇرۇشىدا قۇربان بولغانلار خاتىرىسىگە ئورنىتىلغان يادىكارلىق.

ئۇيغۇر مۇزىكا مەدەنىيىتىنىڭ يۈكسەك تەرەققىياتى جەريانىدىكى خەلقىمىز ھاياتىنىڭ روھىي ئوزۇقى بولۇپ كېلىۋاتقان ساز ئەسۋابلىرىمىزنىڭ بىرى راۋاپتۇر. بۇ ئەسۋاپنىڭ دەسلەپكى پەيدا بولۇشى ھەققىدە تارىخىي ماتېرىياللار يېتەرلىك بولمىسىمۇ، بەزى مۇزىكاشۇناسلار، تەتقىقاتچى ئالىملار ئايرىم پىكىرلەرنى ئوتتۇرىغا قويغان. [illegible] راۋاپ 17 - ئەسىرلەردە [illegible] مۇزىكاشۇناسى ۋ. بېلىيايېۋ [illegible] 1933 - يىلى موسكۋادا نەشىر قىلىنغان [illegible] ناملىق كىتابىدا ئۇيغۇر، ھىندى راۋاپلىرى ۋە ئۇلارنىڭ [illegible] ھەققىدە توختىلىدۇ. [illegible] پروفېسسور ۋ. بېلىيايېۋ 10 - ئەسىردە [illegible] دەپ يازىدۇ. [illegible]

[illegible]

كەنلىكىنى ئىپادىلەيدۇ.

قەشقەر خەلقى قېدىمىيدىن سازغا خۇشتار خەلق. ئۇلارنىڭ كۈنى ساز - نەغمىسىز ئۆتمەيدۇ. توي - تۆكۈنلەردە، ھېيت بايراملىرىدا ھەممە ئۆيلەردە دېگىدەك ناخشا - ساز سا-داسى ياڭرايدۇ. [illegible]

مەدەنىي مىراسلىرىمىز

راۋاپ

[illegible]

رىدۇر. ھازىر قازاقستاننىڭ ئالمۇتا ۋىلايىتىدە [illegible]

كى يېزىلىرىدا ئۇيغۇر راۋابىغا ئاساسلىنىپ، ئۆزبەكىستاندا ياسىلىپ چىققان تاللىق راۋاپلار چېلىنىپ ژۈرىدۇ. ئەسلىدە ئۇيغۇر راۋاپلىرى ئويما قىلىپ ياسىلىدۇ.

راۋاپ پەقەت ئۇيغۇر ۋە ئوتتۇرا ئاسىيا خەلقلىرىدىلا ئەمەس، باشقا خەلقلەردىمۇ بار. ھىندى، ئاۋغان خەلقلىرىدىمۇ راۋاپ مەۋجۇت. ئەندى ئاۋغان راۋابىنىڭ ئۇيغۇر راۋاۋىدىن پەرقى شۇكى، ئۇنىڭ باش تەرىپى سوزۇق كېلىدۇ. تارلىرى 10 - 11دىن ئىبارەت. بەش ئۈچەيي ئاۋغان راۋابىنىڭ ئۇزۇنلۇغى 70 - 80 سانتىمېتر، دەستىسى قىسقا. دەستىكە بارى - يوقى 4 قوش پەدە باغلىنىپ قويۇلغان. 6 - 7 - پەدىلەر يېلىم بىلەن چاپلانغان. بۇ پەدىلەر خاس پەدىلەر دەپ ئاتىلىدۇ.

راۋاپنىڭ باش تەرىپى بوغۇم كېلىدۇ. ئۇ زەخ-

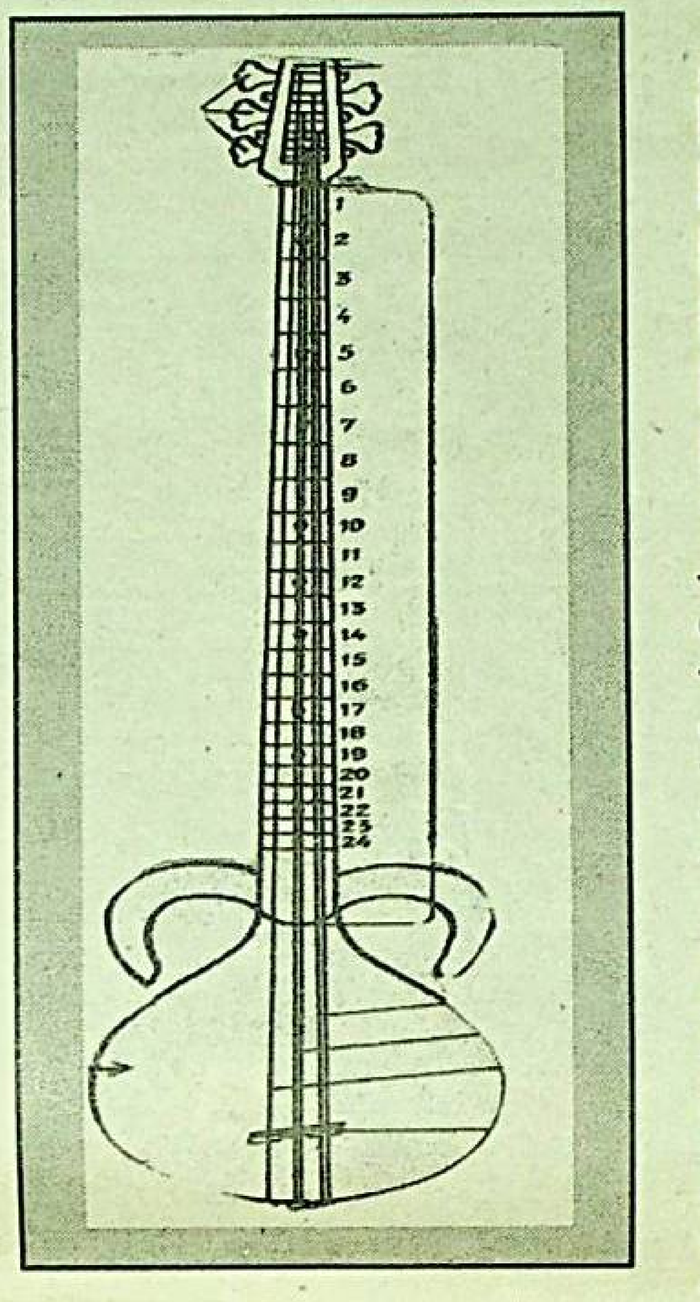

مەك بىلەن چېلىنىدۇ، ئاۋازى بوم چىقىدۇ. ئۇيغۇر راۋاۋىنىڭ ئانا يۇرتى قەشقەرنىڭ مەخسۇس ئۈزۈم ياغىچىدىن ئايلار، ژىللار داۋامىدا تەييارلىنىپ، باش تەرىپى خۇددى چومۇچنىڭ شەكلىگە ئوخشىتىلىپ، ئىچى ئويۇلۇپ ياسىلىدۇ. ئوزلۇگىگە كالىنىڭ ژۈرەك قېپى ياكى سوم بېلىق، ئىلان تېرىسى تارتىلىدۇ. بېلىق بىلەن ئىلان سۇدا ياشىغانلىغى ئۈچۈن ئۆزلۈك ھولدە، ئەمدە ئاۋازىنى ئۆزگەرتمەيدۇ. بىر خىل تارتىلىپ تۇرىدۇ، بوشىمايدۇ. قېدىمىي ئۇيغۇر راۋاپلىرىنىڭ بىر جۈپ تارى پولات، قالغان ئۈچ تارى ئىپەك ژىپ، ياكى ئۈچەيدىن سېلىنغان. لېكىن ئۇ راۋاپلار كېيىنكى مۇزىكا تەرەققىياتىغا تولۇق جاۋاپ بىرەلمەيدىغان بولۇپ قالغان، ئاجىزلىق قىلىدىغانلىغى ئوتكەن. چۈنكى سەھنىلەردە، كەڭ مەيدانلاردا ئاۋازىنىڭ يېتەرلىك چىقمايدىغانلىغى بايقالغان. كېيىنكى ژىللاردىكى ھايات تەجرىبىلىرى بىرىنچى ۋە ئىككىنچى جۈپ تارلىرىنىڭ پولات سىمدىن بولۇشىنىڭ مۇۋاپىقلىغىنى كۆرسەتتى. ئۈستىدىكى بوم تارى 9 نومېرلىق ئۈچەيي تاردىن، تۆۋەنكى بىر جۈپى ژىپتەك كىچىك سىملاردىن بولسا ئاۋازى ئېنىقمۇ جاراڭلىق، راۋان چىقىدىغانلىغى ئېنىقلاندى. شۇنداقلا ئىككىنچى سىم تارى بىرىنچىدىن ئىككى ھەسسە يوغان بولۇشى كېرەك.

راۋاپنىڭ بىرىنچى جۈپ تارى ئاساسى چېلىنىدىغان تارلار بولۇپ، ئىككىنچى جۈپ تار ۋە ئۈچىنچى ئۈچەيي تارلار قوشۇمچە ئاۋاز بېرىش بىلەن بىللە كېرەك ۋاقىتتا ئاساسى تارلار خىزمىتىنىمۇ ئاتقۇرىدۇ. يەنى قوشۇمچە ئاۋاز چىقىرىپ، جۈپ ئاۋازلار (ئاككوردلار) ھاسىل قىلىش رولىنى ئاتقۇرىدۇ. راۋاپنىڭ ئۇزۇنلۇغى 90 - 95 سانتىمېتر مولچەرىدە ياسىلىدۇ. بەزىدە ئۇنىڭدىنمۇ سەل ئۇزۇنىراق بولۇشى مۇمكىن. دەستىسىنىڭ ئۇزۇنلۇغى 65 - 68 سانتىمېتر، ئۆزلۈگىنىڭ دۈگلەكلىگى 15 - 17 سانتىمېتر. چوڭقۇرلۇغىمۇ شۇنچىلىك نىسبەتتە بولىدۇ. باش تەرىپىنىڭ ياسىلىش شەكلى يالپاق بولماي، خۇددى تۇخۇمنىڭ پايىنىكىدەك دۈگلەك چىقىشى كېرەك. دەستىسىنىڭ يوغان - كىچىك بولۇشى باش تەرىپىگە باغلىق بولىدۇ. لېكىن بوغۇزى سېمىزىراق، قۇلاق تەرىپى كىچىكرەك ياسىلىدۇ. پەدىلىرى تىرەكچ بولماي، ئۇلار سېرىق مىستىن ئورنىتىلىپ، (24 دىن 26 غىچە)، قۇلاقلىرى دۈگلەك ياسىلىدۇ. «18 - ئەسىردە قەشقەر خەلقىنىڭ ھاياتىدا دىنىي خۇراپەت ناھايىتى كۈچىيىپ كەتكەنلىكتىن نۇرغۇن ژىللار مابەينىدە ئاپپاق غوجامنىڭ مازارىغا سەجدە قىلىش ئاللا يولىدىكى ئۇلۇق ئىش دەپ سانىلىپ كەلدى. شۇنىڭغا مۇناسىۋەتلىك سازەندىلەرمۇ چالغۇ ئەسۋاپلىرىنى دىنىي ئېقىدىسىگە ماسلاشتۇرۇپ ياسىتىشقا ئادەتلەنگەن. مەسىلەن، راۋاپنىڭ ئۆزلۈگىنىڭ دۈگلەك بولۇشى كۈنگە، بوغۇزىدىكى ئىككى ئەگرى قىسمى يېرىم ئاي شەكلىگە قىياس قىلىنىپ ياسالغان» دەپ تەكىتلەيدۇ مىرونوۋ.

مەلۇمكى، قېدىمىي ئۇيغۇر راۋابىنىڭ باش تەرىپى خۇددى قوش مۈش تەخلىت ئۆلچەمدە ياسىلىپ، سېپى ئىنچىك ۋە قىسقاراق بولغان، پەدىلىرى ئىنچىك تىرىكەشتىن باغلانغان. ھازىر زامانىۋىي ئۇيغۇر راۋاپلىرىنىڭ ياسىلىشىغا كۆپلىگەن ئۆزگىرىشلەر كىرگۈزۈلدى. ئۇلار ئىلمىي ئاساستا شەكىللەندۈرۈلۈپ كېلىۋاتىدۇ. ئۇ خىل راۋاپلار ھازىر باشقىمۇ ساز ئەسۋاپلىرى قاتارىدا مەخسۇس مۇزىكا ئوقۇش جايلىرىدا راۋاپ ئۆگىتىش دەرسلىرىدە پايدىلىنىلىۋاتىدۇ.

راۋاپنى بىر نەچچە خىل، يەنى ئېگىز - پەس ساز قىلىشقا بولىدۇ. ئۇنى بىرەر سازنى چالغۇچى ياكى ئېيتقۇچىلار ئۆز ئاۋازىنىڭ دىياپازونىغا قاراپ سازلايدۇ. بىرىنچى ئاساسى تارى دۇنيا يۈزلۈك مۇقۇملاشقان بىرىنچى ئوكتاۋىسىنىڭ «رې»، كىچىك ئوكتاۋىسىنىڭ «لىيە»، «سول» تاۋۇشلىرىغا تەڭكەش قىلىنىدۇ. زامانىۋىي راۋاپ تولۇق خروماتىك پەدىلەرگە «لادقا» ئايلاندى. دېمەك، راۋاپ ئۈچۈن يېزىلغان ھەر قانداق پروفېسسونال ئەسەرىنى ئوركېسترلار بىلەن، ياكى «سولو» (ئايرىم) ئورۇنلاشقا بولىدۇ.

راۋاپنىڭ بارلىق تارلىرىنىڭ سازلىنىشى تۆۋەندىكىدەك: تۆۋەندىكى ئاساسى بىر خىل 1 - 2 - سىم تارلىرى كىچىك ئوكتاۋىنىڭ «مى» تاۋۇشىغا، ئۈستىدىكى ئۈچەيي تار چوڭ ئوكتاۋىنىڭ «سول» تاۋۇشلىرىغا سازلىنىدۇ. بۇ ھالدا راۋاپ كۋارتا - كۋىنتا ئارىلىقلىرىدا سازلىنىدۇ. راۋاپ دىياپوزونىنىڭ ژۇقىرىلىغى 2.5 ئوكتاۋىغا يېتىدۇ. راۋاپ يالغۇز، رويال بىلەن قوشۇلۇپ، ئوركېسترغا ئارىلاشتۇرۇلغان ھالدا ئۈچ خىل ئۇسۇلدا چېلىنىدۇ. ھەر ئۈچ خىل چېلىنىشتا راۋاپ ئۆزىگە ماس يۈكسەك پروفېسسونالىق ۋەزىپىنى ئاتقۇرىدۇ. چېلىش جەريانىدا بولۇپمۇ مۇرەككەپ ئەسەرلەرنى ئورۇنلاشتا سول قولىنىڭ ئىككىنچى، ئۈچىنچى ۋە ھەتتا تۆرتىنچى، بەشىنچى بارماقلىرىنىڭ جىددىي قاتنىشىشى تەلەپ قىلىنىدۇ. بۇ ھالدا ئوڭ قول زەخمەك بىلەن ناھايىتى دىققەت، ھوشيارلىق ۋە رىتىملىق ھەرىكەتتە بولۇشى كېرەك. شۇنداقلا ئىككى قولىنىڭ ھەرىكەت مۇناسىۋىتى بىر - بىرىگە ئۇيغۇن بولۇشى لازىم. راۋاپ كۆپىرەك ئېستىرادا خاراكتېرلىق ساز - ناخشىلارنى ئورۇنلاشقا ماسلىشىدۇ. ئەسلىدە بىر ئەسۋاپ ئۈچۈن ماس كېلىدىغان سازنى ئىككىنچى بىر ئەسۋاپتا چېلىش ۋە ئۇنىڭ ھوددىسىدىن چىقىپ، تىڭشىغۇچى قەلبىنى تەۋرىتىش مۇمكىن ئەمەس. مەسىلەن، ئاتاقلىق ئۆزبەك راۋاپچىسى چالىدىغان ئۇيغۇر سازلىرى «يار ئۈچرىشىشى» ۋە «تاشۋايلار» پەقەت راۋاپتا چېلىش ئۈچۈنلا ئىجات قىلىنغاندەك بىلىنىدۇ. شۇنداقلا «ئەجەم» تەمبىر، «تاشۋاي» راۋاپ، «ھەي دادەي» دۇتاردا چېلىنىش ئۈچۈن چىقىرىلغان سازلاردەك تۇيۇلىدۇ. دېمەك، بۇ مۇزىكىلارنى چېلىشتا ئەسۋاپنى تاللاشنى بىلىش چوڭ ئەھمىيەتكە ئىگە. قىسقىسى، بۇ سازلار ئۆزىگە خاس ئەسۋاپ تاللايدۇ.

مىللىي مۇزىكا سەنئىتىنى تەرەققىي ئەتكۈزۈشتە ھەر بىر چالغۇچى ئۆز ماھارىتىنى ئاشۇرۇش يولىدا تۇراقلىق ئىشلىشى كېرەك. شۇنداقلا مىللىي مۇزىكا ئەسۋاپلىرىمىزنى قەدىرلەپ، ئۇلارنى ياش ئەۋلادلىرىمىزنىڭ ئۆگىنىشىگە تەرغىپ قىلىشىمىز مۇھىم ۋەزىپىلىرىمىزنىڭ بىرى. بىردىن بىر كەيپىي تىياتىرىمىز سەھنىسىدە ژىلدىن - ژىلغا مىللىي ئەسۋاپلىرىمىزنى ئۈچرىتىشنىڭ كامىيىۋاتقانلىغى، راۋاپ، دۇتار، تەمبىر، غىجەكلەردە بىرەر سازنى يەككە چېلىپ، تاماشىبىنلار كۆڭلىدىن چىقماي كېلىۋاتقانلىغىمىز ئەپسۇسلىنارلىق بولۇۋاتىدۇ. ھەتتا ياشلىرىمىزنىڭ كۆپچىلىكى ئاغرا، كارنەي، قالۇن، ساتار قاتارلىق ساز ئەسۋاپلىرىمىزنىڭ بەزىلىرىنى بىلمەيدۇ. ئەلۋەتتە، بۇ بىزنىڭ بىپەرۋالىغىمىز.

ئۈمۈمەن، كېيىنكى ۋاقىتلاردا كۆپىرەك چېلىنىشقا ئۇتتۇپ قالغان راۋاپنىڭ خەلقىمىزنىڭ ئەسىرلەردىن بېرىقى قىممەت مۈلكى بولۇپ ساقلىنىپ كەلگەن قەشقەر راۋابى، دولان راۋابى، تەكەممۇل راۋاپ، باش راۋاپ، قويچىلار راۋابى قاتارلىق تۈرلىرىنى ياشلىرىمىزغا تونۇتۇپ، ئۇلارغا ئۆگىتىشنى قولغا كەلتۈرسەك شەرەپلىك ئىش قىلغان بولار ئىدۇق.

نىزامىدىن كېبىروۋ،
كومپوزىتور.

تائام ھەر جايدا — لەززەت بىر جايدا

يۈزىڭىزدىن تەبەسسۇم كەتمىسۇن

ھېچكىمگە سىر ئەمەسكى، مەملىكىتىمىزدە بازار ئىقتىسادىي جارىي قىلىنغاندىن بۇيان سوتسىيالىزم دەۋرىدە چۈشۈمىزگە كىرمىگەن ئەجايىپ ئۆزگىرىشلەرنىڭ شاھىدى بولۇپ كېلىۋاتىمىز. بۇ ئۆزگىرىشلەرنىڭ كۆپچىلىكى ھازىرچە پۇخرالارنى ئۈنچىلا قانائەتلەندۈرمەيۋاتقانلىغىنى يوشۇرۇشقا بولمىغاندەك، ئۇنىڭ ھەممىنى خوشال قىلىدىغان تەرەپلىرىنىڭ بارلىغىدىنمۇ كۆز ژۇمۇشقا بولمايدۇ. بۇ ئاشخانىلاردىكى تاماق سۈيىتىنىڭ كەسكىن ئۆزگەرگەنلىكىگە تەئەللۇق ياخشىلىقتۇر.

ھازىر ھەر قانداق ئاشخانىغا كىرسىڭىز، ئالدى بىلەن ئۇنىڭ ئىچى - تېشىنىڭ كىشى بەھرىنى ئاچىدىغان دەرىجىدىكى بېزىتىلىشى، تازىلىغى، خىزمەت كۆرسىتىش مەدەنىيىتىنىڭ ژۇقۇرلىغى، تاماقلارنىڭ تەملىكلىگى كىشىنى ئۆزىگە جەلىپ قىلىپ تۇرىدۇ.

ئالمۇتىدىكى مەركىزى كوكتات بازارىنىڭ بىرىنچى قەۋىتىگە جايلاشقان «تۇرسۇناي» ناملىق تۇرسۇناي ئىمىنوۋانىڭ شەخسىي ئاشخانىسى ئەينە شۇلارنىڭ جۈملىسىدىن.

تۇرسۇناي ھەدە كەسپىي ئاشپەز. ئېيتىشىغا قارىغاندا، ئايال كىشى ئۈچۈن پەزىلەت ھېساپلىنىدىغان بۇ كەسىپنى ئالدى بىلەن غۇلجىلىق قىلار ياخشى بىلىدىغان ئانىسى مەريەمخان بولكىچىدىن ئۆگەنگەن. ئاندىن ئالمۇتىدىكى ئاشپەزلىك بىلىم يۇرتىدا مۇكەممەللەشتۈرگەن. شۇندىن بۇيان 28 ژىل ئالمۇتىدىكى ئاشخانا، رېستورانلاردا ئىشلەپ، پېنسىيەگە چىققان تۇرسۇناي ھەدە مانا بىر ژىل بولدىكى، شەخسىي ئاشخانا ئېچىپ كۆپچىلىكنىڭ كۆڭلىدىن چىقىپ كەلمەكتە.

- بۇ ئاشخانىنىڭ تۇراقلىق خېرىدارلىرىنىڭ بىرى مەن، - دەيدۇ بازاردا كوكتات چېلىق تىجارىتى بىلەن شۇغۇللىنىپ ژۈرگەن پېنسىيونېر روزاخۇن قەمبەردىنوۋ. - ئۆزۋاقتىدا ئاشخانىلارغا قوساق تويغۇزۇش ئۈچۈنلا كىرەتتۇق. ھازىر بولسا ئازادە، تازا ئاشخانىلاردا ئولتۇرۇپ راھەت ۋە لەززەت ئالىدىغان بولدۇق. مەن تۇرسۇنايىنىڭ ئاشخانىسىدىن مانا شۇنداق بەھرى ئېلىۋاتىمەن.

- مەن كېيىنكى ۋاقىتلاردا سالامەتلىكىم يار بەرمەي پەرھىز تاماق يەيدىغان بولدۇم، - دەيدۇ تۇرسۇنجان ھاسانوۋ، - شۇ سەۋەپلىك تاماقنى تاللاپ يېيىشكە توغرى كەلدى. بازاردا نېمە كۆپ ئاشخانا كۆپ. شۇنىڭغا قارىماي، تالىيدىن ئۆزەمگە توغرى كېلىدىغان تاماقلارنى تاپالمىدىم. ئاخىرى تۇرسۇناي ھالىمغا يەتتى. نېمە بۇيرىسام شۇنى مەخسۇس تەييارلاپ بېرىدۇ. بۇنداق خىزمەت ئۈچۈن سەرپ-لىگەن ئاخچاڭغا ئېچىنمايسەن...

شۇنىسى خاراكتېرلىقكى، «تۇرسۇناي» ئاشخانىسىنىڭ كۆپچىلىك خېرىدارلىرى ئۇيغۇر تىجارەتچىلىرى بىلەن زىيالىلىرى. بۇنداق بولۇشىنىڭ بىرىنچى سەۋەۋى، تەكىتلىگىنىمىزدەك، خىزمەت كۆرسىتىش مەدەنىيىتىنىڭ ژۇقۇرلىغى بىلەن تاماقلىرى سۈيەتلىك بولسا، ئىككىنچىسى، تۇرسۇناي ھەدىنىڭ دىلكەشلىكى.

دەرۋاقە، تۇرسۇناي ھەدە خەلقىمىز ھاياتىدا روي بېرىۋاتقان ئۆزگىرىشلەرگە چوڭ قىزىقىش ۋە دىققەت بىلەن قارايدۇ.

[illegible] غان مىللەتپەرۋەر ئايال. خەلق ئۈچۈن پايدىلىق، سوۋاپلىق ئىشلارغا ھامىيلىق قىلىشقىمۇ تەييار. مەسىلەن، 1995 - ژىلى ئالمۇتىدا ئۆتكۈزۈلگەن يادرو پارتلىتىشلىرىغا قارشى شەرىق ئاياللىرى خەلقئارا كونفېرېنسىيەسىنىڭ 100 ئىشتىراكچىسىغا 12 تۈرلۈك تاماق بەرگىنىنى ئېيتمىغانىنىڭ ئۆزىدە، كېلەچىكىمىز بولمىش ئوقۇغۇچى ياشلارنىڭ «غۇنچە» فېستىۋالىغا ئۈچ قېتىم ھامىيلىق قىلغانمۇ يەنىلا شۇ تۇرسۇناي ئىمىنوۋا. يېقىندا بولسا يەنە 100 پېنسىيونېرغا پۇلسىز تاماق بېرىپ، كۆپچىلىكنىڭ دۇئاسىنى ئالدى.

راستىنى ئېيتقاندا، ھەر قەدەمدە دېگىدەك ئاشخانىلار ۋۇجۇتقا كەلگەن موشۇ كۈندە مەلۇم ئاشپەزنى ماختاش مەنتىقسىزدەك سېزىلىدۇ، كىشىگە. بىراق، ئەشۇ يۈزلىگەن، مىڭلىغان شەخسىي ئاشخانا ئېگىلىرىنىڭ ئىچىدىن ئۆز يانچۇغىنىلا ئەمەس، ئۆزگىلەرنىمۇ ئويلايدىغان پۇلدارلارنىڭ بارماق بىلەن سانىغىدەك ئازلىغىنى نەزەردە تۇتساق، تۇرسۇناي ھەدە ھەققىدە ئىللىق سۆز ئېيتىش ئورۇنلۇق دەپ ئويلايمىز.

يۈزىڭىزدىن تەبەسسۇم، تامىقىڭىزدىن تەم، تاپاۋىتىڭىزدىن بەرىكەت كەتمىسۇن، تۇرسۇناي ھەدە!

ئابدۇخالىق ماخمۇت.

سۈرەتتە: تۇرسۇناي ئىمىنوۋا (ئوتتۇردا) ئاشپەز قىزلار بىلەن.

پەيزۇللا ئەخمەتوۋ چۈشەرگەن سۈرەت.

ژىراق ۋە يېقىن چەت ئەللەردە

تۈپلۈك بولمىغان ئاھالىنىڭ كۆچۈشىگە ياردەم بېرىدۇ

قىرغىزىستان دۆلەت باشقارمىسى ستروكتۇرىلىرىدىكى كادىرلار سىياسىتى تۈپلۈك بولمىغان ئاھالىنىڭ كۆچۈشىگە ياردەم بېرىدۇ. سلوۋيان فوندىنىڭ رەئىسى، روسسىيە فېدېراتسىيىسى دۆلەت دۇمىسى بېيندىكى ۋەتەنداشلار كېڭىشىنىڭ ئەزاسى ۋالېرىي ۋىشنېۋسكىي قىرغىزىستاندىكى رۇس تىللىق ئاھالىنىڭ كۆچۈشىگە بويىچە سوتسىئولوگىيەلىك تەتقىقاتنىڭ يەكۈنلىرىگە ئىنزاھ بېرىپ، شۇ ھەقتە خەۋەر قىلدى. سوتسىئولوگىيەلىك پېكىر سوراشنى سلوۋيان فوندى ئۆتكۈزگەن. ئۇنىڭ سوزىچە، 1989-ۋىلىنىڭ 1-يانۋارىدىن 1998-ۋىلىنىڭ 1-يانۋارىغىچە جۇمھۇرىيەتتىن 500مىڭدىن ئوشۇق ئادەم، شۇ جۈملىدىن، رۇسلار، ئۇكرائىنلار، بېلورۇسلار، نېمىسلار ۋە يەھۇدىيلار كۆچۈپ كەتكەن. ۋۇقۇرى دەرىجىلىك مۇتەخەسسىسلەر تۈز كۆچۈشنى قوللىنىش ئۈچۈن ياخشى شارائىتلارنى ۋە ياخشى ھاياتى كەچۈرۈش جايىنى ئىزدەشتە روسسىيەگە، غەربىي ياۋروپاغىلا قاراپ ئىنتىلىۋاتقانلىقىنى كۆرسىتىپ كەتتى. ھازىرقى كۈندە جۇمھۇرىيەتتە 650مىڭ رۇس تىللىق ئاھالە ئىستىقامەت قىلىۋاتىدۇ. ئۇلار جۇمھۇرىيەت ئاھالىسىنىڭ تەخمىنەن 25 پائىزىنى تەشكىل قىلىدۇ.

روسسىيەنىڭ مەخسۇس خىزمەتلىرىنى ئەيىپلەۋاتىدۇ

ئوزبېكىستان - تاجىكىستان مۇناسىۋەتلىرىنى كەسكىنلەشتۈرۈش فاكتىغا روسسىيە مەخسۇس خىزمەت ئورۇنلىرىنىڭ تارتىلىشقانلىقى توغرىلىق ھەر قانداق بىلدۈرۈشلەر ھېچ بىر ئاساسقا ئىگە ئەمەس. روسسىيە تاشقى ئىشلار مىنىستىرلىكىنىڭ سېشەنبە كۈنى «ئىنتېرفاكس»قا تاپشۇرغان بىلدۈرۈشىدە شۇ ھەقتە ئېيتىلىدۇ. روسسىيە فېدېراتسىيىسى تاشقى ئىشلار مىنىستىرلىكىنىڭ بۇ بىلدۈرۈشى دۈشەنبە كۈنى تاشكەنتتە قىلىنغان «رەسمىي بىلدۈرۈشكە» باغلىق كۆرۈنگەن. ئۆزبېكىستان ماھمۇد خۇدايبەردىيېۋنىڭ ھوكۇمەتكە قارشى قوراللىق ئىسيانىنى ئۇيۇشتۇرۇشقا باغلىق تاجىكىستاننىڭ خۇجەند (لېنىناباد)ۋىلايىتىدە يۈز بەرگەن ۋاقىئەلەرگە روسسىيە كۈچ ستروكتۇرىلىرىنىڭ ۋاستە قولى - قۇۋۇتلىشى بىلەن تاجىكىستاننىڭ مەخسۇس خىزمەت ئورۇنلىرى ئەمەلگە ئاشۇرغان.

ئەزەربەيجان پرېزىدېنتىنىڭ بىلدۈرۈشى

ئەزەربەيجان پرېزىدېنتى گېيدار ئەلىيېۋنىڭ بىلدۈرۈشىچە، تاغلىق قاراباختىكى توقۇنۇشنى تىنچ يول بىلەن ھەل قىلىش بويىچە خەلق ئارا ئاسساتسىيىنىڭ تەكلىپلىرى ئاخىرقى تەھلىلدە... قانداق تاغلىق قاراباغنىڭ بەلگىلىنىشىدە «ئومۇمىي دۆلەت» پرىنسىپى باشقا ماس كەلمەيدۇ. بۇ ئىلگىرى ئەزەربەيجاننىڭ تاغلىق قاراباغ جۇمھۇرىيىتى بىلەن ئېتىراپ قىلىشى لازىم، ئاندىن بىر قانداقتۇر بىر ئومۇمىي دۆلەت تەشكىل قىلىش كېرەك دېگەنلىكنى بىلدۈرىدۇ. ئەزەربەيجان ھاكىمىيىتىنىڭ پىكرىچە، بۇ ئەمەلىيەتتە تاغلىق قاراباخنىڭ مۇستەقىللىقىنى ئېتىراپ قىلىش دېگەنلىكنى بىلدۈرىدۇ.

جەڭلەر داۋاملىشىۋاتىدۇ

«تالىبان» ھەرىكىتىگە قارشى تۇرۇۋاتقان ئافغانىستاننىڭ قارشى تۇرۇش كۈچلىرى تاجىكىستان بىلەن چېگرىداش بىر نەچچە رايوننى تالىپلاردىن تازىلىدى. كېيىنكى ئۈچ كۈن داۋامىدا قۇندۇز ئۆلكىسىدىكى تۆت رايون قايتۇرۇۋېلىندى. ئۇنىڭدىن تاشقىرى، تالىپلارنىڭ قوماندانى مەھمەت شاھ مەسئۇد ئەسكەرلىرى پەنج دەرياسىدىكى قىزىلقالا (شېرخان) پورتىنى ئىگىلىدى. مۇشۇ پەيتتە كىپىس كېلىپ چۈشكەن مەلۇماتلارغا قارىغاندا، تالىپلار چوڭ قارشىلىق كۆرسىتىشكە تەييارلىنىۋاتىدۇ. ئۇلارنىڭ بولۇشىمۇ مۇمكىن. بەزى بىر قىسىملىرى قۇندۇز شەھىرىنىڭ مەركىزىگە ئۆتۈپ كېتىۋاتىدۇ.

پرېزىدېنت سايلىمىنىڭ پات يېقىندا ئۆتكۈزۈلىدىغانلىقىغا ئىشىنىدۇ

«يابلوكو» بىرلەشمىسىنىڭ رەھبىرى گرىگورىي ياۋلىنسكىي روسسىيەدە پرېزىدېنت سايلىمى «پات يېقىندا ئۆتكۈزۈلىدىغانلىقىغا ۋە بۇ مەملىكەتتە ئەھۋالنىڭ ھەل بولۇشى ئۈچۈن ئاساسىي رولنى ئوينايدىغانلىقىغا ئىشىنىدۇ». ئۇنىڭ سوزىچە، ئادەملەر 1996-ۋىلى بورىس يېلتسىننى پرېزىدېنت قىلىپ سايلاشقا باغلىق «ئېغىر دەۋرنى» باشتىن ئۆتكۈزۈپ بولاي دېدى. ئۇ ياۋلىنسكىي بۇ سىياسەتچىنىڭ ۋاقتى «بۇنىڭدىن كېيىن» ئاياغلاشقانلىقىغا قوي بەتكۈزگەن. ھازىرقى كۈندە بۇ مەملىكەت قىيىنچىلىقلاردىن چىقىشى ئۈچۈن ھوكۇمەت ئاساسىي ئىقتىسادىي ئىسلاھاتلارنى ئەمەلگە ئاشۇرۇشى لازىم. ئۇنىڭ تەكىتلىشىچە، ھازىرقى كۈندە 40-60 مىللىارد دوللار خەلقنىڭ قولىدا ساقلىنىۋاتىدۇ. بىراق، ئادەملەر بۇ ناخشىنى ھوكۇمەتكە ئىشەنمىگەچكە كۆرسەتمەيۋاتىدۇ. سەۋەبى، بۇ ناخشىنى بىر ۋاقىتتا تالان - تاراجغا سالىدىغانلىقىدىن قورقۇشىدۇ. «ھازىرقى پرېزىدېنت ۋە ھوكۇمەت ۋاقىتدا ھېچ نەرسىگە ئۆزگىرىش قىلىشقا بولمايدۇ»، دەپ ھېسابلايدۇ گ.ياۋلىنسكىي.

ئالمۇتا شەھەردە ئىستىقامەت قىلىۋاتقان بىر توپ مەشرەپ ئەھلى ئاغىنىمىز ۋاھاپ ھاجى ئوغلىغا پەرزەندى

يارمەھەممەتنىڭ

مەزگىلسىز ۋاپات بولۇشى مۇناسىۋىتى بىلەن ئائىلە- تاۋابىئاتىغا، ئۇرۇق - تۇققان، قومى- قېرىنداشلىرىغا چوڭقۇر قايغۇرۇپ تەزىيە بىلدۈرىدۇ.

ئىنتېرنېت (دۇنيا ئۇيغۇر ئەخبارات تورى) خەۋەرلىرى (گېرمانىيە)

داغدۇغىلىق نىشانلىنىپ ئۆتتى

تۈركىيە جۇمھۇرىيىتىنىڭ 75ۋىللىقى خاتىرلىنىۋاتقان پەيتتە،ئىستامبۇلدا ئىنتايىن ئەھمىيەتلىك بولغان 1933- ۋە 1944- ۋىللىرى 11- ئاينىڭ 12- كۈنى شەرقىي تۈركىستاندا قۇرۇلغان جۇمھۇرىيەتلەرنى خاتىرلەش ۋىغىنى ئېچىلدى.

11- ئاينىڭ 14- كۈنى مىڭلىغان ئاي يۇلتۇزلۇق كۆك بايراقلار لەپىلدەپ تۇرغان زەيتىنبۇرنى تەنھەرىكەت سارىيىدا شەرقىي تۈركىستانلىق 1000غا يېقىن كىشى ۋىغىن ئوتكۈزۈپ ئانا ۋەتىنى شەرقىي تۈركىستاندا قۇرۇلغان مۇستەقىل دۆلەتلىرىنى خاتىرلىدى.شەرقىي تۈركىستان ھەمكارلىق جەمىيىتى نامىدا، تۈركىيە ھوكۇمىتىنىڭ قانۇنى رۇخستى بىلەن ئېچىلغان بۇ ۋىغىنغا تۈركىيە دۆلەت مىنىستىرى، ھوكۇمەت باياناتچىسى پروفېسسور ئەخەت ئەندىجان، سابىق دۆلەت مىنىستىرى، مىللەت ۋەكىلى ئەلى جۇشقۇن، پەزىلەت پارتىيىسىنىڭ مۇئاۋىن باشلىقلىرىدىن رىزا ئۇلۇجاق، پروفېسسور ئەۋزات يالچىنتاش، مىللەت ۋەكىلى ئوسمان تەپە، مىللەت ۋەكىلى ئومەر فارۇق، پروفېسسور تۇران يازان، پروفېسسور ئابدۇقادىر دۇتۇق،گېنېرال مەھەممەت رىزا بېكىن قاتارلىقلار ھەمدە ئانا ۋەتەن، توغرى يول، رىفا، مىللەتچى ھەرىكەت، بۈيۈك بىرلىك، دېموكراتىك تۈركىيە، مىللەت پارتىيەلىرىنىڭ ۋىلايەت ۋە شەھەر باشلىقلىرى،مەسئۇللىرى، ۋەكىللىرى، ئىززامۇلئالەم، ئولكە تەشكىلاتلىرىنىڭ باشلىقلىرى، ئاۋراسىيە فېدېراتسىيىسىنىڭ باشلىقى ئىسمائىل چىنگىز، ئىراق تۈركلىرىنىڭ باشلىقى ساۋاش ئاۋچى قاتارلىقلار ۋىغىنغا قاتناشتى.دۆلەت مىنىستىرى ئەخەت ئەندىجان ئۆز سوزىدە 2000- ۋىللاردا سانى 7 بولغان تۈركىي جۇمھۇرىيەتلىرىنىڭ بىرلىك، باراۋەرلىك ئاستىدا ئۇرەش قىلىپ 8- سىنىمۇ مەيدانغا كەلتۈرىدىغانلىقىنى تەكىتلىدى.

ۋىغىن ئاخىرىدا شەرقىي تۈركىستاننىڭ مۇستەقىللىقى يولىدا ھاياتىنى پىدا قىلغان قەھرىمانلار مەدھىيەلەنگەن سەنئەت نومۇرلىرى كورسىتىلدى ۋە رەسىم كورگەزمىسى،ھۆججەتلىك فىلىم كورسىتىش،كىتاپ، ژۇرنال تارقىتىش پائالىيەتلىرىمۇ ئېلىپ بېرىلدى.

ئىلدا ساقچىلار چىگرا رايونىنىڭ مۇقۇملىغىنى قوغداپ، زوراۋان - تېررورچىلارغا قاتتىق زەربە بەردى

(ماقالە «شىنجاڭ گېزىتى» 1998 - ۋىل 9 - ئاۋگۇست ساندىن ئېلىندى)

«خەلق جامائەت خوۋۇپسىزلىغى گېزىتى»مۇخبىرى شى فىڭ كايىئەن خەۋەر قىلىدۇ.ئىلىدىكى ھەر دەرىجىلىك جامائەت خوۋۇپسىزلىق ئورگانلىرى زىچ ماسلىشىپ ھۇجۇمغائوتۇپ،زوراۋان تېررورچىلارنىڭ ھەيۋىسىگە قاتتىق زەربە بېرىپ، ئاۋتونوم رايونىمىزنىڭ ئامانلىغى، مۇقۇملىغىنى قوغداش ئۈچۈن كورۇنەرلىك توھپە قوشتى.

ئىلى ۋىلايىتىدە بۇلتۇردىن بۇيان زوراۋان - تېررورچىلار غالجىرلىشىپ، يوشۇرۇن ئولتۇرۇش،بۇلاڭچىلىق جىنائىي ھەرىكەتلىرىنى كوپ قېتىم پىلانلىغانلىقتىن،جەمىيەتنىڭ ئامانلىغىغاكوپ قېتىم زىيان يەتكۈزدى. ئىلىدىكى ھەر دەرىجىلىك جامائەت خوۋۇپسىزلىغى ئورگانلىرى ئۇچۇر - ئىنكاسلارنى تەكشۇرۇپ - تەتقىق قىلىشقا ئەھمىيەت بېرىپ، قوشۇنلارنى مۇۋاپىق پەيتتە ھۇجۇمغا تەشكىللەپ،زوراۋان جىنايەتچىلەرنىڭ ھەرىكەت پىلانىنى كوپ قېتىم تارمار قىلدى. جامائەت خوۋۇپسىزلىغى قوراللىق ساقچى قىسىم ساقچىلىرى بۇ ۋىل كىرگەندىن بۇيان قوراللىق قارشىلىق كورسەتكۇچى ئورغۇن زوراۋاننى ئاتتى، ئون نەچچە جىنايەت شايكىسىنى بىتچىت قىلدى،بىر تۈركۈم جىنايەت قوماندانىنى تۇتتى، قورال - ياراق، ئوق-دورا، قول بومبىسى قاتارلىق بىر تۈركۈم جىنايەت ئوتكۈزۈش قوراللىرىنى غەنىمەت ئالدى.كۇرەشنىڭ تەشەببۇسكارلىق ھوقۇقىنى مەھكەم ئىگەللىدى. مەركەز ۋە جامائەت خوۋۇپسىزلىغى مىنىستىرلىكى رەھبەرلىرى ئىلى ۋىلايىتىنىڭ دۈشمەنگە قارشى كۇرەشكە ئىنتايىن ئەھمىيەت بېرىپ، بىر نەچچە قېتىم مۇھىم يول - يورۇق بەردى. ئاۋتونوم رايونلۇق جامائەت خوۋۇپسىزلىغى نازارىتىنىڭ مۇئاۋىن نازىرى دوجمان شى باشچىلىقىدىكى خىزمەت گرۇپپىسىنى، تارماقلارنى ماسلاشتۇرۇش،ساقچى كۈچلەرنىڭ بىرلىشىپ جەڭ قىلىشىغا قوماندانلىق قىلىش ئۈچۈن ئىلىغا ئەۋەتىپ،بىر پۈتۈن جەڭ قىلىش قۇدرىتىنى تولۇق جارى قىلدۇردى. ئىلىدىكى جامائەت خوۋۇپسىزلىغى ساقچىلىرى بۇ ۋىل ھېيت بايرام، دەم ئېلىش كۈنلىرى دەم ئېلىشتىن ۋاز كەچتى. مۇقۇملۇق ئومۇمىيەتنى چورىدەپ پۈتۈن كۈچ بىلەن ئايلىنىپ، ئۇلارنى ئىز - پىرەڭ قىلىپ، قاچقۇنلارنى قوغلاپ، جەڭ نەتىجىسىنى ئۇزلۇكسىز زورايتتى. كەسكىن جەڭ مەيدانىدا جامائەت خوۋۇپسىزلىغى ساقچىلىرىمىز،قوراللىق ساقچى قىسىم جەڭچىلىرىمىزدىن 4 يولداش باتۇرلارچە قۇربان بولدى، 8 يولداش شەرەپ بىلەن يارىدار بولدى.

زوراۋان - تېررورچى جىنايەتچىلەرگە زەربە بېرىشتە، ئىلى جامائەت خوۋۇپسىزلىق ئورگىنى بېخەتەرلىك جەھەتتە مۇداپە كورۇشكە ئەھمىيەت بەردى. يەرلىك پارتكوم،ھوكۇمەتلىرىنىڭ رەھبەرلىگىدە ئاممىغا، تارماقلارغا زىچ تايىنىپ، ھەر قايسى ئورۇنلاردا بىرلەشمە مۇداپەلىنىش تەدبىرىنى ئومۇمىيۈزلۈك ئەمەللەشتۇردى. جامائەت خوۋۇپسىزلىغى مۇھىم تارماق، نوقتىلىق ئورگانلارغا بولغان تەكشۇرۇش،قوغداش سالمىغىنى زورايتتى.شەھەر رايونى نوقتىلىق يېزا- كەنتلەردە ئامانلىق ساقلاش بويىچە24سائات چارلاشنى يولغا قويۇپ، جىنايەتنى تىزگىنلەشنى كۈچەيتىپ، تېررورچى جىنايەتچىلەرگەيوچۇق قالدۇرمىدى.ھازىر ئىلى ۋىلايىتىدە جىنايەت ئامانلىغى مۇقۇم بولماقتا.ئاممىنىڭ بىخەتەرلىك تۇيغۇسى كورۇنەكلىك كۈچەيمەكتە.

بىزنىڭ ئىنزاھ؛

«شىنجاڭ گېزىتىدە» ئېلان قىلىنغان ئۇشبۇ ماقالە خىتاي كەلگىندىلىرىنىڭ ۋەتىنىمىزنى ئوچۇق تۇرمىگە ئايلاندۇرغانلىغىنى ئوچۇق - ئايدىڭ كورستىپ بەرسە كېرەك دەپ ئويلايمىز. «24 سائات چارلاشنى يولغا» قويغانلىغىنىڭ ئوزى شۇنىڭدىن دالالەت بېرىپ تۇرۇپتۇ.

فرانسىيە ئاگېنتلىغىنىڭ قەشقەردىن بەرگەن خەۋىرى

يەرلىك ھوكۇمەتنىڭ قايتا- قايتا ئاشكارلىشىغا قارىغاندا شىنجاڭدىكى يەرلىك خەلق ئارىسىدا ئوزلىرىنىڭ خىتاي مېھمانلىرىغا بولغان غەزەپ - نەپرىتى بارغانسىرى ئورلەپ كەتكەن.

قەشقەر ھېيتگاھ مەسچىدى ئەتراپىدىكى كوچىدا كاللا- پاقالچەك ساتىدىغان بىر يەرلىك ئۇيغۇر، «خىتايلار ھازىر شىنجاڭدا بەك كوپىيىپ كەتتى. ئۇنىڭ ئۈستىگە ئۇلار يا - ۋۇز»- دېدى.بۇ كىشى خىتاينىڭ قازاقىستان، قىرغىزىستان چىگارا رايونىغا جايلاشقان ئولكىدە ياشاۋاتقان يەرلىك خەلقتىن بولۇپ، خىتايچىنى ئاساسەن بىلمەيدۇ.

بېيجىڭدىن 4000 كىلومېتىر ۋىراقتا جايلاشقان، شەھەر ئاھالىسىنىڭ 80 پائىزىنى ئۇيغۇر مۇسۇلمانلىرى ئىگەللىگەن قەشقەردىكى بىر تاكسى شوفيورى: «جاڭ زېمىن بولسا خىتايلارنىڭ رەئىسى، ئۇنىڭ مېنىڭ بىلەن ھېچقانداق ئالاقىسى يوق». ئۇ خىتاي مېھمانلىرىنىڭ بۇ يەرگە كېلىپ يەرلىشىشى ھەققىدە توختىلىپ: «بۇ زادى قەشقەردىمۇ شىنجاڭنىڭ باشقا جايلىرىغا ئوخشاش خىتايلار بىلەن باشقا مىللەتلەر ئايرىم - ئايرىم ياشىماقتا. خىتاي باللىرى باشقا مىللەت باللىرى بىلەن بىر مەكتەپتە ئوقۇمايدۇ. باشقا مىللەتلەرنىڭ خىتاي تىلىنى ئۆگىنىشى بەلگۈلەنگەن. ئامما خىتايلارنىڭ باشقا مىللەتلەرنىڭ تىلىنى ئۆگىنىشى ھېچقانداق تەكىتلەنمىگەن. ئاھالىنىڭ 80 پائىزىنى خىتاي ئىگەللىگەن مەركەز ئۇرۇمچىدىكى بىر خىتاي كادىرى: «بىز ئۈچۈن ئۇيغۇر تىلىنى ئۆگىنىشىمىزنىڭ نېمە ھاجىتى بار. ئاز سانلىق مىللەتلەر ھوكۇمەت تىلىنى ئۆگىنىشى كېرەك» دېدى.

ئىسلاھات شىنجاڭغا يېتىپ كەلگەن 1992 - ۋىلىدىن باشلاپ بۇ رايوندىمۇ ئىقتىساتنىڭ ئىخلىرى كورۇنۇشكە باشلىدى. ئامما ئىقتىسادىي ئىسلاھاتلار بىلەن بىللە كەلگەن خىتايلارنىڭ يەرلىك خەلق بىلەن بولغان مۇناسىۋىتى ھېچ ياخشىلانمىدى. ئۇلار ئوتتۇرىسىدىكى ئىقتىسادىي پەرق بارغانسىرى چوڭىيىپ بارماقتا. بۇ رايوننىڭ ئىقتىسادىنى پۈتۈنلەي دېگىدەك خىتايلار ئىگەللەش ۋەزىيىتى شەكىللەنمەكتە.

1949 - ۋىلى بۇ رايوندا كوپ بولغاندا 300,000 خىتاي بار بولغان بولسا، ھازىر ھوكۇمەت ستاتىستىكىسىغا ئاساسلانغاندا 6,6 مىللىيونغا يېتىپ، يەرلىك ئاھالىنىڭ 38 پائىزىنى ئىگەللىگەن. ئۇيغۇرلار بولسا 7,2 مىللىيوننى ئىگەللەيدۇ. (بۇ رەقەملەرنىڭ كامايتىپ كورستىلگەنلىگىگە شوبھە قىلىشقا بولمايدۇ. - تەھرىرات ئىزاھى) بۇ رايوندا كۈچلۈك ھەربىي قوراللار ئورۇنلاشتۇرۇلۇپلا قالماي، بەلكى ئىقتىسادىي پۇرسەتكە قىزىقتۇرۇلغان ئورغۇن خىتايلار بۇ يەرگە ئېقىپ كىرىشكە باشلىدى. خىتايلار بۇ رايوندا دەككە - دۇككە ئىچىدە ياشاۋاتقان بولسىمۇ، ئامما ئوزلىرىنى مەغرۇر تۇتۇشقا ئىنتىلماقتا. خىتايلارنىڭ بىر ئەمەلدارى كەلگۈسى ئۈستىدە توختالغاندا: «بىز چوقۇم كوپ سانلىققا ئوتۇشىمىز كېرەك» دېدى.

مىللەتلەر ئىتتىپاقى ھەممىدىن مۇھىم! دېگەن شارنى ھەممە يەردە كورۇشكە بولىدۇ.

باش مۇھەررىرى ي. ئازاماتوۋ.

يېڭى ھايات

ئالمۇتا، 480044 ئېپەك يولى كوچىسى 50 بىنا، 8 - قەۋەت

گېزىتنى تەسىس قىلغۇچى - قازاقىستان جۇمھۇرىيىتىنىڭ ئەخبارات ۋە جەمىيەتلىك رازىمەنلىك مىنىستىرلىگى.

تىراژى 1875
زاكاز 9508

تېلېفونلار: قوبۇلخانا - 59 - 84 - 33 ،
مەسئۇل كاتىپ - 01 - 92 - 33 ،
كاتىبات بولۇمى-27 - 86 - 33 ، ئىجتىمائىي - سىياسىي بولۇمى 06 - 86 - 33
ئەدەبىيات ۋە سەنئەت بولۇمى - 81 -86 - 33،
ئىختىسات بولۇمى 17 - 86 - 33.

«Йеңи хаят» (Новая жизнь) индекс 65359, приложение республиканской общественно-политической газеты «Уйгур авази», регистрационное свидетельство №480, выдано Министерством печати и массовой информации Республики Казахстан.
Газета отпечатано в республиканском газетно-журнальном Издательстве «Дәуір», Алматы, 480044, пр. Достык,7/4

گېزىتىمىز سەھىپىلىرىدە بېسىلغان ماقالىلار مۇئەللىپلىرىنىڭ مەۋقەسى بولۇپ ھېساپلانمايدۇ. تەھرىراتىمىزنىڭ مەۋقەسى تەھرىراتتىن ماتېرىياللار قايتۇرۇلمايدۇ ۋە جاۋاپ بېرىلمەيدۇ.